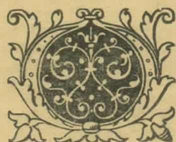
GIUSEPPE VASILICH

SAN JELISAVE

FRANKOPANSKE

HISTORIJSKI ROMAN

Preveo ANDRIJA BORTULIN

K —.80.

TISAK I NAKLADA KNJIŽARE L. HARTMANA (ST. KUGLI), ZAGREB.

H. B. 626 - 628.

Svaka svezka prodaje se naposeb koja uz najjeftiniju cijenu ima vanredno zanimljivi i zabavan sadržaj:

1	Bogović, Slava i ljubav (pod tiskom)	—.30
2	Korajac V., Šijaci. Šaljiva pripovijetka. — Barrili J., Pustolovina jedne noći (pod tiskom)	—.30
3	D. Demeter, Otac i sin. Crta iz XV. vieka (pod tiskom)	—.30
4	Krmpotić J., Avelina Bakranina ljubavne sgode i nesgode. — Wojcicki W., Strašni dvor (pod tiskom)	—.30
4a	Ferkić Drag. Križevčan, Španjolci u Hrvatskoj. Historička pripovijest XV. vijeka (II. izdanje pod tiskom)	—.30
5— 6	Shakespeare, Romeo i Julija. Tragedija u 5 čina. Sa 7 slika	—.60
7	Turgenjev, Nešto iz lovčevih zapisaka	—.30
8	Castelnuovo, Kod prozora	—.30
9	Gogolja, Ivan Ivanović i Ivan Nikiforović. Šaljiva pripoviest	—.30
10	Hauff, Pont-des-Artska prosjakinja	—.60
11— 12	Shakespeare, Otelo. Tragedija u 5 čina. Sa 8 slika	—.60
13— 14	Bernardin St. Pierre, Pavao i Virginija. Pripovijest	—.60
15	Draženović, Crtice iz hrvatskog života	—.30
17	Hrvatovski, Grilovica. Historijska pripovijest iz XVII vieka	—.30
18	Sacher-Masoca, Zanimljive pripoviedke	—.30
19	Vitanović, Izabrane hrvatske romance i balade	—.30
20	De la Motte-Foque, Undina. Pripoviest	—.30
21— 22	Mérimé, Colomba ili krvna osveta na Korzici	—.90
24	Verne Jules, Ideja doktora Oxa. Šaljiva pripovijetka	—.30
25	Korajac, Lov na sjedečke. Šaljiva pripovijetka	—.30
26— 27	Petrović-Petöfi, Krvnikovo uže	—.60
28— 29	Feuillet, Pokojnica. Roman iz franceskoga družtva	—.60
30	Poklade u Zagorju i još druge pripovijetke	—.30
31— 32	Benicky-Harambašić, Zlatka. Roman	—.60
33	Gerstäcker, Muž na lutriju. Šaljiva pripoviedka	—.30
34	Dostojevski, Slabo srce	—.30
35— 36	König, U morskih valovih. Kriminalna pripoviedka	—.60
37— 38	Grigorović, Izgubljen život	—.60
39	Utvara Karla XI — Francesko Foscari. — Susret	—.30
40	Dvie šaljive pripoviedke. Večer pod vedrim nebom itd.	—.30
41— 45	Kumičić Evgenij Preko mora	1.50
46— 49	Kumičić Evgenij Olga i Lina	1.80
54	Kako je B. Boltić poudavao sedam kćeri	—.30
55— 57	Turić, Darovi svieta. Pripoviedka	—.90
58— 59	Feuillet, Prijateljeva oporuka. Roman	—.60
60	Jokai M., Žena poginuloga, Mijaković P., Sve od straha	—.30
61	Ohnet, Jadi tetke Uršule	—.30
62	Bouvier, Nagrada ljubavi. Preveo N. Kokotović	—.30
63— 65	Kazotić, Miljenko i Dobrila. Historički roman	—.90
66	Korzeniovski J., Zločin i kazna. Pripoviedka	—.30
67— 69	Kumičić Evgenij, Tri mučenice. Tri izvorne pripoviedke	—.90
70	Mordovcev D., Ljubav spasiteljica. Historička pripoviest	—.30
71	Jokaj Mavro, Bjegunac. Pripoviedka. Preveo Mirković	—.30
72	Poe, Zagonetna umorstva u ulici Morgue. Pripoviest	—.30
73— 76	Verne Jules, Put k središtu zemlje. Roman	1.20
77— 78	Henry M., Lažni grof. Pripoviest. Preveo L. Mirković	—.60
79	Čiki G., Krunica. Prip. Milevski, Dinari Nadir Khuile	—.30
80	Sienkiewicz, Straža na svietioniku. Pripoviedka	—.30
81	Vincenti, Uzmirazija žene Hajder-Efendije. Pripoviedka	—.30
82— 84	Kumičić, Otrovana srca. Pripoviest	—.90
85— 86	Mars, Tajne harema. Pripoviest	—.60
87— 92	Bakotić A., Raja. Slike iz bosanskoga života	1.80
93—104	Montepin, Mačje oko. Roman	3.—
105—106	Osveta baruna Trenka. Pripoviest	—.60
107—109	Kumičić Evgenij, Mladost — ludost. Pripoviest	—.90
110—113	Becić, Prokleta kuća Izvorna pripoviest iz kraljiškog života	1.20
114—116	Tresić-Pavičić, Sudbina izdajice Historička pripoviest	—.90
117—118	Iz života velikog hrvatskog pustolova i druge male pripoviesti	—.60
119	Becić, Diački doživljaji	—.30
120	Devčić Ivan, Odbijeni prosac. Pripoviedka	—.30
121—122	Kozarac J., Tena. Pripoviedka	—.60
123—124	Osman Nuri. Ago Šarić. Pripoviest iz prošlosti Mostara	—.60
125—127	Vjenceslav Novak, Informator. Novela	—.90
128—129	Osman-Aziz, Marijanova rana i Pogibija i Osveta	—.60
130—138	Eugen Chavette Gdje je milijunar. Kriminalni roman	2.40
139—147	Dogan P., Biela gospa s Trsat-grada. Historički roman (I. i II.)	3.—
148—149	Svilanić A., Kasna osveta. Kriminalna pripoviest	—.60
150—151	Tolstoj L. N., Gospodar i sluga. Pripoviest	—.60
152—158	Carić Juraj, Obitelj kapetana Opovića	1.80
159—161	Relković, Satir	—.90

SAN JELISAVE FRANKOPANSKE.

HISTORIJSKI ROMAN.

TALIJANSKI NAPISAO

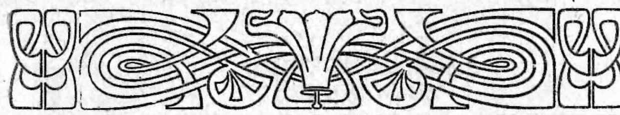
GIUSEPPE VASILICH.

PREVEO

ANDRIJA BORTULIN.

ZAGREB.
TISAK I NAKLADA ANTUNA SCHOLZA.
1911.

I.

Tekla je godina 1372.

Republika mletačka — kojom je tada upravljao dužd Andrija Contarini — upravo se spremaše, da stane na put slavohlepnim osnovama padovanskoga gospodara Franje od Carrare, kadno se dne 20. svibnja pojavi u duždevu dvoru neki nepoznati glasnik.

Ovaj, uveden u Kolegij, započne ovako:

— Gospodin Stjepan, grof krčki i modruški, moj presvjetli gospodar, traži od Serenissime, da mu dade jednu galiju i momke sa istarske obale, s kojom kani doći ovamo, a odavle u Padovu.

Poslanik grofov čuvao se medjutim, da potanje označi svrhu toga putovanja, jer kad bi to učinio, bio je više no stalan, da bi bio odbijen.

Gornji zahtjev uzela je na pretres „Signoria" i prihvatila ga dne 20. svibnja s velikom većinom glasova.

Glasnik bude opet pozvan u Kolegij, gdje dobije ovaj odgovor: „Recite uzvišenomu grofu senjskomu, da mu se zatražena galija daje obzirom na to, da je on naš sugradjanin i što su koliko on sam, toliko njegovi predji bili uviek odani našoj Signoriji."

Dvie godine iza toga Stjepan i Ivan, knezovi krčki i modruški, daju mletačkoj republici na znanje

da su sporazumni, da u Senju stoluje jedan njezin konzul i da se tamo izvjesi zastava sv. Marka.

Godine 1375. nalazi se opet na lagunima onaj isti glasnik uzvišenoga gospodina Stjepana, grofa krčkoga i modruškoga i traži jednu galiju sa dozvolom, da se momčad za nju unovači u Mletcima, jer da uzvišeni gospodin Stjepan kani poći k sv. Mariji kazopskoj obaviti neki zavjet..., a Republika, koja Stjepana nazivlje „predragim našim prijateljem i sugradjaninom", mu je dozvoljava, „jer su nam" — veli Signorija — „grof Stjepan i njegovi predji bili uvijek uslužni, kadgod smo ih za to zamolili."

A tko je taj gospodin Stjepan, knez krčki i modruški, koga Mletčani nazivlju knezom senjskim? Čemu ta raznoličnost u naslovu?

U koju svrhu je grof Stjepan poduzimao to putovanje u Padovu? A tko je bio grof Ivan?

Godine 1369., kad je Republika bila zabavljena time, da ukroti odmetne Tršćane, koji — ponoseć se svojom samostalnošću — ne htjedoše da na tornju svoje komune izvjese zastavu sv. Marka, nalazi se u njezinoj službi kao vodja plaćenika neki Nikola knez krčki.

Skučivši pod posluh Trst silom i svotom od 75.000 cekina, što su ih morali izplatiti Leopoldu, vojvodi austrijskom, postaviše Mletčani gradu načelnika, smjestiše vojničku posadu pod zapovjedju jednog kapetana u kaštelu sv. Justa, ali se istodobno nalazi u Trstu u mletačkoj službi kao provizor i onaj isti Nikola, knez krčki, a dvie godine kasnije, dne 15. svibnja, dakle samo malo dana prije, nego je glasnik kneza Stjepana zatražio i dobio galiju, dozvoljuje Republika grofu Stjepanu, da radi nekih svojih poslova slobodno može doći u Mletke.

Godine 1376. oduzimlju Mletčani grofu Nikoli provizorstvo, „jer im njegova služba više nije potrebna."

Tko je bio Nikola, knez krčki? Kakvi su bili odnošaji izmedju njega i Stjepana, kneza krčkoga i modruškoga, odnosno senjskoga? Što znači ta smjesa grofova i kako je nastala?

II.

Onaj od prilike trougli kvarnerski otok, koji svojim produženim krajem izmedju Kraljevice i Senja zalazi prama hrvatskom primorju, dobio je već u dvanaestom vieku talijansko ime Veglia od staroga rimskoga grada „Vegla" (što bi imalo značiti od prilike: stari grad), dok ga stari pisci poznaju pod imenom „Curicta", po obćini Kuriktida, što su ga obitavali još prije, nego je rimski orao stupio na liburnijsku obalu i od tada mu današnje hrvatsko ime Krk.

Bogat pašom i šumama, u kojima imade na hiljade starodrevnih hrastova, no oskudan vodom tekućicom, bregovit je ponajviše samo sa istoka, a s kopnom tvori na sjeveru kanal Maltempo, na jugu morlaški, naprotiv je sa zapadne strane znak i imade više malih brežuljaka, a sa dugim i bregovitim otokom Cresom tvori tako zvani „Srednji kanal (Canal di Mezzo). Mali Kvarner oplakuje ga s treće strane, i tuj u dnu zatona na malom brežuljku prostire se gradić Krk, koji se podigao na ruševinama liburnijske K u r i k e, još dan danas opasan ostancima starih rimskih zidina, kojima bijaše nekada sve unaokolo ogradjen.

U rimsko doba osim Fulfinija, koji je ležao negdje na sjeveru i čijeg je imena brzo posve nestalo iz povjesti, ne bijaše na otoku drugih naseljenih mjesta. Krk, municipij rimski, koji je medju svoje zidine mogao primiti do desetak tisuća ljudi, čije se je kolonijsko zemljište protezalo na više milja daleko, bijaše tada jedini grad, koji je odlučivao sudbinom cieloga otoka. Doista, Krk prešavši ispod zapadnoga rimskoga carstva k istočnom, nakon

raznih nepogoda, zajedničkih čitavoj Dalmaciji, pomorskoj i bizantinskoj, dao se nekoliko godina iza tisuće pod zaštitu lava sv. Marka. Istom iza tisuće počeše na glavnim vrhuncima brežuljastog lanca, koji se duž cieli otok proteže od sjevera prama jugu, micati četiri sela: Omišalj, Dobrinj, Vrbnik i Baška, koja medjutim ne imadjahu nikakvoga političkoga utjecaja na otok, nego je sav ugled zadržao Krk.

I krčki municipij rimski znao je u jedanaestom vieku vješto odvratiti od sebe pogibao, da padne pod vlast hrvatski kraljeva, koji su darivanjem crkava i samostana pokušali predoviti za sebe gradove bizantinske Dalmacije; a odvratio je od sebe po svoj prilici i gospodstvo ugarskoga kralja Kolumana.

Bilo je godine 1116.

Dužd Ordelafo Falier, vraćajući se nakon osvojenja znamenitijih gradova Dalmacije u Mletke, zaustavi se u Rabu i prisegom obećavši stanovnicima toga starinskoga grada, da će Mletčani vladati po njihovim štatutima, upravi pobjedonosno brodovlje prama Krku. Jednog jesenskog dana iste godine bijahu Krčani iznenadjeni, kad su u Malom Kvarneru, nagrešpanim lagahnim talasima, daleko, daleko ugledali neku crnu, nejasnu, kao pepeljastom masom zastrtu točku.

Ta masa nalikovaše ogromnom kitu, koji kao da je iz svojih štrcala izbacio u zrak silan stup zgusnute pare.

Svi začudjeni potrčaše na obalu i svratiše pogled prama onoj masi, koja se sve to večma približavala gradu: neki mornari, da bolje vide, nadniješe nad oči ruke, a nakon nekog vremena raspoznaše brodovlje, kako se razapetih jedara primiče ravno prama gradu. Viest se o tom strjelomice raznese gradom, te svi, i ljudi i žene, i mladi i stari i djeca ostaviše kuće i pohrliše na obalu prostrane luke.

Sada već ne bijaše dvojbe, to brodovlje namjeravalo je u luku. Nakon po sata spusti jedra i baci sidra. Sa duždeve galije odtisne se duga ladjica na šest vesala, a pod nebnicom na krmi sjedjaše neka ugledna ličnost. Mornari zagrabe veslima, te nakon nekoliko časaka stupi ona ugledna ličnost na kopno. „Gradjani krčki," započne „dužd mletački, Ordelafo Falier, pobjednik Dalmacije dolazi, da primi pod zaštitu lava sv. Marka onaj grad, koji je nazad jednoga stoljeća za tu zaštitu morao danak plaćati. Eto vam sada liepe prilike, da odvratite od sebe pogibao, da padnete pod omraženo tudje gospodstvo."

Gradjani Krčki ne dadoše si dva puta ponoviti tu viest, te oni, koji bijahu prvi, potrčaše k občinskoj palači, da to jave prioru. Ovaj u društvu nekolicine viećnika i biskupa sa klerom podjoše k obali, stupiše u jednu ladju i praćeni onom mletačkom ladjicom pristadoše uz duždevu galiju, te u ime grada predadoše otok u ruke Ordelofove.

„Živio sv. Marko!" klicaše jednoglasno na tisuće grla, a vrhunci i doline odzvaše se jekom: „Živio sv. Marko!" I tako je otok Krk prešao pod vlast mletačku.

U to vrieme upravljaše gradom prior Dujam. Ovome je republika mletačka dala kao feud na doživotno uživanje knežtvo otoka Krka.

Prvi grof Dujam nakon što je u ime mletačko upravljao otokom čitavih četrdeset godina, umrie, ostavivši za sobom tri sina: Bartolomeja i Gvida, što ih je imao od svoje zakonite žene, i jednog naravnog sina — „brata grofova" — takodjer imenom Bartolomeja. Ova dva prava sina dobiše god. 1163. od Mletčana potvrdu feuda, s toga se njihovi potomci prozvaše: „grofovi krčki"; naprotiv naravni sin, budući lišen svega, udalji se sa otoka i predje u Hrvatsku u službu ugarskoga kralja. Već Arpadovac Bela III. dade mu godine 1193. kao nagradu prostranu grofoviju Modruš, prozvanu tako po isto-

imenom gradu, ležećem na presedlu današnjih Kapela, nazvanih željezne Alpe. Pošto Bartolomej ne imadjaše potomstva, predje grofovija Modruše na sinove one prve dvojice, i tako postadoše ovi „grofovi krčki i modruški“.

Godine 1241. biše panonske ravnine strašno opljačkane po barbarskim četama mongolskim, koje pod vodstvom Batukana, osvojivši Rusiju i srušivši Poljačku, nahrupiše u Ugarsku. Nakon strašnog opustošenja po tih divljih četah, vodjenih po „biču božjem“ ne doživješe te ravnice sličnih nesreća.

Kralj Bela IV. slabo podupiran od svojih vazala — jer su se ovi digli proti njemu, što je u kraljevstvo primio Kumana, teškom mukom sakupi vojsku, pa i ona bijaše posve uništena na prostranom otoku, što ga tvori rieka Šajo.

Bela sa ženom i sinovima pobježe u Slavoniju, zatim u Hrvatsku, a najposlije se, pošto mu je, kao pas za zecom, bila neprestano za petama vojska Batukanova, koja je počinjala grozote od tamošnjih gradova, skloni u Dalmaciju. Ne nalazeći se dosta sigurnim na kopnu, predje Bela na otoke, a najzad dodje na otok Krk. Tuj knezovi krčki i modruški, Fridrih i Bartolomej, sinovi ser Vida, pomogoše jadnom kralju, da se vrati u kraljevstvo, ali istom onda, kad su saznali, da se već ni jedan Tatarin ne nalazi na panonskom tlu.

Iz zahvalnosti darova im Bela onaj dio hrvatskog primorja izmedju Senja i Rieke, koji se radi obilja vinograda prozvao Vinodol. I eto naši grofovi postadoše: knezovi Krčki, modruški i vinodolski.

Mletčani, uviek budni i oprezni, gledahu priekim okom, kako raste zemljište njihovih vasala, s toga im oteše feud otoka Krka, a upravu istoga povjeriše mletačkim plemićima i duždevim komisarima To se dogodilo za vladanja dužda Jakoba Tiepola, koji je poslao, da upravlja otokom, svoga sina Lorenza.

Nekoliko godina iza toga upravljaše otokom neki Marko Contarini. No kraljevi ugarski bijahu tada prijatelji republike, te se zauzeše u toliko, da su izagnani knezovi godine 1261. bili opet uzpostavljeni u uživanje feuda krčkog. No Mletčani su ovaj put bili oprezni i lukavi, te postaviše takove uvjete, da su svoje vasale mogli s mjesta lišiti knežtva, kad ne bi te uvjete izpunjavali. Na taj način nastadoše dvie loze ove obitelji: Krčka ili Schinella zvana, ovisna o Mletcima, i modruška ili ona ser Vida, ovisna o ugarskim kraljevima.

I'

U kanalu morlačkom, u dnu polukruglog zaljeva, dielom u ravnici, dielom na brežuljku leži starodrevni grad Senj, rimski Senia, čije se utemeljenje pripisuje Senonskim Galima. Kao slobodna obćina po uzoru rimskom mogao je sam odlučivati svojom sudbinom. Već god. 1271. izabraše si Senjani za načelnika grofa Gvida krčkog. Ova čast postane tiekom vremena nasljednom u obitelji, i tako se naši grofovi prozvaše: knezovi krčki, modruški, vinodolski i senjski.

Oni su i nadalje za trajanje promienljive sreće Dalmacije držali spomenuto već knežtvo kao vasali dvih gospodara, no nadodje kritična godina 1358. Mletčani pobiedjeni, moradoše sklopiti zadarski mir i ustupiti Ljudevitu Velikome čitavu Dalmaciju „od sredine Kvarnera sve do Drača“.

Tako su Mletčani, kojima se otok Krk bijaše svojevoljno predao, morali uzmaknuti pred jačim od sebe, a knezovi krčki, i nadalje zadržali poznate nam naslove, pače onaj otoka Krka na prvom mjestu, postadoše samo vasali ugarskih kraljeva, no podržavali još sveudilj prijateljske odnošaje s Mletcima.

Ali Mletčani, valjda da izbrišu uspomenu na izgubljeno gospodstvo, ne htjedoše svoje nekadanje vasale nazivati „knezovima krčkim“ nego samo

„knezovima senjskim“. Iznimice, ali vrlo rietko, davali su naslov „krčkih knezova“ potomcima loze Schinella od koje je poticao baš onaj Nikola, koji je 1372. u službi mletačkoj obnašao čast provizora u Trstu, koju mu je republika 1376 oduzela; onaj Nikola, sin Markov, čiji je brat Bartolomej bio oženjen sa Mabilijom, kćerju Pavla Morosini; onaj isti Nikola, koji je 1377. budući bolestan, b Krku učinio oporuku u korist siromaka gradskih i redovnika krčkih Malobraćana.

U vrieme zadarskog mira živio je od mnogobrojnih ogranaka loze Ser Vidove knez Bartolomej, osmi ovoga imena.

Ovaj se bijaše oženio s kćerju kneza Nelipića kninskoga iz Dalmacije, a kad mu je ova umrla, oženi se po drugi put sa sestrom uglednih i bogatih grofova Ortenburžkih — obitelji podrietlom bavarske —, čiji se kaštel uzdizaše na rieci Dravi na medji Koruške i Sarlzburga nedaleko današnjeg Spitala i čija se dobra protezahu sve do u dolnju Kranjsku.

Knez Bartolomej umrie 1360. ostavivši dva sina: Stjepana i Ivana, što ih je imao po Nelipićki, i dvie kćeri po Ortenburžkinji.

Stjepan, ma da je bio prvorodjenac, ili se nije prvi oženio ili je obudovio, a da se ne zna za porodicu žene mu; Ivan naprotiv, još za života očeva, uzme za ženu Anu, stariju kćer Mainarda VII., grofa goričkoga.

Nakon smrti očeve razdieliše si braća očevinu: zajednički si pridržaše grad Senj sa pripadajućim mu okolišem; od otoka Krka uze se svaki polovicu, a na upravu istoga poslaše jednog podkneza. Stjepan zadrži za sebe grofoviju Modruše, odabravši si istoimeni grad za obljubljeno boravište; za tim si zadrži Bribir, Bakar i Trsat u Vinodolu. Ivan nasuprot uze sa sebe preostali dio ovoga potonjega i grofoviju Gacku, koja bijaše već prije pripala obitelji

a obitavaše najradije u Brinju, izmedju Modruša i Senja, a kadkod i u Senju. Nadalje imao je u svojim rukama kao miraz svoje žene Nigrinjan na tršćanskom krasu, a Rasp i Castelnovi na istarskom.

Obadva brata, kao vasali, Ljudevita Velikoga, sudjelovahu u dogadjajima u Hrvatskoj i Dalmaciji, no ovo ćemo preskočiti, pa preći na dogadjaje, koji se izbliže tiču obaju brata.

Tamo, gdje tršćanska uvala u skrajnjem vrhu Adrije dobiva svoj konac, nedaleko usća Timava, što no ga je proslavio neumrli pjesnik pobožnog Eneja, sjeverno od uvale Sistianske, uzdiže se još dan danas na krševitoj pećini uz obalu grada, gdje je za vrieme naše pripoviesti živjeo rod feudalne gospode, koja se po sv. Ivanu u Tubi nazvaše Tubinski, zatim Duvinski, Divinski.

Od patrijarka oglejskih dobiše mnoga feuda na Krasu, a od biskupa puljskih nekoje gradove u Liburniji, medju ovima i grad Rieku.

Dobra divinske gospode graničila su na krasu s dobrima jedne druge moćne porodice, koja je takodjer živjela u vasalskim odnošajima s oglejskim patrijarkama. Ova se porodica po dobrima one crkve isprva zvala od Pusterije, a kasnije po gradu Gorici gorička.

Kako se dalo predvidjeti, često su se u ono vrieme nasilja i prava jačega medju članovima ovih dviju porodica porodile različite borbe, a u ne malo ovakih borba — no u prilog grofa goričkih — umiešaše se i grofovi krčki.

Ovi su se dugo vremena parbili s gospodom Divinskom i radi grada Rieke.

Juraj, sin Ugona divinskoga, trebajući u ratu protiv grofova goričkih novaca, zamoli zajam u Bartolomeja, oca naših knezova Stjepana i Ivana, a da povrate zajam založi mu grad Rieku. Juraj zahtjevao je povratak iste, no Bartolomej ne popusti.

Juraj bijaše oženjen sa Katarinom optujskom,

koja umrvši, ostavi mu sina Ugona, šestoga toga imena.

Udova Jurjeva uda se po drugi put za Ertenejda od Veissenecchia, takodjer udovca sa dva sina: Vilimom i Jurjem. Kad je i poočim umro, podje Ugonu divinskom za rukom, da i u ime svojih bratića dodje sa sinovima pokojnog kneza Bartolomeja krčkoga do nagodbe o povrati Rieke. Stjepan i Ivan sastavši se u tom gradu sa Ugonom divinskim 1364. povratiše mu Rieku i ugovoriše medjusobom iskreno prijateljstvo i dugotrajan mir.

IV.

U koju je svrhu u svibnju 1372. knez Stjepan zatražio od Mletaka naoružanu galiju?

Franjo od Carrare bijaše moćan i revan saveznik Ljudevita Velikoga u dugotrajnom i teškom ratu, što ga je ovaj vodio s Mletcima, a koji je konačno doveo do po Mletčane ponizućeg zadarskog mira. Ljudevit, da se prama Carrari pokaže zahvalnim, zauze se za to, da ovaj knezu Stjepanu dade za ženu svoju prvorodjenu kćer Katarinu. Stjepan bijaše u tu svrhu već poduzeo shodne korake sa Franjom od Carrare, pa pošto je namjeravao, da s mnogobrojnom pratnjom „oružanika i vitezova" po moru podje na vjenčanje, zatraži od Mletčana dobro naoružanu galiju. Kod toga bijaše strogo zabranio svome glasniku, da bilo čime odade svrhu toga putovanja, jer su Mletčani bili već spremni, da njegovom budućem tastu navieste rat.

Knez Stjepan dakle krene prvih dana mjeseca lipnja preko Brinja iz Modruša u Senj. U senjskoj luci čekaše ga mletačka galija. Ukrcavši se mnogobrojnom pratnjom, pristane u Krk, a odavle prodje Srednjim, pak porozinskim kanalom te ploveći uzduž obale istarske uz povoljan vjetar preplovi zaliev tršćanski, a 11. lipnja sretno pristane u Mletke. S jutra dan bijaše on i njegova pratnja gost Carrarin.

Bilo s obzirom na družtveni položaj mladenaca, bilo s obzirom na svatbene običaje onoga vremena, Stjepanovo i Katarinino vjenčanje proslavilo se s velikim sjajem i uz velike svečanosti dne 13. lipnja 1362., a te „svečanosti i gostbe i plesovi" potrajaše sve do 22.; mladenki prikazaše gradjani bezbroj sjajnih darova.

Napokon nadodje dan odlazka, kojega opis rado prepuštamo savremenom padovanskom ljetopiscu:

„Kad je nadošao dan, te se je Katarina imala dieliti iz svoga grada, bje sa svojom ljubljenom majkom Bucakarinom (plemenitom gospodjom Finom) te suznim očima uze njen blagoslov, a dobivši ga uz bezbroj se zagrljaja oprosti s njome. I tako izljubivši se sa sestrama preporuči im se; za tim se u znak oproštaja obrati k rodjacima i prijateljima i cielome puku i otrvši suze uz mnoge vitezove uzjaše na konja, prekrita bielim sagom, a povrh nje nošahu gradjani zlatom izvezenu nebnicu, podstavljenu čipkama. I tako bi spomenuta plemenita gospoja Katarina popraćena od mnoštva: plemića, vlastele, vitezova i gradjana uz svirku, veselje i slavu, dopraćena do vrata (što vode u Mletke). Sišav s konja od suza gotovo caklenih očiju obrati se k svome premilome ocu, te se s njime za zadnji put izljubi, a dobivši njegov blagoslov uzpne se na bucintoro, koji stajaše pripravan za nju, zaručnika, djeveruše i čitavu obitelj.

Na to se gospodin otac oprosti sa knezom Stjepanom krčkim, svojim zetom. I krenuvši iz Padove, prispje još one iste večeri u Mletke, gdje ne bijaše primljen s velikom časti (a to bijaše naravno); a idućeg jutra krene na put po moru i dne 27. lipnja stigne u Senj, gdje ga dočekaše s veseljem i slavom."

Nekoliko dana iza toga uzjahavši na konje uputiše se mladenci u Brinj, gdje bijahu od brata Ivana i svasti Ane vrlo liepo dočekani; za tim prosliediše dalje i na večer 4 srpnja prispješe u Modruše.

Mješćani prirediše mladoj i liepoj Carrarkinji liep doček. Tuj se kroz nekoliko dana opetovaše svečanosti, plesovi i gostbe, a na to se medju zidine opet povrati prijašnji mir.

Putuješ li dan danas iz Ogulina — Josefinskom cestom — u selo Josip dol, istom što si se ponešto udaljio, iznenadjuje te kršan brieg, koji ti se iz daljine pokazao, na čijem vrhuncu se opaža nekoliko zidova razvaljenoga starinskoga grada.

Uslied vijuganja ceste gubi ti se svako toliko s vida i brieg i ruševine grada. Za tim prošao dobru uru hoda prispiješ u Modruše donje. Nakon još jednoga po sata eto te u Modruše gornje, selo s katoličkom župom, ne preveliko s malo kamenih kuća, dok su ostale sve od drva, a i jedne i druge kukavna izgleda, nizke, uzdignuta krova kao i po svim selima u Hrvatskoj.

Kudgod okom kreneš, opažaš sada već zubom vremena izjedene ostanke cvatućeg nekad grada Modruše, koji se za vrieme naše pripoviesti ponosno uzdizaše na podnožju briega. Uzpneš li se bokom, možeš se napokon i rukama dotaknuti zagnjih preostalih ruševina kaštela, u koji su se 1372. bili sklonili naši mladenci.

Jedno stoljeće kasnije primio je grad Modruš u sebe biskupa krbavskog, koji je zajedno sa svojim kaptolom tamo potražio zaklonište izpred turskog biesa. Tuj i u kuli na vrh briega obitavahu potomci od dva brata — knezovi Frankopani — sve do polovice XVI. vieka preudesivši, što su bolje mogli one dielove, koji su od turaka bili manje oštećeni: napokon ga kasnije posve napustiše, a dan danas pasu po onim ruševinama ovce i goveda kukavnu travu.

V.

Ova ženitba, proslavljena s velikim sjajem i bučnim svečanostima, što ju je želio moćni i sretni

kralj ugarski, ma da je bila sretna, što se tiče bračnih odnošaja izmedju supruga, nije bila sretna, što se potomstva tiče.

Knez Stjepan (od sad unapried zvati ćemo ga Frankopan, jer je ova porodica po vieka nakon toga poprimila taj naziv) bijaše gotovo uviek zabavljen, bilo nadziranjem svojih postranih imanja, bilo dogadjajima u Hrvatskoj i Dalmaciji. Kneginja Katarina naprotiv, tamo medju zidinama samotnog kaštela Modruškog, bila je u prvo vrieme većinom mrzovoljasta. I da nije bila okružena svojim milim Padovancima, što ih bijaše kao sluge i kmetove povela sa sobom, da nije imala uza se svoje vjerne Menike, — tako se zvala njezina odgojiteljica — koja ju je svakako htjela sliediti, bila bi je više puti spopala želja, da se opet vrati k svojima.

Nada, da će joj brak koliko prije uroditi plodom prama kojem bi mogla pokazati svu svoju materinsku ljubav i čiji odgoj bi je mogla raztresti i razveseliti, pomogla joj, da tu napast odvrati od sebe, da tu želju ušutka. Za nju medjutim bijaše gotovo sve jedno, da li je rodjenče imalo biti mužko ili žensko; ona bi pače voljela djevojčicu.

„Jos sam mlada,“ umovaše Katarina; „medjutim nek dodje samo djevojčica a onda će doći druga i drugi, a tada će biti zadovoljan i knez, koji ne može dočekati časa, da dobije sina“.

U naše doba se medju oženjenima mnogo puta govorilo o tom, da li je bolje imati ili ne imati djece, no, kao u svakoj stvari, tako su i tu različita mnienja.

U krkavnim družtvenim prilikama, u kojima živimo, u ovoj svakidašnjoj borbi za obstanak, mnogi doduše žele imati djece, no ne mnogo. Nekolicina veli: „bolje je ne imati ili, uviek doživlješ sve same neugodnosti; oni, koji imaju djece, puni su svakojakih briga; njihova odgoja mnogo stoji, a gotovo uviek nas slabo nagradjuju“ ... itd.

No u vrieme naše pripoviesti, u doba, kad su latifundija bila skupljena u rukama nekih privilegovanih obitelji, a preostala većina bijahu seljaci, u ono doba, kad je odgoja bila zapuštena, kad život nije bio skup... ako imati djece nije zabrinjavalo roditelje u obće, ne imati ih bila je gotovo nesreća za gospodu, jer su tada dobra prelazila na druge srodne obitelji.

A knez Stjepan je bio bogat, al imao je i brata, koji je već imao sina..., pa makar da je mogao slobodno razpolagati nekojim svojim imanjima, nije mogao otudjiti kneževsko dobro Modruše, koje bijaše samo u mužkoj lozi nalsjedno. On dakle i Katarina željahu si porod ne samo, nego da ovaj bude mužki.

No prolazili su mjeseci, prolazile godine, ali ne samo da se nije pokazao mužkić, već ni djevojčica. S toga su se supruzi u svojim razgovorima često svraćali na to s nekom tugom, i uviek bi svršili: "A ako u obće ne budemo imali ni jednoga djeteta?... No, dajmo, čekajmo!" Proteklo je medjutim još nekoliko godina, a o djeci ne bijaše ni sjene.

Kaštel Modruš imao je ugodan položaj. Zrak sa gora Kapela bijaše vrlo zdrav. Sa kruništa tornjeva mogao si vidjeti na daleko i široko. Podno briega širila se prostrana dolina, kojom tecijaše malen potočić; no more, ono liepo more mletačkih laguna, izpresjecano gondolama, bijaše sveta želja Katarinina, a domovina, njezina mila Padova bijaše vrlo daleko. Bilo joj je dakle teško, da opet vidi svoje roditelje. Djece medjutim, ma da su je Bog zna kako željeli, niesu mogli dočekati.

Kneza Stjepana je sve to većma mučila briga. Pa premda je nastojao, da to sakrije, pokazivao je to više puta riečima i činom. No mogao se je bar poslom raztresti.

Kneginja naprotiv više nije mogla izdržati. U svojoj skranjoj tuzi, što joj izpunjala dušu, boravljaše

tamo u samotnom kaštelu, u žalobnoj tišini vječnih zima, kadno su vrhunci Kapela bili prekriti debelim sniegom...

— „O, liepa moja Italijo! Liepo njezino nebo, Njezino velebno more!" — uzdisaše često s gorčinom. „O mila moja Padovo! Liepa moja enganejska brda!... Arqua... Monselice... Ede...; kako li vas želim opet vidjeti!...

Tko da mi povrati sjajnu kraljevsku palaču moga oca, to prolazno djelo znamenitih graditelja, stvoreno, da primi u se obitelj moga slavnoga djeda Ubertina od Carrare; onu palaču, u čijim je dvoranama gostoljubivo bio dočekan i primljen slavitelj Laurin, prijatelj moga oca, koji me je još kao dječak više puta na koljenima ljuljao, obasipao me poljubcima i milovanjem.... a sada počiva vječni san u samotnoj raki u Arqua?

Gdje je ona krasna palača razboritosti (Palazzo della Ragione) sa svojim glasovitim slikarijama? Gdje je moj mili sv. Antun, gdje sam ja i kao dijete i kao odrasla djevojka toliko puta molila nad svetim grobara čudotvorca? Tko da me opet povede tamo makar i na malo dana samo; tamo medju ono vječno zelenilo duge, bezkrajne mletačke ravni, izpresjecane riekama, potocima i kanalima, izprekrižane onim širokim cestama, zasadjenim po strani hladovitim stabalaljem, s onim prostranim poljanama, prekritim zelenim i bjelastim usjevima, onim dugim redovima jasena, o koje se oslonile zavojite rozge trsa, pune tečnih grozdova?

A liepe godine moga sretnog mladovanja, što sam ga ugodno sprovela u krilu svoje obitelji, u milovanju dobre moje majčice, u nedužnom obćenju sa sestrama, u ugodnim i veselim šetnjama s prijateljicama — gdje ste vi?

Tko da mi opet pokaže vidik na velebno jadransko more, kojim brodi na hiljade ladja i brzoplovnih mletačkih galija? O Venecijo, jedini gradu na svietu,

koji se veličanstveno širiš na lagunima onoga mora i ponosiš svojim žalom, ostrvima i kanalima, po kojima brzo plove gibke gondole, s tvojim crkvama, medju njima velebnim hramom sv. Marka, s tvojom duždevom palačom... kad ću te opet moći vidjeti? Možda nikada više!

Ovdje ne vidim, nego brda i samo brda . . . i uviek brda; ovdje je zrak oštar, nebo natmureno. Ne imam prijateljice, kojoj bih mogla povjeriti tjeskobe svojega srca. Što više ne imam ni kćeri ni sina, kome da posvetim svoju ljubav, Oj, ovaj me jednolični život ubija!

Knez Stjepan, zamjetivši turobnost svoje supruge, htjedne da je malko raztrese i otme čami, koja ju bila napala, te odluči, da je povede sa sobom na svoja i bratovljeva prostrana imanja. Katarina posjeti sva važnija mjesta Gacke i Like, no ova joj se niesu činila tako liepima. Neko vrieme sprovede u Brinju sa svojom šurjakinjom Anom, koja je već u prvih godina svoga braka dobila sina Nikolu, no gledajući svoga nećačića samo si je još zaoštrivala bol, što sama nema sinčića.

Uz svoju šurjakinju sprovela je neko vrieme i u Senju, te joj je pogled na more ulio nešto utjehe. Knez Stjepan povede je zato sliedećih godina na Trsat, od kuda se vide kvarnerski otoci i primorski gradići na liburnijskoj obali. Volosko, Lovran, Moščenice . . . na podnožju Učke. Druge opet godine htjede pohoditi primorske gradiće u Vinodolu: Bakar, Kraljevicu, Selce, Novi nasuprot otoku Krku, a prohtjelo joj se vidjeti i koljevku pradjedova svoga muža.

Vrativši se k šurjakinji u Brinj, podje zajedno s njome u Senj, a odavle na Krk. To joj je bio najveseliji i najmiliji boravak nakon odlazka iz Padove.

Krk, gradić na moru, sa svojom prostranom lukom, sa svojom krasnom obalom, s Malim Kvarnerom, koji ga oplakuje, svidio joj se veoma. Boravila je u kaštelu krčkih knezova, podignutom još godine 1191, upravo na živom kamenu, što viri iz mora, od koga još dan danas postoje okrugli toranj i ozubljaste zidine. A jedne večeri, bacivši pogled na sinje more, spopade je želja, da se vrati u Padovu, da zagrli ljubljene si roditelje, no odvratila je od toga pomisao na to, da bi joj boravak, vidjevši ih, u samotnom kaštelu modruškom bio još teži nego prije.

Vrativši se u Senj, Brinj i napokon u Modruš, ne samo da je kneza Stjepana našla vrlo zlovoljna, nego i silno zaokupljena pitanjem o knežtvu.

To ne treba ni spominjati, da je osobiti predmet obiteljskog razgovora bio uviek: „a ako u obće ne budemo imali nikakove djece?“

Napokon, u trinaestoj godini svojega braka, nakon tolike čežnje i razočaranja, Katarina postane majkom. No gle, ironija sudbine! . . . Postala je majkom ženskoga djeteta. Time je bilo udovoljeno materinoj ljubavi Katarininoj, ali nije očekivanju kneza Stjepana. U čast Ugarske kraljice nadjenuše novorodjenoj ime Jelisava. No, ako je ime — po onom, što svijet govori, — neka nutarnja oznaka buduće dobre sreće, ovaj put se to pokazalo vrlo lažnim.

Knez Stjepan dakle, ako baš i nije bio nezadovoljan porodjajem kćeri, nije opet s druge strane pokazao tolikoga zadovoljstva, kao što bi bio, da mu se je rodio sin.

Istina je, preostajala mu je još nada, da će ga možda doskora imati, no nada nije realnost, pače više puti se nade ljudske rasplinu u razočaranje, pak je stoga trebalo, da se posluži lukavošću, to jest, da što prije uhvati zgodnu priliku, da kćeri osigura kneževsko dobro Modruš, kao da je mužki potomak.

A prilika nije dala dugo na sebe čekati.

*

VI.

Nakon što je Ljudevit Veliki, izabrani kralj ugarski, nasljedi kralj hrvatski, a uslied zadarskoga turinskog mira gospodar Dalmacije umro godine 1482. bez mužkih potomaka, upravljala je državom, a pod tutorstvom svoje matere Jelisave, još jedva dvanaestgodišnja kći Marija.

Mladoj kraljici je u Dalmaciji jedini grad Zadar prisegao vjernost. Isto su to učinili i moćni knezovi Bribira — blizu Skrada — od uglednog roda Šubića. U Hrvatskoj pristaše uz nju Kurjakovići, i brat Stjepanov Ivan Frankopan.

Stjepan nasuprot pristane uz protivnike Marijine, kojima bijaše na čelu Ivan Paližna, prior Ivanovaca vranskih u Dalmaciji, koji htjede pozvati na ugarsko prestolje Karla II. kralja napuljskog, zvanog Malarog ili Dračkog.

Marija bijaše već zaručena sa Sigismundom Luksenburžkim, markizom braniborskim, sinom Karla IV.., kralja českoga, no nekoji od njezinih pristaša htjedoše, da se uda za Vjekoslava Orleanskoga, brata Karla VI., kralja francuzkoga. I već je poslanstvo — u kojem se je nalazio i Ivan Frankopan — bilo u toj namjeri krenulo u Francezku, kadno putem saznade, da se je Marija već vjenčala sa Sigismundom.

Na to protivnici Marijini pozvaše u Ugarsku Karla Dračkoga, koji je dne 31. prosinca 1385. bio u Stolnom Biogradu okrunjen za kralja.

Knez Stjepan, prisutan kod krunitbe ne dade si izbjeći tu liepu priliku, da uredi stvar o modruškom feudu te dne 22. siečnja 1386. dobi od Karla Dračkoga sliedeću povelju:

— „Mi Karlo, božjom milosti kralj Ugarski, jerusalemski i sicilski, kao što i Dalmatinski, hrvatski itd. uzevši u obzir zasluge iskrene i nepokolebive vjernosti, što ju je prama nama izkazao

velemožni gospodin Stjepan, knez krčki i modruški itd., te priznavajući njegove velike i korisne usluge, ovom poveljom dozvoljujemo: ako bi prije rečeni knez umro ne ostavivši zakonitih potomaka, da ga u gore rečenoj kneževini krčkoj i modruškoj i u svim drugim zemljama, kaštelima i selima, . . . koje isti knez sada ima i posjeduje i koje bi u buduće mogao imati i zakonito steći, nasljedi i mora nasljediti uzvišena gospodjica Jelisava, prvorodjena i zakonita kći rečenoga kneza „ac si esset masculus“, i njezini potomci, koji bi ostali iza njezine smrti, te hoćemo, da se u prije spomenutom slučaju nasljedstvo prenese na njih.

. . . Mi već sada smatramo rečenu Jelisavu i njezine zakonite potomke sposobnima, da nasljede oca u rečenim dobrima . . .“

Ova kraljevska povelja, valjano podpisana i po formi samo donekle zakonita, nije za pravo mogla imati nikakvih praktičnih posljedica, jer knežtvo modruško po hrvatskim zakonima, bijaše nasljedno samo u muškoj lozi, a Stjepan je imao brata, koji je već imao sina.

Pa onda zašto si je Stjepan dao podieliti tu povelju? Ej! Budućnost je u Jupitrovim rukama, govorili su stari; a Stjepan, računajući sa svakom mogućnosti, mislio je u sebi:

„Nikad se ne zna, što se može dogoditi! Moj brat može umrieti prije mene. Njegova udovica možda se ne bude opirala Karlovoj odredbi, a i kod bi to učinila, znat ću je ja već nadmudriti. Pa i sam netjačić bi mogao prije mene saći u grob. U tom slučaju ostajem jedini muškarac. Imademo doduše dva pretendenta na ugarsko prestolje, ali tko će od njih dvojice pobiediti? Tu zec leži! A ako pobiedi Karlo? Kad mi se i ne bi rodio sin, iza moje smrti moći će Jelisava pokazati tražiteljima kraljevsku diplomu sa svojim „ac si esset masculus“,

pa bilo, kako mu drago. Kako varavo je bilo to predvidjanje kneza Stjepana, pokazat će budućnost.

Još ne prodje ni mjesec dana i Karlo Dráčki pade žrtvom ubojitog mača Blaža Forgača, unajmljenog od protivničke stranke. Sigismund i Marija preuzeše opet vlast. No ni pristaše ubijenoga ne spavahu. Paližni, koji im bijaše duša, uspjelo je da zarobi kraljicu i mater joj i da ih zatvori u Novigrad blizu Zadra.

Sigismund sada već okrunjeni kralj ugarski — posveti svu svoju brigu oslobodjenju svoje žene. Vjernog izvršitelja svojih namjera nadje u Ivanu Frankopanu, kojemu pomoću galija mletačkih pod zapovjedničtvom Ivana Barbadige podje za rukom, da Mariju oslobodi iz zatvora. A nesretna mati — veli se — je na kćerine oči bila zagušena.

Kraljica Marija, stupivši na galije Barbadigove odvedena bi u Nin, a odavle u Senj, gdje nekoliko vremena ostade gošćom svoga osloboditelja. Odavle ju Ivan Frankopan odprati u Zagreb, kamo joj bijaše došao u susred suprug, da je odvede u Budim. Sigismund darova godine 1387. osloboditelju za toliku uslugu razne gradove u Hrvatskoj.

VII.

A što je medjutim radio brat Stjepan?

Ovaj, ma da je sada imao baštinika, ma da je imao u svojim rukama svoju glasovitu povelju, ne bijaše ni malo miran, jer onaj, koji mu je bijaše podielio, ležaše pod zemljom, a kraljem ugarskim bijaše sada Sigismund, komu Stjepan bijaše protivnik.

— „A ako Sigismund — mišljaše knez Stjepan — ne bude htio priznati zakonitom diplomu svoga protivnika? Što da učinim u tom slučaju? Pa ipak valja naći nekakav izlaz!“ Mislio i mislio, napokon uzklikne: „Ah, eto, našao sam. I ako moja kći sada

ne ima nego samo tri godine, ipak je mogu zaručiti za kojeg mogućnika.

Tada ću ja ako budem živ mačem obraniti svoja prava; umrem li, moći će se moja kći poslužiti poveljom kralja Karla, u kojoj stoji crno na bielom: „ac si esset masculus“. Pa i njezin zaručnik će, kao i ja, braniti njezino pravo na Modruš. O tome sam uvjeren, jer se tuj radi o njegovoj koristi.“

Držeći se te misli bijaše knez Stjepan u neprilici jedino radi izbora, no misli danas, misli sutra, napokon se namjeri na poćudna čovjeka.

Izmedju toliko gospodskih porodica onoga vremena, medju prvima bijaše grofova Celjskih, izprva zvanih baruni Saneka, jer su im dobra ležala u ravnici, kojom proticaše rieka Sana u južnoj Štajerskoj. Ta je grofovska porodica boravila tada u gradini, zaštićenoj zidinama i kulama, koja se uzdizaše na briegu, podno kojega tecijaše rieka Sana, nedaleko današnjega grada Celja, nekad rimske Claudia Celeia.

Od tog roda živio je tada grof Herman, čijem je najstarijem sinu po imenu Fridriku bila deseta godina.

Grof Herman Celjski, bogat posjedima i u rodu s drugim moćnim porodicama bijaše se već prije još za Ljudevita Velikoga u više mahova iztaknuo u prilikama Hrvatske. Uslied toga je Stjepanu Frankopanu bilo poznato i ime i djela njegova, te je upravo u sinu Hermanovu našao traženog zaručnika. Izmienivši u toj stvari medjusobno glasnike, sastaše se oba roditelja u Zagrebu i tuj u prisutnosti svjedoka sastaviše i podpisaše ženitbeni ugovor.

U tom si ugovoru roditelji svečano obečaše „da će u svoje vrieme ženidbom združiti svoju djecu.“

Ako bi knez Stjepan iza Jelisave imao još koju kćer, tada će sestre medju sobom podieliti rečenu grofiju, bude li imao sina, tada će ovaj dati Jelisavi polovicu rečene svote, a pridržati si grofiju Modruš.“

„Grof Herman od svoje strane, da mu sin za njegova života može pristojno živjeti, doznači ovome nekoje gradove u Slavoniji, što mu ih je darovao kralj Sigismund, i više mjesta u Kranjskoj u dolini oko Krškoga.

I tako su tim ugovorom, bačenim na papir 1388. žrtvovana dva bića različita spola, ona od tri a on od deset godina, a da se ni poznavali niesu, a da niesu bili svjestni čina, koji ih je na vieke vezao jednoga uz drugo.

Katarina od Carrare, mati jedine toliko žudjene kćeri, koja tada bijaše još diete, morala je prignuti glavu, zadovoljiti se, prilagoditi se zahtjevima očinskoga prava i feudalnim propisima onoga vremena.

VIII.

Knez Stjepan, zaručivši kćer sa sinom jednoga od najmoćnije gospode, smatrao se osiguranim proti svakoj mogućnosti, on držaše, da će ta ženitba donieti sreću njegovoj obitelji. Al vajme, kako se je varao! Ovdje baš možemo reći: čovjek gradi, a . . . djavao razgradjuje.

Još ne prodje ni par mjeseci od toga, a knez Stjepan morade težko bolestan leći u krevet.

Kneginja Katarina njegovala ga s ljubavlju, te je sve svoje slobodno vrieme posvetila upravljanju kućanstva i prostranih imanja i s najvećom ljubavlju obsipavala svoju milu Jelisavu, koja se liepo razvijala poput ružina pupoljka.

No dogodjaji su hitili jedan za drugim.

Medju tolikom vlastelom, što su se u to doba jagmila za gospodstvo u gradovima gornje Italije, isticahu se osobito Viscouti u Milanu, koji dodjoše na vrhunac svoje moći za Gian Galeazza.

Ovaj, združivši se najprije sa porodicom Carrara proti obitelji Scaligeri, gospodarima Verone, ote ovim potonjima vlast 1386., no kasnije obrati svoje oružje proti samome Franji od Carrare, te ga uz

pomoć glasovitoga vojskovodje Jakoba del Verme liši gospodstva baš one iste godine, kad je Stjepan Frankopan zaručio svoju kćer sa sinom grofa Hermana Celjskoga. Tom prilikom našao si je Visconti saveznika u nepomirljivim neprijateljima Franje od Carrare, Mletčanima, koji mu ne mogahu oprostiti i zaboraviti uspješnu pomoć, što ju je pružio Ljudevitu ugarskome u ratu kod Chiogge, što se svršio po Mletčane sramotnim mirom turinskim.

Stari Franjo od Carrare ostavi Treviso i podje zajedno sa sinom si Franjom Novellom u Paviju, da Viscontia gane na smilovanje, no ovaj pridrži sina u Milanu, a oca zatvori najprije u Cremoni, a zatim ga baci u tamnicu u Monzi gdje je 1393. i umro.

Sinu mu Franji Novellu, koji je bio oženjen s gospodjom Tadejom, kćerju markiza Nikole d'Este, kao za naknadu za oteto mu gospodstvo, dozvoli Gian Galiazzo, i to nakon dugog oklievanja, da se sa obitelju nastani u Asti. No Novello saznavši, da mu se radi o glavi, pobježe iz Astia, te zaklonivši nakon mnogih nezgoda i pogibli svoju obitelj u Firenzi, bludio je uz velike pogibli i patnje i ovuda i onuda tražeći si saveznika.

A sjetio se i svoje sestre Katarine, udate za kneza Stjepana Frankopana, te odlučio poći i u Modruš.

Krenuvši iz Jakina u pratnji dvadesetorice vitezova, upravi u Senj, gdje teškom mukom izbjegne rukama Mletčana, koji su s tim gradom bili u trgovačkim odnošajima. Iz Senja zaputi se preko Brinja k cilju svoga putovanja, kamo prispije jednog podneva mjeseca lipnja 1392.

Knez Stjepan bijaše prikovan uz postelju, a kneginja Katarina upravo šetaše sa kćerkom u vrtu, kad no joj paž predvede nekog viteza:

— „Plemenita gospo Katarino — reče ovaj duboko se nakloniv — tamo dolje u dolini se nalazi vaš brat, te želi s vama govoriti.

— Moj brat! Ali kako me je on mogao naći u ovoj samoći?

— Hej, plemenita gospodjo, pomogla mu kod toga dva dobra savjetnika: ljubav i . . . nesreća.

— Nesreća? Recite mu, da ću s mjesta doći pred njega.

Svakog drugog trena bila bi joj ta viest ugodna, jer već bijaše proteklo punih sedamnaest godina od kad je ostavila domovinu, a u čitavo to vrijeme ne samo da nije vidjela nikoga od svojih, nego niti kakove viesti dobila o njima. No sada, gdje joj je suprug bolestan i pod utiskom onih zlokobnih rieči, što su izbjegle onome vitezu, ta je viest umanjila njezino zadovoljstvo.

Praćena odgojiteljicom, koja je vodila za ruku malu joj kćerku, ipak podje pred brata.

Istom što se brat i sestra ugledaše, neprisiljeno kleknuše oba od radosti i padoše si u dugi zagrljaj, a da pri tom ni rieči ne progovoriše. I napokon sestra, koja silno željela znati za povod tog neočekivanog posjeta, upita:

— Što je nova, dragi brate? Koji te uzrok vodi ovamo?

— U istinu — novost nije baš najbolja, a za uzrok ćeš kasnije saznati.

— Kako su moja mila majka i moj dragi otac?..

— Da ti istinu kažem: našoj majci je . . . dobro, ili barem bolje nego nama!

— To jest?

— To jest, ona je mrtva!

— Mrtva! Ah, jadna moja majko! — i brizne u gorki plač. — Mrtva — nastavi brat — i tako nije vidjela propasti . . .

— Čije?

— Svih nas.

— I očeve? Je li možda i on umro?

— O da je! Barem bi svršio trpiti! Ovako . . .

— Što je snjime?

— On čami u tamnici u Monzi!

— Oj, biedni oče! A za što?

— Jer nas je moćni gospodar Milana, Gian Galeazzo Viskonti ili kako ga zovu (grof krieposti) „il conte di Virtu“ lišio gospodstva. Starome nam ocu bijaše izprva dozvoljeno, da prebiva u Cremoni, no kasnije ga zatvoriše kako rekoh, u tamnicu u Monzi.

— Vaj, nesretni oče nesretne djece! A kako si ti ovdje? Što je s tvojom obitelju?

— Meni bijaše dozvoljeno, da boravim s obitelju u Asti, no uspjelo mi je pobjeći, i pošto sam svoju obitelj sklonio u Firenzu, koji je grad preuzeo moju obranu, uz silne pogibelji i patnje dodjoh ovamo, da u tvog supruga zamolim za pomoć.

— Dodji, dodji, dragi brate, s mjesta podjimo u grad, knez će te od srca rado primiti i učiniti sve moguće, da ti pomogne. No dozvoli, da ti to otvoreno rečem: dolaziš baš u nezgodan čas.

— A zašto, sestro?

— Jer moj suprug leži težko bolestan u krevetu i grozno trpi. Svejedno podjimo.

I svi se skupa, praćeni vitezovima, počeše uzpinjati strmim bokom briega, na vrh kojega se veličanstveno uzdizaše tvrdi grad knezova Frankopana.

Franjo Novello uzme u naručaj malu Jelisavu, a ova videći nepoznata čovjeka, oboružana od glave do pete, stade plakati i sakrivati lice od straha. No napokon se uslied silnog milovanja umiri i Franjo razgovarajuć o svemu i svačem sa sestrom stigne na večer u kaštel.

Franjo Novello uveden u sobu šurinu iza prvog tronuća predje odmah na stvar i razloži knezu uzrok svoga putovanja.

— „Žao mi je — započe Stjepan ganut — što se nalazim u ovom stanju, te se ne mogu za vas zauzeti onako, kako bih sam želio. Ipak: Ne bojte se, dragi šuro, jer kad bi vas i svi na svietu ostavili, izim

svemogućega Boga, ja sam hoću da vam pomognem, a s tom pomoću moći ćete opet zadobiti vaše gospodstvo."

— „Računam — nastavi — na moje moćne saveznike: U rodu sam sa grofovima od Ortemburga, koji su i vama rod po gospi Lieti, sestri vašega oca. U savezu sam sa slavonskimi velikaši Jakovom i Stjepanom Djavolom, Ugrinom, koji na moj zahtjev moraju dati na razpolaganje tisuću konjanika. Moja kći je zaručena sa sinom grofa Hermana Celjskog, koji će takodjer moći naoružati tisuću konjanika. Ja sam mogu razpolagati sa dvie tisuće, te imamo u svem pet tisuća. Pokušajte se još izmiriti sa Mletčanima, za to ću se i ja zauzeti. Napokon pokušajte predobiti za se i bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka, velikog neprijatelja tog „conte di Virtu", na kojega ću vam ja dati preporučno pismo.

Nakon boravka od nekoliko dana u Modrušu, oprosti se sa šurom, zaželivši mu iskreno, da se što prije oporavi, ponovno se izgrli i izljubi sa sestrom gotovo uvjeren, da je više nikad neće vidjeti, zatim po više puti izljubi malu Jelisavu i s pratnjom ostavi Modruš.

Najprije se zaputi preko Gacke u Bosnu, a kralj Stjepan mu obeća pomoć. Na povratku svrati se opet na čas u Modruš i ostavi sestri neke dragocienosti i oružja.

Sada naumi poći u Bavarsku, da pokuša predobiti za sebe Stjepana vojvodu monakovskog, koji se bijaše oženio s kćerju Barnabe Viskonti, kojemu je Gian Galeazzo bio takodjer oteo gospodstvo. Iz Hrvatske predje Franjo Novello u južnu Štajersku i tuj primi od Hermana Celjskoga obećanje za pomoć. Odavle predje u Korušku rodjacima grofovima od Ortemburga te i od ovih dobi utješljivih rieči i obećanja. Za tim stigne preko Tirola u Monakov, gdje u vojvode Stjepana nadje iskrena i dobra saveznika.

Otvorivši si tako srce najljepšim nadama bijaše na povratku stigao već u Pusteriju, kadno mu u Lienzu Toma dal Fuoco javi vrlo neugodnu viest.

IX.

U jutro dne 26. veljače 1390. pratijaše tužna povorka mrtve ostanke nekog pokojnika i polagano silazaše bokom iz kaštela Modruša u podno ležeći grad.

Bijaše to mrtvo tielo Stjepana Frankopana.

Iza odlazka Franje Novella, bolest šure mu se je tako pogoršala, te ga je svalila u grob.

Prije no što zaklopi oči, dao Stjepan k sebi dovesti kćerku i rekao Katarini: „Ćutim, da vas na uviek moram ostaviti. Katarino, brini se oko naše kćerke, te nastoj, da se s vremenom obavi zasnovana ženidba."

Mrtvo tielo kneza Stjepana sahranjeno bi u crkvi Franjevaca, posvećenoj sv. Antunu, što ju je, — i samostan i crkvu — sagradio pokojni knez šest godina iza svoga vjenčanja sa Katarinom od Carrare.

Ova potonja zaokupljena mutnim mislima, prebere pameću svu svoju tužnu povjest. Pomisli na svoj odlazak uz plesove i svečanosti iz Padove, dok je još mlada bila, s čovjekom prije nepoznatim; na smrt obožavane matere; žalostni svršetak ljubljenog si oca; nesretnu sudbinu brata, koji lutaše i ovuda i onuda, tražeći saveznika, da se opet može domoći izgubljenoga gospodstva; na naglu smrt supruga, neizvjestnu budućnost svoje kćeri, pak . . . napokon pojavi se u njoj sumnja o valjanosti kraljevske povelje ubijenoga Anžuvinca.

„Ac si esset masculus" — govoraše Katarina u sebi — „stoji doduše tamo i to je dobro, no Karla više ne ima; sada valja računati sa Sigismundom! A Sigismund je tiesni prijatelj kneza Ivana, a Ivanu je živ sin Nikola.

Hoće li moj šurjak htjeti priznati valjanost povelje ili će ju pobijati, utekavši se možda čak oružju? Ah jadne li mene! Što mi je učiniti? Kome da se utečem za savjet, pomoć i zaštitu?

Po glasniku dojavi Katarina smrt muževljevu najprije grofu Hermanu Celjskomu, sjetivši ga pri tom obećane ženidbe; za tim svome rodjaku Fridriku od Ortemburga, moleći ga ujedno, da se zauzme za njezinu budućnost; napokon pomisli, da je dojavi i bratu si, no nije joj bilo poznato njegovo boravište. U ostalom, ovaj je već znao, jer mu je o njoj kazivao u Lienzu Foma dal Fuoco. No on se nije mogao zauzeti za sestru, pošto se je upravo tada Franjo Novello uz pomoć Fiorentinaca spremao, da opet zadobije svoje gospodstvo, što mu je nekoliko mjeseci za tim i pošlo za rukom.

— „A moram li ili ne muževljevu smrt dojaviti šurjaku Ivanu?" — Eto to bijaše ono pitanje, koje je Katarinu mučilo. — „Ako mu javim, to je isto, kao da bih mu rekla: Grofica Modruš je slobodna: dodjite, pak si je uzmite. Ako mu ne javim, mogao bi mi šurjak s pravom predbaciti, da sam propustila ispuniti prieku naravnu dužnost."

Razmislivši dobro, odluči, da mu javi.

S toga dozvavši k sebi vjernog kastelana, naloži mu ovako:

— „S jutra u jutro skočit ćete na vatrena vranca, što ga je obično jahao pokojni gospodin i u najvećem ćete kasu poletiti u Brinj. Tamo boravi brat pokojnikov; ako ga ne nadjete, idite dalje u Senj. Predstavite mu se i izručivši mu moj pozdrav, javite mu smrt njegova brata."

Glasnik vratio se nakon par dana natrag.

— Što vam je šurjak rekao? — upita Katarina željno.

— Ništa, plemenita gospo.

— Niti pozdrav, niti jednu sažalnu rieč, nikakovo obećanje za pomoć?

— Suhi, samo vrlo suhi pozdrav i više ništa.

To držanje šurino govorilo je Katarini jasno.

— To — na žalost — reče u sebi — ne znači ništa dobra. No ipak ne bi bilo ni u snu mogla pomisliti, da će se on tako držati prama njoj!

X

Jednog jutra mjeseca ožujka od prilike mjesec dana nakon smrti supruga, klečala Katarina, držeći malu Jelisavu za ruku, s dadiljom na Stjepanovu grobu i moljaše. Jelisava položila je svojim malim ručicama na grob vienac od svježeg cvieća natrganog u vrtu.

Obavivši taj tužni posao, vratila se Katarina strmom stazom uz brieg. Kojeg li iznenadjenja za nju, kad je u dvorištu ugledala četu naoružanih vojnika, čiji joj vodja bez ikakvih poklona izjavi sliedeće:

— „Moj plemeniti gospodin i gospodar Ivan knez krčki i modruški (ovu potonju rieč naglasio je osobito) šalje me k vama, da vam predam ovo pismo. Izvolite ga otvoriti i pročitati".

Katarina probliedi kao krpa. — Što ima biti — pomisli u sebi — doista ništa dobra, jer se u tom slučaju šurjak ne bi poslužio oružanom momčadi.

Sasvim tim se ipak ohrabri i uze čitati:

— „Kneginjo! (govoraše pismo): Jedan vaš glasnik dojavio mi smrt moga brata Stjepana i drugo ništa. Ja sam medjutim od drugih saznao, da je on pred dvije godine, i to prigodom zaruka svoje kćeri, a da mene ni pitao nije za privolu, njoj nakon svoje smrti ostavio u miraz grofiju Modruš. Ali znajte, da je spomenuta grofija neotudjiva, da je nasljedna samo u muškoj lozi, i da grofija Modruš, pošto ja imadem sina u prvom redu pripada meni, a iza moje smrti mome sinu.

Stoga izvolite se seliti iz kaštela mojih predja

najdulje u roku od jednog mjeseca. U protivnom slučaju biti ću prisiljen poslužiti se silom."

(M. P.) Dano u Brinju, dne 10. ožujka 1390.

(podpisao): Ivan, knez krčki, senjski, modruški i vinodolski itd."

Kao što je Katarina bila prije blieda, postane sada za čitanja crvena poput žeravice i sjetivši se plemenitosti svoga roda, ovako odgovori glasniku:

— „Recite svome gospodaru, svietlom gospodinu Ivanu, knezu krčkom, senjskom, modruškom, vinodolskom i Gadske itd. itd., da mu se u prvom redu najljepše zahvaljujem na sažalnici radi smrti svoga supruga, a . . . njegova brata, te na moralnoj i materijalnoj utjesi, što mi ju je ovom tužnom zgodom htio pružiti. Nadalje recite mu, i ako sam uboga udovica (naslov kneginje mu rado poklanjam) bez obrane i zaštite, da u ostalom imadem brata, koji ako ne danas, a ono sutra može opet zadobiti svoje gospodstvo; recite mu, da je njegov pokojni brat doduše ostavio sirotu, no da je ova zaručena sa Fridrikom, sinom moćnoga Hermana Celjskoga, koji, nadam se, da me neće ostaviti na cjedilu, kao ni grofovi od Ortemburga i Stubenburga . . . i koji se ne će odreći grofije modruške niti ću ja izaći iz ovog kaštela drukčije osim pod silu. A sada odlazite."

XI.

A kako je knez Ivan saznao, da je njegov pokojni brat prije svoje smrti grofiju modrušku ostavio kćeri Jelisavi i njezinim nasljednicima? Glasnik, poslan od Katarine, da mu dojavi smrt bratovljevu, spomenuo mu i tu okolnost, ne znajući, da se tuj krije nezakonito djelo, koje vriedja Ivanova prava.

Kad je ovaj to čuo, gotovo pobiesni, no ipak nije imao odvažnosti, da sam podje u Modruš, već pošalje svoje vojnike sa zapečaćenim pismom. To nam je već poznato. A Katarina? Istom što je glasnik

otišao, dojavi zle namjere šurine svojim malo prije spomenutim rodjacima, pa i bratu Franji Novellu, koji uz pomoć rodjaka Ortemburžkih, vojvode bavarskoga, Fiorentinaca i Furlanca Michela Rabatte u kolovozu god. 1390. opet unidje u Padovu.

Brat se doista zauzeo za sestru, a grof Herman Celjski htjeo joj pomoći ćak oružanom rukom, no rodjaci od Ortemburga i Stubenburga savjetovahu ih na opreznost i preporučiše, neka se počeka na držanje Ivanovo. Ovaj čuvši odgovor Katarinin, odluči upotrebiti oružje, da zauzme tvrdi grad Modruš. Budući da je ovaj bio opasan zidovima, obrati se istodobno (— kad ga je obsjednuo —) na Mletčane, s kojima bijaše u dobrim prijateljskim odnošajima, moleći ih, da mu dadu na razpolaganje sve moguće, u to vrieme običajne ratne obsjedne sprave i dobrih strjelaca.

A republika, kojoj je bilo stalo do prijateljstva Frankopanova, jer joj je u namjeri, da opet zauzme Dalmaciju, što ju je silom odstupila Ljudevitu ugarskomu, pak bi to prijateljstvo moglo biti od velike koristi, odgovori Frankopanu, da će njegovu zahtjevu biti udovoljeno. No još prije, nego su prispjele obećane sprave, domisli se Ivan nečem blažem, bilo što se je bojao reakcije sa strane Hermana Celjskoga, bilo, što su rodjaci grofovi od Ortemburga i Stubenburga pokucali na Ivanovo srce i predočili mu ružnu stranu toga podhvata proti dvim slabim ženama, a k tomu još najbližim rodjakinjama, te kobne posljedice, koje bi za tim podhvatom mogle nadoći.

Nakon duga pregovaranja medju odaslanicima i jedne i druge strane, dodje napokon dne 12. travnja 1390. do sliedeće nagode: „Knez Ivan priznaje se prama svojoj šurjakinji dužnim za 30.000 forinti u zlatu, što ih je ona donesla kao miraz, koji joj je iznos osiguran prihodima grada Senja i drugih gradova; 10.000 forinti, što ih je njezin pokojni suprug uzajmio

kralju Sigismundu, dobivši za to u zalog kaštel Castelperoso nedaleko današnjeg Karlovca; prama svojoj nećakinji priznaje se Ivan dužnikom sa 40.000 forinti u zlatu, što joj ide u ime miraza na mjesto ustupljene grofije Modruš, a u tu svrhu daje joj u zalog polovicu otoka Krka, te gradove vinodolske: Bakar, Trsat i Bribir. Ova potonja mjesta ostaju u rukama nećakinje i njezinih zakonitih potomaka sve dotle, dok joj on sam ili njegovi nasljednici ne izplate svotu od 40.000 forinti.

Za veću sigurnost, da će se ti uvjeti ispuniti, potvrdi to i Sigismund svojim vlastoručnim pismom, a rodjaci Ugo VI. Divinski, koji se u poodmakloj dobi bio oženio sa jednom sestrom Frankopana, i Wolfgang od Ortemburga, sin Ottonov, koji bijaše uzeo za ženu drugu sestru, jamčili su rodjacima posebnom izpravom, pisanom njemačkim jezikom onoga vremena.

Da udovoljimo znatiželji, donosimo ovdje početak pisma Ugona Divinskoga:

„Ja, Ugo Divinski, i svi moji nasljednici, dajem ovom izpravom na sveobće znanje . . . da jamčim za svoga dragoga šurjaka grofa Ivana Krčkoga i modruškoga prama mojoj dragoj bratučedi, kneginjici Jelisavi, što ju je prva imala s mojih dragim pokojnim šurjakom knezom Stjepanom.“

XII.

Riešivši se tog zakučastog posla, imala je Katarina misliti i na svoju budućnost, jer joj je šurjak dao samo mjesec dana vremena, da seli iz grada i kaštela Modruša.

Prvo joj bijaše, da odpusti mnogobrojnu služinčad, a to i učini. Koji su najzadnji došli, budu smjesta odpušteni. Za tim se pobrine za mjesto, gdje da se bar u prvi mah zakloni sa kćerkom i vjernijim slugama, osobito Padovancima, koje bijaše sa sobom dovela. I naumi da se nastani u blizini Zagreba, a to sve u dogovoru sa rodjacima i grofom Hermanom Celjskim. Pohodivši sa kćerju više puta grob svoga supruga za zadnji put položi na nj vienac s nadpisom: „Počivaj u miru. — S Bogom na vieke.“

U večer 10. svibnja 1390. stajaše Katarina od Carrare, odjevena u posvemašnju crninu, u sred velike primaće dvorane kaštela Modruša, obkoljena od dvadeset osoba, većinom muškaraca i nekoliko žena. U dvorani vladaše duboka tišina, izprekidana ovim riečima.

— „Moji dragi — govoraše kneginja Katarina, — dala sam vas pozvati ovamo, da vam javim, da prekosutra na uviek ostavljam ovaj kaštel, u kome sam sprovela osamnaest, što veselih što tužnih godina. Na moje će mjesto doći ovamo knez Ivan Frankopan, brat mojeg pokojnog supruga.

Ako je on kada za života s vama strogo postupao, oprostite mu i molite za pokoj njegove duše. Koji želite ostati u službi novoga gospodara, počekajte ga; doći će za par dana. Koji želite ići sa mnom u neizvjestno prognanstvo, podjite! Koji ostaje uz mene, neka u ova dva dana spreme sve potrebno za put, oni naprotiv, koji odlaze, dobit će svoju plaću i biti prepušteni samim sebi. Zahvaljujem svima na uslugama i preporučam, da se kad god sjetite svoje bivše gospodarice. Sada idite, a sutra ćete mi dati odgovor.“

Prisutni saslušaše mukom te Katarinine rieči; svi bijahu tronuti, a nekoji i plakahu. Nitko ne prozbori ni rieči, već se duboko naklone svojoj bivšoj gospodarici i razidjoše. Samo dvoje njih otvori usta: stari sluga Padovanac i dadilja. Prvi suznih očiju reče: „Ne, mila gospodarice, ja Vas ne ću ostaviti sve do svojeg zadnjeg daha. Vidio sam vaš porodjaj, vaš razvoj, pratio vas na bračnom putovanju, dugi sam vas niz godina vjerno služio u ovom kaštelu . . . pa sada, gdje je nesreća pokucala na njegova vrata, sada, kad ste vi, sami ostali, hoću da idem s vama,

da s vama dielim gorkost progonstva. Nadam se, da me ne ćete odbiti.“

— „Ni ja“ — prihvati dadilja — „ne ću vas ostaviti. Služila sam još vašu majku, onu dobru gospoju, Bog joj se smilovao; bila sam vam dadilja, došla sam s vama u ovu novu, na žalost nesretnu domovinu, vidjela sam porodjaj Jelisavin; moja kći (dadilja se bijaše udala za jednog Slovenca) je dadilja vaše kćerke. Biedna moja sirota . . . hoću da je vidim sretnu, udatu, tamo u dalekoj Štajerskoj . . . nadam se, da ćete moju prošnju uslišati“. — I poljubivši gospodaricu u ruku, ode, a za njom svi ostali.

Napokon, kad je već sve bilo spremno za polazak, nadodje 12. svibnja 1390., onaj tužni dan, kad je Katarina od Carrare, udova Stjepana Frankopana, sa svojom kćerkom Jelisavom i malom pratnjom morala ostaviti kaštel Modruš. Bio to žalostan trenutak, kad je Katarina, odjevena u posvemašnju crninu, vodeći za ruku milu si kćer, koja još ne shvaćaše ništa od svega onoga, što se zbivalo, uz plač zaostalih i onih, koji su je pratili, prekoračila prag kaštela.

— „S Bogom, brda,“ — reče jecajući — „s Bogom doline, svjedoci prolivenih suza, pretrpljenih neugodnosti! S Bogom crkvo, u kojoj sam se toliko puta molila i u kojoj u hladnoj raci počiva onaj, koji me je pred osamnaest godina uz radost i veselje doveo ovamo. S Bogom, kaštelu, gdje sam doživjela malo veselih, a mnogo tužnih dana. no gdje bih sasvim tim ostala dosta mirna sa svojom dragom Jelisavom, da me jača sila nije izagnala — s Bogom na vieke!“

Malena ta povorka prestade plakati — jer sve imade svoj konac — pade u duboki muk, te nakon nekoliko časaka prispije dolje u dolinu.

Katarina se s kćerju i dadiljom uspne u kola, izpred kojih bijahu upregnuta dva vrana konja. Malena pratnja, koji pješke, koji jašući, idjaše za njima i svi zajedno upraviše prama Castelperoso nedalekog Karlovca, gdje je Katarina neko vrieme odlučila boraviti.

XIII.

Dne 16. svibnja 1390. bijaše Modruš okićen barjacima. Podno ležeći grad slavio je blagdan. Sa tornjeva razliegala se silna zvonjava. Kmetovi prostranog kneževskog dobra napustiše svoja polja i sakupivši se na trgovima uhvatiše se u kolo i veselo pjevahu. Lovački rogovi oružanih bojnika odjekivahu iz dola u dol gorja Kapele.

Što se to zbilo?

Ivan Frankopan, knez krčki, senjski, modruški i vinodolski sa suprugom Anom groficom goričkom, sinom Nikolom, mnogobrojnom pratnjom sluga i bio je na putu, da zaposjedne kneževsko dobro Modruš vlastničtvo svojih pradjedova.

To su na žalost dogodjaji onog barbarskog vremena! Ivan Frankopan bijaše tada najmoćniji velikaš u Hrvatskoj. Posjedovao je grofije: krčku, senjsku i osim nekih gradova, što ih je založio svojoj šurjakinji Katarini, grofiju vinodolsku, te vrlo prostrano kneževsko dobro Modruš.

Došla su mu u ruke kao miraz po ženi i razna mjesta u grofoviji goričkoj, medju ovima Nigrignano, Raspo i Castelnuovo na Raši u Istri. Bio je veliki prijatelj Sigismunda ugarskog, a i s Mletčanima, ma da ovi nisu više gospodovali otokom Krkom, življaše u dobrim odnošajima. Knezovi krbavski Kurjakovići naprotiv bijahu mu neprijatelji, no ovih se on nije bojao.

Ovdje nam se valja dotaknuti i malo povjesti. Kad je godine 1391. umro bosanski kralj Stjepan Tvrtko, naslijedi ga Stjepan Dabiša, a u Dalmaciji se i Hrvatskoj pojaviše dvie stranke: jedni pristajahu uz novog kralja bosanskog, dok su drugi stupili na stranu Ladislava napuljskog, sina umorenoga Karla Dračkoga. Sigismund naumi, da se tim nesuglasicama okoristi i da steče gospodstvo nad rečenim krajevima, te najprije baci oko na oslobodi-

telja svoje supruge Marije, moćnog Ivana Frankopana, koji bude po njemu godine 1392. imenovan banom Hrvatskim i Dalmatinskim.

Gotovo svi gradovi Dalmacije, izuzev Zadar, pokoravahu se novom bosanskom kralju, kao što su se prije pokoravali i njegovom predšastniku. Dabiša bijaše imenovao banom Dalmacije i Hrvatske vojvodu Vuka Vukčića s nalogom, da za Dabišu predobije Zadar, a daj danas, daj sutra, podje mu za rukom, te skloni Zadar, da Sigismundu uzkrati vjernost. Ovaj osim banske časti, potvrdi Ivanu Frankopanu sve povlastice glede grofije modruške i vinodolske i povjeri mu zadaću, da dovrgava njegovoj vlasti Zadar, a po mogućnosti i ostale gradove Dalmacije.

Godine 1393. sakupi Frankopan vojsku proti Zadru, no nije imao brodovlja, da ga obsjedne s mora. Što je na to učinio Ivan? Sjećajući se prijateljstva, što ga je podržavao sa Mletčanima, obrati se na ove po glasniku Leonardu, biskupu senjskom s molbom, da mu dadu nekoliko naoružanih galija i momčadi, no oprezna republika, koja sama čekaše na zgodnu priliku, da se opet domogne Dalmacije, izgubljen godine 1358., te se nije htjela sneprijateljiti ni s jednim od protivnika, znala se je vješto izvinuti, ne dajuć Frankopanu zatraženih galija, ali izjavivši se istodobno s liepim riečima njegovom prijateljicom. Ivan naloži tada svojim vodjama, da provale u zadarsko okružje, dok sam podje u Djakovo u Slavoniju, gdje Sigismund i bosanski kralj bijahu urekli sastanak.

Zadrani saznavši za to, poslaše onamo glasnika, da se potuži na Frankopana radi rata, što ga je s njima zapodjenuo, no ne postigoše ničesa, jer je Stjepan Dabiša odstupio Sigismundu sva svoja prava na Dalmaciju.

Medjutim se Frankopanom vrati na svoja imanja, a malo za tim se po svojim punomoćnicima izmiri

sa Zadranima. To bijaše zadnje njegovo djelo, jer nekoliko dana iza toga, dne 29. studenoga 1393. zatvori Ivan u Senju za uviek svoje oči i bude pokopan ondje u crkvi franjevačkoj. Iza sebe ostavi udovu Anu, kćer Mainarda VII., grofa goričkoga, koja se kasnije udala za nekog poljskog velikaša, i sina Nikolu, s kojim ćemo imati prilike, da se tiekom pripoviesti pozabavimo.

XIV.

A sada vratimo se opet k udovi kneza Stjepana, Katarini od Carrare i njezinoj kćeri Jelisavi.

Brat Katarinin, Franjo Novello, zadobi opet gospodstvo u Padovi, kako već spomenusmo godine 1390. Ovo mu bijaše i potvrdjeno 1392., no starac otac čamio je i nadalje u Monzi. Stoga je sin pokušao sve moguće, da ga oslobodi. No sve bijaše uzalud. Franjo Carrare umre u tamnici od tuge, daleko od svojih milih dne 6. listopada 1393.

Hugo VI. Divinski, koji oženivši se već po treći put bijaše uzeo za ženu jednu sestru od dva pokojna Frankopana, umre godinu dana nakon što je svjedočio kod ugovora izmedju Ivana i Katarine, te se ova od Ugolina, jedinog preživjelog sina druge njegove žene, Ane Wilthaus, nije mogla nadati nikakovoj pomoći.

Od grofova Stubenburg, čija dobra ležahu u gornjoj Štajerskoj, življaše tada Wolfgang, koji bijaše drugi svjedok, sin Otona, koji se bijaše oženio sa mladjom sestrom pokojnog Frankopana. Wolfgang obeća Katarini svaku moralnu i materijalnu pomoć, a ako se ona time bude htjela poslužiti, obeća joj gostoljubivost u svome gradu...

No bez dvojbe najviše je za Katarinu mogao učiniti grof Herman celjski, otac Fridrika, zaručnika Jelisavina. A Herman je Katarini obećao neograničenu pomoć i zaštitu, no iz vrlo pojmljivih razloga, nije je mogao primiti u svoj grad.

Šurjakinja Ana, udova Ivanova, boravila je sa svojim sinom Nikolom sad u Modrušu, sad u Brinju, sad opet u Senju. I premda Katarina nije gojila nikakove srčbe prama njima, ipak nije bila ni malo voljna, da se za pomoć uteče ženi onoga, koji ju je iz Modruša izagnao.

Preostade još jedini rodjak, i taj na sreću bijaše bližnji, to jest, grof Fridrik od Ortemburga, sin onoga Ottona, koji bijaše uzeo za ženu Lietu od Carrare, sestru pokojnog Katarininog otca. Fridrik od Ortemburga bijaše i rodjak Hermana Celjskoga. Ovaj dakle bijaše naravni zaštitnik Katarinin i sirotice Jelisave. I zbilja im on ponudi gostoljubivost u svome Kaštelu na vrlo ugodom položaju na Dravi u Štajerskoj. Medjutim Katarina sporazumno sa grofom Hermanom, ostavi godine 1395. sebi više maćuhinsku Hrvatsku i podje sa kćerkom i vjernom svojom pratnjom u Ortemburg.

Sliedeće godine morao se grof Herman pridružiti križarima, što ih Sigismund bijaše sabrao proti Turcima. Prije no što će krenuti, učini oporuku, u kojoj za slučaj, da bi u ratu imao pasti, preporuča Fridriku od Ortemburga svoju obitelj; zatim se pobrine za Jelisavu od Modruša, buduću ženu svoga sina Fridrika i mater joj Katarinu, udovu kneza Stjepana modruškog i preporuči mu, „da se u svoje vrieme ostvari spomenuta ženidba“.

Ma da je bitka kod Nikopolja nesretno izpala, vrati se Herman u domovinu zdrav i čitav, a Sigismund, koji je grofu Celjskomu dugovao svoj život, darova mu godine 1397. grad Varaždin i grofiju Zagorje u Hrvatskoj.

Premda je Jelisava bila već u dvanaestoj godini, ipak nije tamo u kaštelu Ortemburgu tako rekuć ni znala, što je to život. Rodjena medju gorama, osirotjela, kad još nije ni shvaćala te rieči, bačena iz jednoga kraja u drugi, bez braće i sestara, bez vršjnakinja, ne imadjaše do tada uz sebe, nego

dobru si majčicu i vjernu odgojiteljicu. Fridrik od Ortemburga bijaše oženjen sa groficom Tecchio, no nije imao djece, te je tako Jelisava i u svojem novom boravištu nalazila malo zabave, što je mnogo doprinielo njezinoj ćudi, koja svakim danom bivaše sve to ozbiljnijom i mučaljivijom.

Mati je to opazila i pokušala, da je, koliko je moguće, raztrese — izprvice šetnjama po okolici kaštela, za tim sve to dužim putovanjem po prostranoj grofoviji, no s malo koristi. Da joj govori o ljubavi, ne bijaše na mjestu, bilo radi dobe, bilo radi toga, što joj je mati samo jednom natuknula o njezinim zarukama s Fridrikom Celjskim, koga ona nikad nije vidjela, a čijom je ženom imala postati. Tako joj proteče nekoliko godina, te je bilo baš na koncu 1399. Dok je Jelisava jednog liepog dana šetala s majkom u vrtu kaštela Ortemburga, stiže tamo neki vitez na konju, koji pitaše za Katarinu od Celovca.

Uveden u kaštel, predstavi se kao poslanik Ane Frankopan i njezina sina Nikole.

— Gospodjo Katarino, — reče — moja plemenita gospodarica, vaša šurjakinja, šalje me k vama s pozivom, da se udostojite biti njezinom gošćom u Senju zajedno s mladom gospodjicom kneginjom, koju koliko ona sama, toliko bratić živo žele upoznati. Izvolite poziv primiti“.

Nekoliko dana iza toga, posavjetovavši se sa obitelju, bude odlučeno, da Jelisava, praćena od odgojiteljice, podje u goste k teti u Senj i to u proljeće godine 1400. Što se putovanja tiče, učinit će se ovako: Fridrik od Ortemburga pratit će ih do Trsata. Ovamo doći će im u susret bratić Nikola, koji će ih odvesti u Senj.

Put je — pomisli Katarina — prilično dug i neugodan, no i ja sam, istom što se udah, morala u istim prilikama putovati; a ipak će ovo putovanje

uliti kćeri nešto veselja, tim više, sada, što se sve to većma primiče vrieme udaje. Ja ću medjutim poći u Celje, da s grofom Hermanom poduzmemo, što je za ženitbu potrebno.

I s tim se obećanjem glasnik vratio u Senj.

XV.

Jelisava dakle bijaše u proljeću godine 1400. sa odgojiteljicom gošća tetke Ane i bratića Nikole u Senju — rimskoj Senii — čije se utemeljenje pripisuje Senouskim Gallima. Grad sam leži u dnu istoimene uvale, zatvorene dvim brdima, dielom uz more, dielom u ravnici i na brežuljku. Već u rimsko doba bijaše Senj stjecište cesta, koje spajahu Dalmaciju s Oglajem i Podunavskim zemljama.

Boravak tamo bijaše joj vrlo ugodan, te osjeti u sebi neko posve novo čuvstvo, što ga u njoj pobudilo divotno more. Neka si čitatelji i sami pomisle: bilo joj već petnaest godina, a još nikad ne vidje mora! Pa još kakovo bijaše more, što ga je ona prvi put vidjela! A upravo ono naproti toli glasovitoj, a toli žalostnoj Senjskoj luci! Dobro, da je bilo proljeće, kad su oluje riedke, jer inače da je došla u Senj zimi i vidjela one ogromne i biesne briegove morske, tjerane od vjetara, koji se razbijaju o otok Krk, a ne rietko progutaju ribarsku ladju, braceru, trabukul i bragoc sa svim osobljem, za koje se više nikad ne dozna, jer postanu jedva dočekani plien morskih pasa, bila bi se preplašila!

Jelisava bijaše u Senju od nedavna, a tetka vodila ju svaki dan na šetnju rimskom cestom, što vodi u Dalmaciju, na koju su postrance zasadjena stoljetna stabla bacala debelu hladovinu, i svaki put sretaše nekog mladog viteza, koji poklopivši vatrena vranca, vješto jezdijaše putem, i svaki dan prolazeći mimo Jelisave, smjerno ju pozdravljaše.

Jelisava, poštena i razborita, nije se iz prva obazirala na to, nego samo u toliko, u koliko je

držala, da pozdrav ide tetku, no kasnije, videći, da mladi vitez ne popušta, da šetnju nikad ne propušta, i da je sve to značajnije pozdravlja, opazi ne samo da joj mladi vitez udvara, nego da ne samo nije baš indiferentna prama njemu. Ona osjećaše u sebi neko novo, nikad prije ne osjećano čuvstvo, koje u ostalom pokuša prikriti.

Jedne večeri progovori tetka ovako:

— Draga Jelisavo, hoću da ti nešto liepa predložim.

— A to bi bilo?

— Kako vidim, da ti se more svidja, povest ću te na Krk. Ta, ti još ni ne znaš, što je to otok: a otok Krk je širok i liep, no ima i drugo u gradu Krku, koji leži na moru, imade tvrdi kaštel Frankopana, koljevka pradjedova tvoga oca i strica . . . . Moj će nam sin dati na razpolaganje jednu mletačku galiju, koja za malo dana kreće put Mletaka, a uz put se navraća u Krk. Sigurna sam, da će ti biti milo tamo boraviti.

— Drage volje, tetko — odgovori Jelisava, — samo ti moram reći, da se bojim mora. Ali se valjda ne ćemo utopiti, je li, tetko?

— O ne, ne boj se! Galija je čvrsta i sigurna. A mi pak ne ćemo krenuti prije, nego kad vrieme bude povoljno. U ostalom, upravljač je vješt, a mornari isto tako. Ne boj se!

I tako bi.

Počekavši nekoliko dana, mogla je Jelisava vidjeti Krk i njegovu liepu obalu i do sita naužiti se pogleda na Mali Kvarner, kojim plovljahu velike i male ladje, a koji se pred samim kaštelom Frankopanskoga grada, u kojem je sada boravila, sve to većma suzivaše.

Jedne večeri bijaše Jelisava sama u svojoj odaji. U kaštelu zavlada mrtva tišina i duboka tama, jer se gotovo svi spremiše na počinak. Pristupi k prozoru. Kojeg li čarobnog prizora! Bliedi mjesec si-

paše svoje srebrnaste zrake na more, zatvoreno medju rtom Goletom i kastelom (ta se uvala zove: valle di Porta Pisana — uvala na pizanskim vratima). Budući ovdje more plitko, izgledalo je kao srebreno jezero. A dok je ona promatrala čarobni prizor, što no ga u moru stvarao odraz mjeseca, eto, gdje se kaštelu primiče duga, uska i prosta ladja, preko koje bijaše unakrst prebačena još duža greda na kojoj počivahu dva veoma duga vesla, a ovima zamahivahu mišice krepka mornara. Bijaše to korito — vrst ribarske ladje ,obične na otoku Krku i na otocima Dalmacije, a početak, veli se, siže im čak u vrieme starih Liburna. A tako će i biti, jer to je valjda najprimitivniji tip ladje.

Na krmi sjedjaše neka osoba, koja se, sudeći po mjesečevu svjetlu, činila mladim vitezom i držaše nešto izpod pozuha. Na Jelisavu, koja takovih ladja još nikad nije vidjela učinio je taj dugi i crni predmet, koji se gibao nad vodom, neki čudni utisak. Najednom se ladjica zaustavi upravo izpod njezina prozora. Vitez uzme u ruke onaj predmet, što ga je imao izpod pazuha (to bijaše takodjer vrlo prosta gusla), prebaci desnu nogu preko lieve, predje par puta preko struna i uprievši pogled prama Jelisavinu prozoru, započne milozvučnim glasom pjevati

Laki vjetar
Nek ti pozdrav nosi
Budi sretna
Dok mi oko rosi.

Neskladnim glasom prekine nastavak pjesme. Zašto? — Jelisava opazivši, da je ona predmetom te podoknice „uz blagi sjaj mjesečine", povuče se, kako se to poštenoj djevojci pristoji, od prozora u sobu, a začarani vitez utihne.

Pošto su prozori kaštela bili u priličnoj visini, mogla je nevidjena vidjeti, što će se dogoditi. Vitez stajaše još nekoliko časaka, čekajući i upro pogledom prama prozoru, no nitko se ne pokaže.

Uzbudjene duše naloži brodaru, da provu ladjice okrene prama Senju. Iz početka vidjelo se, kako ona lagano sječe valove, tjerana porivima dugih vesala, koja iza sebe ostavljahu dvie rekao bih srebrene brazde, za tim zakrenuvši za rt Valdibora, izčezne.

Jelisava bijaše sva uzbudjena, sluteći, tko bi mogao biti onaj noćni pjevač. Podje na počinak i pomolivši se blaženoj Djevici Mariji, pokuša usnuti, no uzalud. Vitez iz Senja, koji ju je svaki dan sa svog ponositog konja pozdravljao; onaj noćni pjevač, koji je malo prije na nju upravio sladke rieči, što ih je ona prvi put u životu čula, nije mogao biti nitko drugi. Onaj mili zvuk gusala, onaj ugodni glas pjevača: sve joj to dolazilo u pamet, prodiralo joj u srce, Za prvi put je u životu razumjela, što je to ljubav. Napokon je ipak Bog htio i ona svlada svoju nutarnju borbu i usne.

Snivala je o liepom vitezu ... o ladjici ... o guslama ... o mjesecu ... moru ... i probudi se, jer joj se činilo, da još čuje zadnje rieči one pjesme . . .

XVI.

Videći nepoznati pjevač, da mjesec već zapada i dana vesla treba do Baške Drage, najmanje šest sati, upita brodara za savjet, gdje bi mogao prenoćiti. Da noću preplovi Senjsku luku, a u onoj ladjici, ne bijaše uputno. Stoga brodar, kojemu bijahu dobro poznate sve uvale na otoku, označi vitezu kao najbliže prenoćište samostan košljunski, koji se upravo tada iza guste šume pokazao, razsvietljen slabim svjetlom umirućeg mjeseca.

Jedan sat daleko od grada Krka, usred okrugla zalieva, diže se iz plitka, i kao jezero tiha mora ubavi otočić, pokriven vrlo gustim stabaljem. Na otočiću imade samostan Franjevaca s crkvom, posvećenom Bogorodici.

Pošto se uz samostan diže stari kaštel, sagradjen po svoj prilici za obranu samostanaca (a možda

i prvih knezova krčkih), dobio je otočić ime Castiglione, obćenito Košljun (Cassione), od rečene crkve „Svete Marije Košljunske“). Sadašnji samostan i crkva imadu svoj cvat zahvaliti knezovima Frankopanima, nekadašnjim gospodarima, otoka i osobito knezu Nikoli Velikom, sinu Ane, tetke junakinje naše pripoviesti.

Drugi sin, knez Zvane, mladji od Nikole Velikoga, onaj isti, koji bijaše posljednji knez na otoku, zavolio ugodni položaj Košljuna, odabrao si ga obljubljenim boravištem, te samostan obasuo darovanjima i uz dozvolu papinu uveo tamo fratre reda sv. Franje, nazvane Malobraćani observenti. Tuj je za prijašnjih vremena taj čedni samostan s još čednijom crkvicom davao zakloništa jednome opatu i nekolicini braće reda sv. Benedikta.

U kapelici sv. Bernardina sienskog, izpod hodnika sadašnjeg samostana, može putnik i danas vidjeti na pola u zid zazidanu žaru. U toj se žari nalaze mrtvi ostanci Katarine Frankopanske, kćeri spomenutoga kneza Ivana i Jelisave Morosini. Umrla je u Padovi 1520. kao udova, Franje Dandola i Andrije Foscola. Katarina Frankopan sjećajuči se ugodnosti, što ih je u svojoj mladosti doživjela na tom otočiću, dok još njezin otac ne bijaše izkusio gorkog progonstva, oporučno otok ostavi crkvi na dar i izrazi želju, da tamo bude pokopana blizu velikog oltara u crkvi, proširenoj i obdarenoj po njezinom otcu.

Kćerina grobnica, valjda radi pristojnosti, premještena je u kapelicu sv. Bernardina.

Onaj vitez iz Senja, pristavši na otočić Košljun, pokuca na vratima samostana, ne obazirući se na to, da je već deseta ura noći. Otvorio mu laik, koji ga, saznavši za uzrok, radi kojega je mladi vitez bio prisiljen da za onu noć potraži zakloništa u tih dobrih redovnika, s dozvolom opatovom, kako je bolje mogao, smjesti u jednoj vrlo čednoj ćelijici. U ranu zoru slijedećega dana, odmah iza Zdrave

Marije (za koju narod drži, da raztjerava noćne zle duhove) zahvali se vitez i oprosti s opatom samostana, poda mu u ruku milodar za crkvu, te ne spomenuvši o sebi ništa, skoči u ladjicu, naloživši brodaru, da zagrabi put Senja.

More bijaše vrlo mirno, s toga ploveći uz obalu otoka sve do rta Braciol, zaplovivši u Senjsku buku, neku vrst uzkog kanala, što ga tvori otok Krk i malo ostrvo Prvić, zatim prodjoše Bašku dragu, krajnji rt otoka „Al Pesciolino“, pak zadjoše u morlaški kanal, te preplovivši ga sretno prispješe u Senj, negdje iza podneva.

Nitko nije tada znao za pravac, kojim je nepoznati vitez udario, no da je prenoćio u samostanu u Košljunu, pripoviedao je malo nakon toga sam opat samostana, otac Benedikt Vernier, a da je pošao u Senj, pripoviedali su neki mletački mornari sa galije, koja se je navratila u Krk, a plovila iz Senja u Mletke.

Nekoliko mjeseci iza toga vrati se Jelisava s tetkom u Senj, no ovaj se put nije plašila mora, jer se s njime sprijateljila, pošto se je neprestano u maloj ladjici vozikala prostranom krčkom lukom, usudivši se čak i na koji poduži izlet uz obalu otoka. Jednom je povedoše čak do otočića i samostana Košljuna, a da ona, naravno, nije ništa znala o noćnom pjevaču.

U Senju vodala ju strina opet na običnu šetnju, kad eto i opet nekoliko dana za tim onog viteza na istom konju, gdje joj udvara. Sad više nije mogla dvojiti. To je bio onaj vitez, koji joj u Krku pjevao podoknicu, on ju je ljubio.

Strini ne reče Jelisava ništa, no u svom je srcu ako i ne baš ljubila nepoznatog viteza, ipak osjećala neko i još neosjećano čuvstvo. Valjalo je napokon odputovati, te praćena jedan dio puta od bratića Nikole bijaše početkom ljeta opet u kastelu Ortemburgu.

XVII.

Dok je Jelisava bila odsutna, dotle je njezina mati, koja, kako smo već spomenuli, bijaše pošla u Celje k grofu Hermanu, uredila dvoje: kupila gradić Maichaviu, koji ležaše na ugodnom položaju u dolini Krškoj, vlastničtvo grofa Hermana, zatim ustanovila s njime uvjete i dan vjenčanja s Fridrikom.

Još nam valja znati, da je grof Herman još prigodom zaruka svoga sina Fridrika sa Jelisavom bio ovome doznačio nekoje gradove u Kranjskoj i to u dolini Krškoga, a medju ovima i Krško na Savi. Dakle nikad bolje. Katarina s kćerju nastanit će se u Maichavii; ovdje će se do koje godine obaviti vjenčanje, a za tim će se mladenci nastaniti u Krškom.

Sada je dakle trebalo da to saobći kćeri.

Pozove je dakle jednog dana na stranu i ovako joj reče:

— Draga moja Jelisavo, sad je već vrieme, da otvoreno govorim s tobom o stvari, koja te se u veliko tiče, a koju sam do sada pred tobom sakrivala, jer još nisi bila u dobi, da podpuno shvatiš. Medjutim te najprije moram upozoriti, da ćemo do malo otići iz ovog kaštela i nastaniti se u Maichviii, u Kranjskoj, koji sam kaštel kupila od grofa Hermana Celjskoga, otca mladoga grofa Fridrika, nedaleko grada Krškoga, kamo ćeš doskora poći i ti boraviti sa svojim suprugom, a taj će biti upravo spomenuti grof... — i htjede nastaviti, no kći ju prekine riečima:

— Dobro je, draga majko, no dopusti, da i ja štogod primetnem. Upravo si rekla, da se radi o stvari, koja se u veliko mene tiče, a to sam ja onako na letečke na pola shvatila; čini mi se dakle, da i ja moram reći svoju.

— Posve pravo, dobra moja Jelisavo, no ti mi ne daš, da dovršim, te tako ne znaš, o čemu se za pravo radi.

— Istina je, majko, no ja sam ipak razumjela, koliko je dosta.

— A to bi bilo?

— Da se ja moram udati za toga grofa Fridrika Celjskoga, koga ja, ne poznam, i o kome sam tek kadgod čula govoriti — onako mimogred!

— Dobro si razumjela. Pak? Zar možda nisi zadovoljna?

— Eto, odgovorit ću ti posebice na svako od tih pitanja. Što se toga tiče, da ćemo ostaviti ovaj kaštel, a nastaniti se u drugom gradu, pa zvao se on kako mu drago, meni je sve jedno, te ne imam što da rečem. Ta i tebi su dobro poznate, jer ih neprestano možeš slušati, prepirke izmedju grofa i grofice od Ortemburga radi toga, da ne imaju potomaka, pak da ti otvoreno kažem, ja se ovdje ni malo ne zabavljam, dakle ne imam razloga, da se radi odlazka odavle žalostim, no... što se moje udaje tiče... tu stojimo malo drugačije.

— Drugačije, dakako, to znam i ja, jer je to stvar važnija nego li promjena boravišta, no valjalo se odlučiti i na taj korak — do česa dolaze sve djevojke, kad dodju do nekih godina, osobito, ako su iz plemićke obitelji, kao ti!

— Aha, oprosti mi, draga majko, no daj da ti otvoreno rečem: meni te tvoje teorije ne idu nikako u glavu. Istina je, da već nisam diete, a ni namiguša, da mislim o onom, na što, priznajem otvoreno, nisam nikada ni mislila.

— Dašto, nisi mislila, jer još nisi bila u godinama, te ti nije ni trebalo misliti na to.

— Zašto?

— Jer su na to mislili drugi.

— I to je liepo! — Drugi su mislili na moju udaju! A koji su to?

— Tvoj otac i . . .

— Zbilja; od jednoga čuda na drugo! Moj je otac mislio na moju udaju! Da je živ, bilo bi to na

mjestu, jer svaki dobar otac mora misliti na to, da si kćer dobro obskrbi, no moj je otac mrtav, i to, koliko je meni poznato, već odavno mrtav!

— Da, tvoje je otac već 10 godina mrtav.

— A onda, ako je meni sada petnaest godina, on mi je našao muža, kad sam je imala istom pet godina?!

— Upravo tako, pače bila si zaručena dvie godine prije njegove smrti, dakle u trećoj godini.

— No, to je pak vrhunac! Da roditelji kadkada radi koristi traže kćerina muža, kad ove dodju do stanovite godine, makar im ovaj i nije po volji o tom sam više puti čula govoriti, no da jedan otac zaruči jedinu si kćer s čovjekom, makar kako bogatim, kad je ona bila još diete od tri godine, toga još nikad nisam čula.

— Što da ti rečem, kćerko? Tako je prije svoje smrti htio tvoj otac, i tako će biti. Ja se tada uz najbolju volju nisam mogla protiviti, jer je govor bio sklopljen medju dva starca, a da ja nisam bila pitana za savjet, te sam se morala prilagoditi njihovoj volji.

— Dobro je, draga majko, onda se ti nisi mogla protiviti — no sada....

— Sada — opazi mati ne puštajuć je da svrši — sada je gotovo sveta moja dužnost učiniti sve moguće, da se tvoja udaja s grofom Fridrikom ostvari, jer osim ženidbenog ugovora moramo imati na umu izričitu želju tvojeg umirućeg otca, koji mi je malo prije, nego je na mojim rukama izdahnuo, rekao: „brini se za nju — mislio je tebe — i nastoj, da se zasnovana ženidba s Fridrikom izpuni“. A ipak, ima i formalnih obveza prama grofu Hermanu, starih od strane tvoga otca, i novih, obnovljenih po meni, dok si ti bila u Senju i Krku, pak se za to vjenčanje mora obaviti i to brzo.

— Razumijem, majko. Dakle taj Fridrik Celjski, koga ja niti ne poznam, jest namienjeni mi suprug.

To je onaj čovjek, s kojim ću ja morati živiti kroz cieli svoj život, jer je tako iz meni nepoznatih razloga odlučio moj otac, dok sam ja bila još u kolievci i igrala se lutke! To je onaj čovjek, za koga ću ja morati poći ako mi se i ne svidja, jer sam mu prodana — liepe li rieči! — ugovorom koji se sada više razvrgnuti ne da!

— Tako je, upravo tako. U ostalom — doda mati živo — ja ne mogu naći ničesa, što bih mogla reći proti tome, što se dogodilo. Prije svega radi se o stvari, vrlo običnoj u naše vrieme, a s druge strane tvoj je otac to učinio za tvoje dobro, ili je on bar tako mislio. Ako sve nije pošlo po njegovoj želji, ustrpimo se, a pak radi se o po tebe i po mene vrlo korisnoj udaji. A što se tiče tvoje primjedbe, da si obećana mužu, koga ti ne poznaš, to nije baš tako važno. I mnoge druge bogate djevojke nalazile su se i nalaze se u istom položaju, a gle slučaja, i ja sama bila sam jednog dana privezana uz tvoga otca za cieli svoj život, premda ga prije nikad nisam vidila, a da me moj otac nije pitao, jesam li ja zadovoljna.

— Pak?

— Pak treba da se dogovorimo, kako i kada će se to vjenčanje obaviti.

— A kad bih ja rekla, da osjećam u sebi neku odvratnost naprama čovjeku, koga ste mi namieili?

— Odvratnost, a zašto?

— Ne bih ti, majko, znala kazati, za što, al eto srce mi veli, da s tim nepoznatim i ako bogatim čovjekom, ne ću biti sretna.

— Ali ako ga ne poznaš, ne možeš prama njemu gojiti odvratnosti!

— Dašto, no srcu se ne da zapoviedati. A gle, majko, nevješta sam djevojka, ne poznam svieta, odrasla sam medju gorama, ja sam sve, što hoćeš, no meni se čini, da bi se u takovom pitanju, o kome

ovisi sreća ili nesreća cieloga života moralo slušati i glas srca.

— To, dakako, da ne bi bilo zlo, no u tvojim godinama fali djevojkama izkustvo, da si mogu izabrati dobra muža. S toga roditelji, kojima spomenutoga izkustva ne fali, traže kćerima muža, za kojega drže, da je za njih najbolji. Kadkada bi djevojke slušajući samo glas srca mogle koraknuti krivo; bolje je dakle, da se u izboru muža dadu voditi od roditelja. U tvojem slučaju radi se o izboru, učinjenom nakon zrelog promišljanja tvoga otca, koji jamačno iz ljubavi, što ju je prama tebi gojio, nije obavio izbor, koji ti se kosi sa interesima naše porodice.

— Sa obiteljskim interesima reče? O tom sam uvjerena; za njega je ova zasnovana udaja odgovarala njegovim nazorima, družtvenim zahtjevima; ja ti medjutim ponavljam, da moje srce ne sluti ni na što dobroga, što se sreće u tom braku tiče. Sasvim tim, pošto je već tako odlučeno, drage ću se volje podvrći tvojoj volji.

— Valjana si ti, tako je dobro! — i više se o tom nije govorilo.

Tu nam ne valja pomišljati, da je mati svojoj kćeri željela nesreću; pače obratno, no prije svega ona nije znala ništa od svega onoga, što se zbilo u Krku i Senju. S druge strane ona je, što se ženidbe tiče, sliedila nazore onoga vremena. I s njom su tako uradili; i s drugim se tako radilo. Eto to je sve.

Što se tiče preseljenja u Maichaviu, tekla je stvar posve glatko. Povedav nuždne dogovore da Fridrikom Ortenburškim, Hermanom Celjskim, te obaviv nuždne priprave, preselila se Katarina sa svojom kćerju u Maichaviu već u jeseni iste godine. Maichavia bijaše liep gradić s tvrdim kaštelom, ležeči na ugodnom položaju u dolini krškoj, i bijaše dio kneževskog dobra Metlike. Katarina kupila ga od

grofa Hermana, a sada se udomila u kaštelu, od kuda si okom mogao vidjeti daleko, daleko u dolinu.

Kako je Jelisava predvidjela, ni tuj nisi mogao vidjeti, nego brda i doline. Položaj bijaše liep, no ona je toga bila već sita i presita. Ona bi bila voljela Senj ili Krk s morem i s.... opet dakle pade u prijašnju šutnju i postane melankoličnom.

Mati je više puti pokušala, da joj u novoj postojbini osladi život, no uzalud. Pokušala je više puti, da sazna za uzrok njezine turobnosti, no svaki je put dobila ovaj stereotipni odgovor: „Nije ništa, majko! To je od navade.“ A dani su medjutim prolazili jedan za drugim.

XVIII.

Jednog liepog proljetnog jutra 1401. nije nitko u kaštelu Maichavii mogao slutiti, da se ima dogoditi nešto neobična. Katarina bijaše zabavljena svojim običnim poslom, dok je Jelisava bila jošte u svojoj odaji i upravo uredjivala svoju bujnu crnu kosu. Najednom kao da je uz slabi i jednoličan žubor potočića, koji rominjaše uz zidine kaštela, razabrala tužan glas gusli, čiji joj zvuk ne bijaše nov. Napne uši, ne ima dvojbe: on je. Prvi glasovi, oni niži, kojima je preludirana melodija, bijahu oni isti, koji i nekad. Napokon se začuje glas, koji zapjeva neku žalobnu pjesmicu. I glas je onaj isti, i melodija, samo su rieči bile druge .....

Sunce zagje
I opet sine
A ljubav u srcu
Nikad ne gine.

U srcu je Jelisavinom radilo poput vulkana. Što da učini? Zar da se pokaže na prozoru? A ako je to onaj prošlogodišnji vitez? Zar da ostane u sobi i pričini se, kao da nije ničesa čula? No vitez bi

mogao zatražiti, da mu se dozvoli unići i govoriti s majkom, pak i s njom... Prije nego li da se pokaže na prozoru, što bi vitez bez sumnje mogao uzeti kao uzvraćaj ljubavi; te bi mogle nastati iz toga žalostne posljedice, Jelisava je, premda plienom neizrecive uzbudjenosti, držala mnogo uputnijim ne maknuti se i počekati na ono, što će iz toga biti.

Kad je vitez svršio pjesmu, metne glusle pod pazuho i stajaše nekoliko časaka nepomično uprievši pogled k prozorima kaštela u nadi, da će se ili na jednom ili na drugom tkogod pokazati, no nada ga prevarila. On se medjutim ohrabri, sveže konja o jedno stablo, primakne se k vratima kaštela, i ugledavši paža, naloži mu da gospodaru najavi jednog viteza, koji želi da bude pred njega pušten.

Iza nekoliko časaka vrati se paž natrag.

— Izvolite samo unići, krasni viteže. U kaštelu ne imamo gospodara, no za to imademo gospodaricu, kneginju Katarinu udovu Frankopan, koja vas u primaoni čeka.

I doista je kneginja Katarina već na ulazu dočekala viteza, i istom što ga ugledala:

— Izvolite — reče prijazno — biti našim gostom.

Izmienivši obični pozdrav, pozove kneginja odgojiteljicu i reče:

— Idi gore i reci kneginjici, da sidje u dvoranu, jer je baš ovaj čas došao jedan vitez.

Jelisava, koja se već bila uredila, predvidjajuć, što je, posve zbunjena reče:

— Dolazim odmah.

Malo iza toga nalazila se Jelisava licem u lice s onim nepoznatim vitezom iz Senja. Kakav je to prizor bio! Oboje stajahu kao prikovani. Vitez se ustane, duboko se nakloni i reče:

— Sretan sam, plemenita kneginjica, da vam smijem poljubiti ruku.

Jelisava, prepoznavši u gostu viteza iz Senja, koji je u njezinom srcu znao pobuditi osjećaj simpatije,

prebravši pameću teški položaj, što ga taj nenadani posjet prouzročio, nije znala niti rieči progovoriti, već stajaše tamo niema poput kipa. Majc' joj, koja nije znala ničesa ni o susretima u Senju ni o podoknici u Krku, pa ni o posljednjoj pjesmi, nije ta kćerina zabuna mogla izbjeći, te prigodnim riečima pokuša joj priteći u pomoć:

— Smije li se znati — upita Katarina viteza — koji vas je važan razlog potaknuo, da budući tako mladi i liepi budete našim gostom ovdje, u ovom samotnom kaštelu?

Vitez pokroči korak natrag.

Zaljubljeni prošlogodišnji vitez, vrativši se nakon one noći sprovedene u Košljunu, u Senj, popitao se za djevojku, što ju je na svakdanjim svojim šetnjama sretao sa Anom Frankopankom, te nakon dugog izpitanja, pošlo mu je za rukom saznati za njezino boravište, a na to je nekoliko dana jahao u namjeri, da stupi pred njezine roditelje, da se približi djevojci i za slučaj, da mu je ljubav uzvraćena, da je zaprosi za ženu.

Na pitanje kneginjino odgovori ovako:

— Vitez sam plemenita roda, a dognala me u ova samotni kaštel ljubav, no svojeg imena i roda ne mogu, plemenita gospo, reći prije, nego li saznam, da mi se ljubav uzvraća.

I sada izpripoviedi Katarini, kako se zagledao u njezinu kćer u Senju, kako je za njom došao u Krk, ali sa slabim uspjehom, napokon kako je saznao za njihovo boravište... i dovrši riečima:

— Ako vaša plemenita kćerka uzvraća moju ljubav, i ako ste vi, plemenita gospo, s time zadovoljni, tražim od Vas njezinu ruku, te ćete vidjeti, da onaj, koji ju traži, nije nevriednik.

Lakše je pomisliti, nego li opisati, kakav su utsiak te rieči učinile na Jelisavu. Ona je već od prvog dana, kad no ga je u Senju prvi put vidjela, osjećala za njega živu simpatiju, bila je sretna, što ga opet

vidi, da je u njegovoj blizini; no, kako je ona mogla uzvraćati mu ljubav, kad je već bilo odlučeno i to nepromjenljivo odlučeno, da se ona — i to do malo — ima udati za grofa Fridrika Celjskoga? Kneginja, koja je sada znala sve, pojmila je sada i ono o srcu.... i o izboru muža.... što je kći spominjala, te ovako odgovori:

— Žao mi Vas je, liepi viteže, jer u vašem pitanju i ponašanju ne ima ništa priekorna, no moram Vas upozoriti, da ja, sve kad bi moja kći i htjela, ne mogu prihvatiti vaše ponude. Moja kćerka udat će se doskora za Fridrika Celjskoga, sina grofa Hermana, kojemu je još za života oca joj na izričitu njegovu želju već kao diete obećana. Medjusobni dogovori obiju porodica dospjeli su već tako daleko, te kad moja i ne bi bila posve indiferentna prama vašim osjećajima, više ne mogu odustati od obećane udaje.

Na taj odgovor, koji je razpršio sve liepe namjere nepoznata viteza, no Katarina mu reče: „Pobjeći? A zašto? Vi sasvim tim, možete biti našim gostom kod objeda; uljudnost je nama plemićima dužnost. Odputovat ćete popodne.

— Bože sačuvaj, plemenita gospo, da se na takova što usudim. Najljepše vam zahvaljujem na ponudi, ali budući pošten vitez znadem, što mi je dužnost. Ne ću, da ni za čas pomutim sreću jedne porodice. Kunem se na svoj mač i poštenje, da više ne ću dosadjivati vašoj kćeri i da ću nastojati izbrisati iz srca njezinu milu sliku.

I naklonivši se kćeri, a kneginji poljubivši ruku, reče:

— Kad prvu viest o meni dobijete, ja ću biti mrtav.

Sav izvan sebe poleti na mjesto, gdje bijaše ostavio svoga konja, skoči u sedlo i zagrabi put Udbine.

Dok ih je taj nenadani izlazak iz neugodnog položaja, u kojem su se nalazile i mati i kći, izbavio iz

škripca, bijaše im s druge strane vrlo teško. Stajahu nekoliko časaka šuteći, nepomične, gledajući jedna u drugu. Napokon prekine mati šutnju ovim riečima:

— Čudno mi je to i neobično. Oboje mi vas je žao. No što ćeš, moja kćerko! Takova je sudbina! A napokon možda se tu radi samo o prolaznoj ljubavi, o kakovoj vitežkoj pustolovini, o kakovoj ljubavnoj spletci noćnog pjevača. Ne htjede reći ni imena ni roda. To bi mogao dakle biti kakav preodjeveni pustolov. Ali ne — nastavi povrativši se — jer njegovo je držanje posve vitežko. A, pak one njegove zadnje rieči!... Dosta, liep je i mlad, moći će ugledati koju drugu liepu djevojku, zagledati se u nju, i zaboraviti na te. Nastoj, da se i ti izbaviš te uzbudjenosti nastoj, da ga zaboraviš, pak će opet biti sve dobro. Jer, pošto stvari stoje, kako ti već rekoh, više se ne može uzmaći. Ti ćeš se udati za Fridrika i ni za koga drugoga.

— Da, draga majko, — odgovori Jelisava, koja bijaše zamišljeno spustila oči, vrlo hladno: — razumijem; odlučeno je, da se udam za grofa Fridrika Celjskoga, pak je uzalud govoriti o srcu... o osjećajima... o ljubavi... kad sve to ništa ne vriedi, kad se radi o udaji, koju je već prije zasnovao moj otac, a sada ju i moja mati hoće.

Budi mirna, prilagodit ću se tvojoj volji i prignuti udesu glavu. One čudne slutnje medjutim, što je u srcu osjećam —i poprati te rieči kretom ruke — i koja mi veli: tvoja udaja za Fridrika ne će biti sretna, ne mogu iztjerati iz pameti. Bit će to mišljenje možda ludo, utvaranje mlade i neizkusne djevojke, no ipak je tako.

XIX.

Dan vjenčanja Jelisavina s Fridrikom Celjskim bijaše već odredjen. Katarina i Herman bijahu već sve pripravili, da se vjenčanje obavi u Maichavii

godine 1404. Iza ovoga imali su mladenci nastaniti se u Krškom koje je Fridrik odabrao za obično si boravište. A mati nije zaboravila, da tu odluku saobći kćeri, da što prije dovrši vjenčanu opremu.

U ovakvim su prilikama bogataške kćeri gotovo izvan sebe od radosti, te težko izčekuju čas, kad će zaručniku moći reći: tvoja sam. Jelisava naprotiv niti je taj čas želila, niti je svojom vanjštinom pokazivala kakove radosti. Već od naravi ozbiljna, a još ozbiljnija radi doživjelih nesreća, provodila je dane uviek sama, tužna i šutljiva.

Svatko, tko bi je bio vidio, rekao bi, da ide u susret kakovom tužnom dogodjaju, a ne udaji. Mati je tu njezinu narav dobro poznavala, pa se predala posve njezinoj sudbini.

Sada je znala i za viteza, no nakon kćerina obećanja, to je više nije imalo žalostiti; mora da je tu koji drugi razlog po sriedi, a taj razlog valjalo bi svakako saznati. S toga mati uhvativši prvu zgodnu priliku htjede, da od same Jelisave sazna sa uzrok njezine tuge. Izprva se je Jelisava kušala oteti mukom, malim neistinama, svojom prirodjenom ćudi, no mati, koja ne bijaše zadovoljna, navedenim razlozima, napastovaše Jelisavu sve to više, a ova joj napokon reče, da njezina turobnost potiče od vrlo ružnog sna, što ga je snivala pred mjesec dana.

— Doista, ružan san! — reče mati. — No san nije zbilja; sni su duševna bolest. Na njih se ne valja obazirati.

— Znam, majko; no ja sam praznovjerna, te vjerujem u sne, osobito, ako dolaze oko ponoći. Iz početka se ni ja niesam htjela na nj obazirati, no kad sam ga izpričala onoj staroj vračari iz obližnjega sela, prorekla mi ona neku nesreću, osobito u udaji tako, te sam bila sva smetena.

— To je još gore; vračara tumači sne po svoju na svoju korist. Ponavljam ti: ne pazi na sne; oni ne donose zlo, pače više puta donose nam sreću.

— Da, ako su liepi, i ako dolaze u zoru iza Zdrave Marije. No ružne sanje, koje dolaze oko ponoći, kad nevidjene lutaju po kućama vještice, koje kroz ključanicu ulaze... donosioci su nesreće. Tako sam barem više puta čula pripoviedati.

— Istina, mnogi ih takovim drže, no što si ti počinila zla, da te snadje nesreća u ženitbi? Ipak, daj da čujem, kakav je taj san.

I Jelisava izpripoviedi materi, što je snila:

— Pričinilo mi se, da vidim svoga oca, protegnuta, mrtva u krevetu, s rukama prekrštenim na prsima, a ja i ti, odjevene u crninu, bile smo izagnane iz kaštela...

— No pa kakav bi to bio san? — prekine je mati. — Ta to se je na žalost već dogodilo. To dakle nije san.

— Istina je, no ja pripoviedam, što sam sanjala — i nastavi: — Za tim mi se pričinilo, da se nalazim u jednom drugom kaštelu, s nekim čovjekom, ali bez tebe; zatim vidjeh jednu vrlo liepu ženu, koja je prama meni bila vrlo zla. Ona nastojaše, da mi otme čovjeka, samo da može biti uz njega, i tjerala me iz kuće. Napokon mi se činilo, da sam opet u jednom drugom kaštelu, daleko, daleko, a i opet s onim čovjekom, a one žene već nije bilo blizu... ali dok sam ja spavala s onim čovjekom, opazih, kako je u njegovim rukama zabliještio bodež i probudih se vičući: Ubojica! Ah, sva se zgražam, dok ti to pripoviedam. Ona ruka, koja mi zadala udarac, bijaše njegova, moga muža! Sva drhćući upalih svieću i vidjeh, kako neka sjena bježi kroz prozor, premda je ovaj bio zatvoren. Prekrstih se. Pomolih se Majci Božjoj, no uzalud. Do zore više ne zaklopih oči, već bijah u neprestanoj drhtavici. Napokon se ponešto umirih, i kad je zazvonila Zdrava Marija opet zaspah.

— Taj tvoj san doista je ružan i neobičan — reče mati — no kako možeš držati, da će se to tebi

dogoditi? Da liepa i dobra djevojka, kao što si ti, bude ubijena od svoga muža? Daj, odagnaj te ružne misli, te mirno i veselo čekaj na dan svoga vjenčanja!

— Nastojat ću, majko, da se silim na mir, samo da ti ugodim, no vjeruj, kad pomislim na taj ružan san, poput lista sva uzdrhtam. Nego znaš li što? Zar se ja ne bih mogla dati blagosloviti od oca Angjelka.. svi vele, da je svet čovjek, a tu, znaš, mora da nečastivi imade svoje prste.

— Da, da, kćerko, i to bi moglo biti. Ti se samo umiri, a što se blagoslova tiče, to će biti moja stvar.

XX

Dodješ li danas u Celje, vidiš na lievoj obali rieke Save, nedaleko od željezničke stanice uzku stazu, koja kroj gusto stabalje vodi na vrh briega, gdje se opažaju ruševine staroga grada. Neki su zidovi još cieli; vide se i tragovi porušenih tornjeva, a od jednoga se doba sačuvala još doljna polovica zvona „Fridrikov toranj". Postanak tog imena razjasnit ćemo čitateljima tiekom pripoviesti.

Te doduše ponosito, no već razrovane ruševine jesu ostanci kaštela, u kome su u vrieme naše pripoviesti prebivali grofovi Celjski, i to baš grof Herman sa svojom porodicom, sastojećom od dvie već udate kćeri i tri sina: Fridrika, Ljudevita i Hermana, od kojih je Fridrik bio najstariji i uz to već od god. 1388. zaručnik Jelisavin, dok je ona imala samo tri godine, a on deset. Zaručnici se do tada još nikad niesu vidjeli. Fridriku je već bilo 27 godina, a Jelisavi devetnaest, kad se u jeseni godine 1404. u prisutnosti očeve porodice i mnogih drugih rodjaka u Maichviu obavilo vjenčanje uz veliko slavlje i sjaj. Zaručnica dobi od svih strana bogatih darova. Medju ovima sjajni diadem, što ga je na dan vjenčanja nosila na glavi kao dar ugarskoga

kralja Sigismunda. Ovaj naime bio je već od prije obvezan prama njezinu ocu radi usluga, što mu ih je ovaj učinio, a s druge strane, jer je Sigismund želeći se po drugi put oženiti, bio zaručen sa Barbarom, sestrom Fridrikovom, s kojom se je godinu dana kasnije i oženio.

Od zaručničine strane nije prisustvovao vjenčanju nitko osim majke joj Katarine. Strina Ana bijaše mrtva već 1402., a bratić Nikola, jedini tadašnji potomak Frankopana, bijaše zabavljen brigama oko prostrane baštine, te nije mogao da osobno prisustvuje, već se dao zastupati po punomoćniku...

Brat Katarinin, Franjo Novello, imao je, kako ćemo kasnije vidjeti, misliti na drugo, a ne na svečanosti, te se nije dao ni zastupati.

Nakon svečanosti nadodje i po Jelisavu dan, kad se morala dieliti od svoje mile matere, s kojom je sprovela toliko tužnih dana. Tako joj ni taj dan, inače za tolike i tolike djevojke dan radosti, nije mogao biti veseo. Ona je pod utiskom onog ružnog sna, pod utiskom doživjelih gorkosti i rastanka s majkom i za najvećih svečanosti sačuvala svoju melankoliju.

Grof Herman bijaše prigodom vjenčanja doznačio sinu grad Kamensko i Samobor u Slovinskoj zemlji, zatim gradove Krško, Kostanjevicu, Novigrad i Maichaviu u Kranjskoj. Fridrik si odabere stalnim boravištem Krško na Savi, s toga mladenci pripravivši se na odlazak uzjahaše na konje i krenuše u Krško.

Ako je rastanak Katarinin s njezinom majkom Tinom Bucakarinom, kad se je 1327. udala za Stjepana Frankopana, bio težak, nije joj ni rastanak sa kćerkom Jelisavom, jedinom utjehom, što joj je još preostala, bio lakši. Na rastanku svu ju izljubila i suznih joj očiju više puta dovikne: „S Bogom! Do skora vidjenja, a Fridriku preporuči, da je ljubi i

da liepo s njome postupa, — jer govoraše —„ona je sada u vašoj vlasti, a i ljubavi joj treba“.

Fridrik obećao brda i doline, no koliko je od svega toga održao, vidjet ćemo dalje.

Nikola Frankopan, kao baštinik svoga oca, morao je, kako nam je već poznato, izplatiti svojoj bratučedi Jelisavi onih 40.000 forinti, no budući da nije imao te gotovine, dade Jelisavi i suprugu joj u zalog polovicu prihoda otoka Krka te gradova Bribira, Bakra i Trsata u Vinodolu. I tako je Jelisava, već od svoga poroda nesretna, odrasla u gori bez valjane odgoje — jer, ako su tada svjetovnjaci muškarci malo učili, — žene su još manje — šestnaest godina, nakon što je po svome ocu zaručena, bila lišena materinje ljubavi i pala pod okrilje muža, koga ona nije poznavala, i koji je nije bio vriedan.

XXI.

Od kad se Jelisava udomila u gradu svoga muža, prošlo je već nekoliko mjeseci, i ona je donekle počela zaboravljati na pretrpljene muke i patnje, a prilagodjivati se novom svom položaju, kadno čudan i nenadan slučaj dodje da naruši mir novog joj stanja.

Ma da Fridrik ne bijaše onaj idealni suprug, o kakovom je Jelisava snivala, ipak izpočetka nije pokazao svoje pokvarene duše.

Za ratovanje ne pokazivaše nikada ni najmanje zanimanje, a time je bio vrlo daleko od svojih predja, pa i daleko sa svojim ocem. On bijaše prava danguba, te uživaše jedino u lovu.

Što u lovu, što nadgledajuć svoja imanja, provodio je vrieme uviek izvan doma. U večer, kad bi se kući vratio, jedva da bi našao toliko vremena, da izmieni par rieči sa Jelisavom, koja mu se pričinila vrlo ograničenom, bez mladenačkog žara, gotovo mrtvom.

Sasvim tim pokazivala se Jelisava zadovoljnom u svom novom položaju, te je izuzevši njezinu na melankoliju sklonu narav, mirno sprovodila dane.

Jednog jutra nalazila se još u svojoj sobi, a dvie djevojke upravo su dovršavale s njezinim uredjenjem, kad njoj sluga javi, da neki mladi paž na ponositom vrancu želi na samu govoriti sa „Jelisavom, groficom krčkom i modruškom, sadašnjom suprugom grofa Fridrika Celjskoga“. — Jelisava čuvši tu nenadanu poruku, osjeti kao da je nešto za srce zgrabilo i probliedi. Tko to može biti? — pomisli u sebi. Glasnik od moje majke nije. Ona se svojoj kćeri ne bi dala tako najaviti! Mladi paž i želi povjerljivo govoriti s mladom ženom! To na žalost ne može biti ništa dobra! Sasvim tim se ohrabri i reče slugi, koji sveudilj čekaše na odgovor: „Dobro je, recite strancu, da izvoli u primaću sobu, pak me počeka, ja ću za par časaka biti dolje.“

Njoj nije iz daleka palo na um, da bi taj mladi paž mogao biti u kakovom doticaju sa vitezom iz Senja, Krka i Maichavije. Kao žena, vjerna svome mužu, ona već bijaše zaboravila tog viteza. Ipak joj, dok je silazila poput neprilične utvore pade misao na njega, kao da ga pred sobom vidi.

— O, jadne li mene! — zavapi nehotice. — Jadne mene! Ako je on! Bolje, da ni ne mislim na to! I u dva koraka, ni ne opažajući, što se oko nje zbiva, nadje se pred pažem. — Ne, nije on — reče u sebi i ponešto se umiri.

— Grofice! — reče paž, duboko se nakloniv — plemeniti moj gospodar, čije mi je ime najstrože zabranjeno spomenuti, odlazeći pred petnaest dana od kuće, predao mi ovaj zapečaćeni list s nalogom, da ga predam u ruke grofice Jelisave krčke i modruške, sadanje supruge grofa Fridrika Celjskoga, boraveće u kaštelu Krškom. Jeste li vi naslovnica?

— Jesam.

— Dobro je. Izvolite primiti pismo, grofice, moja je zadaća izvršena.

I ne čekajuči na odgovor, duboko se nakloni, poskoči do svoga konja, te bacivši se u sedlo, odjuri kasom.

I ako se Jelisava, ugledavši paža, bila ponešto umirila, sada se je uslied čudnog tog prizora smutila još više, nego prije.

— Od koga bi to moglo biti? Što je u njemu? Smijem li ga otvoriti? Da ga neotvorena spalim? Otvoriti, no ako sadržaje što neugodna, što bi me kompromitiralo? Kompromitirati me zaista neće, jer ja niesam počinila ništa takova, što bi me moglo kompromitirati, ali bi mogla biti kakva zlobna šala od kojeg krivog prijatelja mojega supruga;. moglo bi biti...

— Da ga spalim neotvorena? Ni to ne ide. Mogla bi biti u njem kakova viest od koje prijateljske osobe, koja bi me mogla očuvati od kakova zla koraka. Dakle spaliti ga, a ne otvoriti ga prije, ne! — i gotovo instinktivno, no drhćućom ga rukom otvori. Kojega li iznenadjenja! U listu ne bijaše drugo, do li ovih otajstvenih rieči:

— Umro iz ljubavi. — Pavao.

— O Bogorodice blažena! Majko moja! Pomozite! — zavapi Jelisava kao okamenjena. — Ime mi je doduše nepoznato, no ono „umro iz ljubavi" odkriva mi osobu. O da, ne ima dvojbe, on je, on, onaj vitez iz Senja, onaj noćni pjevač iz Krka i Maichavije. Ta bio je rekao na odlazku: Kad prvu viest dobijete o meni, ja ću biti mrtav! O da mi je barem mati ovdje! Ona bi mogla biti svjedokom, moje nedužnosti. Što će biti, ako to dodje do ušiju Fridrikovih? Pa je li moguće, da mu to ne bi došlo do ušiju, kad su glasnika toliki vidjeli? On će bez sumnje htjeti znati, tko je to bio i što je htio. A što ću mu ja odgovoriti? Hoću li mu pokazati list? On će htjeti da znade, koji je to Pavao „umro iz ljubavi", pa tko zna, što će se onda dogoditi?! Ne, list valja spaliti, za sve drugo odgovarat će moja nedužnost.

I tako je bilo. Spalivši pismo, da nitko nije vidio, povuče se Jelisava u svoje odaje.

A od koga je moglo biti ono pismo? Medju hrvatskim velikašima, iza knezova Frankopana, najugledniji bijahu grofovi krbavski, zvani Kurjakovići.

Izmedju krbavskih knezova i Frankopana ne bijaše nikad prave sloge, jer se interesi prvih križahu sa interesima drugih, pače kadkad su ovi razilazeći se interesi dali povoda žestokim borbama, koje su se morale oružjem riešavati. U takovim se prilikama nije nikad ni pokušala kakova ženidba izmedju tih dvih porodica.

U vrieme, kad je Jelisava bila jošte u djetinskim i djevojačkim godinama, življaše više braće Kurjakovića, a jedan se od njih zvao Pavao. Slučaj htjede, da je Pavao u Senju sreo našu Jelisavu i da ju je, zaboravivši na sve raspre i borbe svoje porodice sa Frankopanima, zaželio za ženu, pa i onda, kad bi svi njegovi bili tome protivni.

Čitateljima je sada u rukama kraj niti, te si i sami mogu razjasniti ono čudno držanje Pavla, viteza senjskog, te noćnog pjevača iz Krka i Maichavije. Kad je nakon više dana hoda stigao kući, ne reče nikome ni rieči, već pomno sakrivaše nutarnju borbu, što ga je mučila i izjedala. Ipak odluči: Ne ubiti se odmah, jer tko zna, što se još može dogoditi. Može biti, da Fridrik ne uzme Jelisavu, a tada se ja još mogu nadati, da ću dobiti njezinu ruku.

— Može biti, da me Jelisava ljubi, da ona ne će ni čuti o Fridriku, a tada bi mi je njezina mati, videći to, mogla dati za ženu.

Dakle dok se god Jelisava ne uda, ne imam razloga da zdvajam radi toga, da ne može biti mojom. Ako pak jednog dana saznam, da je Jelisava

postala ženom Fridrikovom, tada znam, što mi je činiti.

Od onog dana, kad je kao izvan sebe pobjegao iz Maichavije, nije Pavao krbavski imao ni časak mira, već lutaše, brdima i dolima na svojem vjernom bielcu, čekajući na svoj udes. Kad eto jednog dana sazna, da se je Jelisava udala i da boravi u Krškom. Uzevši komad pergamene, napiše poznate nam već rieči; smota, sveže koncem, načini uzao, a na ovaj udari pečat. Pozvavši k sebi vjernog si paža, reče mu:

— Uzmi ovaj zapečaćeni zamot. Sutra zorom zajahat ćeš svoga crnca i krenuti put Zagreba. Odavle ćeš uz rieku Savu poći u Brešce, aonda u Krško. Kad dodješ tamo, pitaj za Jelisavu, groficu krčku i modrušku, sadašnju suprugu Fridrika Celjskoga. Pušten pred nju, predaj joj ovaj zamot i smjesta se vrati natrag. Ja ću čekati na odgovor

Rekao mu je tako, samo da u paža ne pobudi nikakove sumnje, no učinio posve drugo.

Jednu uru daleko od Senja, prama Dalmaciji, iza vrlo oštra rta proteže se uzka i vrlo duboka jama, obkoljena ogromnim ozubljima. U dnu jame, poput diva strši u zrak vrletna i osamljena pećina, a iza ove otvara se duboka špilja, u kojoj nalaze zaklonište: jata divljih galebova, jarebica, gavrana, jastrebova, sova i kobaca.

Još i dandanas pronosi se okolišem priča, da su u vrlo davna vremena neki ribari prolazeći jednog jutra mimo špilje, puni straha — jer se govorilo, da u njoj obitavaju zli dusi i vještice — prekrstivši se pred ulazom u špilju opazili neku crnu nejasnu masu. Ne imajući odvažnosti, da se približe, dadoše se svom snagom na veslanje. Došavši kući, pripoviedahu, što se dogodilo, a nekoji, koji su bili malo odvažniji, htjedoše silom znati, o čemu se radi. Kojeg li žalosnog prizora! Ona masa bijaše konj, vjerni „Bielac“ Pavla krbavskoga, na

čijim ledjima stajaše mrtvo truplo njegova gospodara, koji bijaše zajedno s konjem skočio u more.

Truplo konja zakopaše u špilji, a tielo grofovo prenesoše u grobnicu grofova krbavskih u Udbinu, a na raki uklesaše ovaj lakonički napis: „Umro iz ljubavi“.

Još mnogo godina iza toga pokazivahu mjesne žene svojim za udaju odraslim kćerima grob onoga, koji je tajno ljubio liepu Frankopanku, primoranu poći za nekog bogatog grofa iz vrlo dalekih krajeva.

XXII.

Ma koliko Jelisava nastojala, da prikrije onu nutarnju borbu, što ju u njoj izazvao onaj tajinstveni list, ma koliko joj savjest govorila: Ti si nevina, ne boj se ničesa... dogadjaj ipak nije mogao ostati bez posljedica.

Ona je doduše bila nevina, no paža je više ukućana vidjelo, a služinčad, i ako vjerna, hoće, da rekne svoju, pak je i govorila.

Šaptalo se od usta do usta, da je grofica prije udaje imala drugoga ljubovnika, koga je uviek ljubila. Ovaj da je bio do ludila u nju zaljubljen, da je svuda za njom išao, da joj je šiljao ljubavna pisma, a pred nekoliko dana, da joj je neki paž na konju, koga je zatim brže bolje nestalo, donesao i predao zapećaćeni zamot, poslan od spomenutog ljubavnika, u kojem da je bilo nešto o naumljenom biegu iz grada, a on, jadni suprug, kako to obično biva, ne znadijaše ništa. On je samo svaki dan išao u lov na rogatu divljač, dok je rogove imao kod kuće.

Jednom riečju: zlobni su jezici radili potajno na zator Jelisave, a da ona toga nije opazila, te je tiekom vremena bilo upravo nemoguće, da stvar ne dopre do ušiju grofa Fridrika.

Dok se jednog jutra u kuhinji u kaštelu pripravljao objed, vodio se izmedju kuharice — neke

čudakinje iz mjesta — i brbljave sobarice iz Beča, koja bijaše iz gornjih odaja doskakutala u kuhinju, sliedeći razgovor, što ga je sobarica Matilda započela svojim sredovječnim njemačkim dijalektom:

— Što veliš, Uršula, o pažu... i o onom zapećaćenom zamotku?

— O kom pažu?

— Hm! Kao da si iz neba pala! Ta već i vrabci na krovu znadu pripoviest o pažu... koji je grofici izručio nekakav zapečaćeni zamot, a zatim brže bolje pobrao pete...

— Ali velim ti, da ne znam. Ja se brinem samo za svoj posao, a ne za trice, te ne znam ništa ni o pažima, ni zamotcima, ni biegu.

— Hajde, de, ala si luda! Tebi ne ide nego samo crkva po glavi, te ne vidiš, nego svetce!

— Što ćeš! Svaki ima svoj ukus. Ja rado pohadjam crkve, a kada mogu, molim se svecima, a ti se baviš ogovaranjem.

— Kakvim ogovaranjem? Kakvim ogovaranjem? Paža su gotovo svi vidjeli... grofici je bio izručen nekakav zamot; ona ga je sva drhćući i zbunjena sakrila; paž je brže bolje pobjegao, pak valjda niesam tako luda, te bi mogla vjerovati, da je taj paž angjeo Gabrijel, a grofica Majka Božja!

— Zbijaj šale, s kim hoćeš, a svece pusti u miru, griešnice. Vidi se, da si prije, nego si nogom stupila u ovu kuću, bila u Beču, tko zna, u kojoj — i okrene Matildi ledja, a ova se grohotom smijući vrati, da redi sobe.

No nije bilo sa svima tako, već je pripoviest o pažu išla dalje uz neizbježivo nadovezivanje i prikrpavanje.

Nekoliko dana iza toga, prolazeći grofov šumar mimo staje ovako govoraše konjušniku:

— Dobar večer, Franjo!

— Dobar večer, Jakove!

— Već se više dana ne vidimo. Što ima nova?

— Nova? Uviek ono isto. U ovom kaštelu valja uviek kao kljuse raditi od jutra do večera, a onaj pasji gospodar je uviek surov, nikad zadovoljan, nikad da bi za nas imao jedne liepe rieči . . . Ne vidi nego svoje pse . . . ne misli nego na jelene, košute, jarce . . .

— Ah, istina je, baš je tako. Al što ćeš? Ko je potreban, mora raditi, a gospodari se mogu zabavljati, kako im se bolje svidi . . . lovom i . . . drugim . . . a medjutim se . . . gospodje . . . kod kuće . . . drugačije zabavljaju . . .

— S mjesta sam te razumio, na što nišaniš . . . misliš o pažu i . . . nije li?

— Dakle i tebi je poznata pripoviest o pažu i o . . . zapečaćenom zamotu?

— Da što, da je. Pa to već svi znadu . . .

— Osim Fridrika . . . supruzi nekoje stvari najposliednji doznadu. A što ti o tom misliš?

— Ja? — Ja mislim, da je sav sviet jednak.

— To jest?

— To jest, da je paž donio grofici ljubavno pismo od ljubovnika . . . koji joj je još prije, nego se udala, udvarao . . . a sada . . .

— A koji bi sada, videći da suprug ide u lov na rogatu divljač . . . htio priskrbiti mu jeftine rogove . . .

— Ali je li moguće, da je to istina? Što veliš? .. Naša gospodarica! Pa s onim licem od „sanctificetur"! . . .

— Hm! Često je istina i ono, što nam se čini, da nije. U ostalom ja niesam vidio ničesa . . . no svi vele . . . a bit će i štogod istine.

— Dakako, mora da je i nešto istine. U ostalom znaš, to ti velim da nikome ne kažeš — i naš gospodar nije svetac niti nedužni Josip iz biblije. Ja ti naime jako dvojim o iskrenosti njegovog obljubljenog lova!

— O, nego! I ja sam tvojega mnijenja. Naš go-

spodar nije brašno, iz kojega bi se mogle praviti hostije. On samo veli supruzi (koja je uvijek zatvorena medju četiri zida), da ide u lov, no imade više vrsti lova . . .

— I te kako, da ima! A i ja znam štogod. Naš je gospodar pravi oroz . . . ne pušta u miru ni jedne djevojke, koja je iole malo ljepša . . . rado zalazi u kmetske kućarice . . . a to mnogi suprug . . . osjeća!

— Dosta, to je napokon njegov posao. Nek se zabavlja i u slast mu bilo! Moram ići. Dobar večer!

— Dobar večer!

XXIII.

Pripoviest o pažu i zapečaćenom zamotu došla je iz kaštela u grad — naravno mnogo veća —, a iz grada u okoliš i šireći se poput bučnih valova morskih dopre do ušiju grofa Fridrika.

Ovaj ne znajući ništa o vitezu iz Senja i o posljedicama, a slušajući brbljanje svjetine, vrativši se jedne večeri kući, namrštena čela i sav uzrujan započne ovako:

— Bili se moglo, gospodjo grofice, znati, po što je došao ovamo onaj tajinstveni paž, koji vam je predao neki zapečaćeni zamotak, a na to poput tata pobjegao?

— Kako to znate?

— O Bože, to znadu svi u kaštelu i vani. Pravo je dakle, da to i ja znadem. Što vam se čini?

— Dobro je. Sad pojmim, što se dogodilo, no ne imam razloga, da što sakrivam niti za što pocrvenim . . . Bolje je za vas. Paža ne poznam, tko ga je poslao, ne znam; zamotak sam primila, ali . . .

— Kaki ali! Ne dolazite mi sa izprikama ni izvinjavanjem . . . tu mora da je po sriedi kakova ljubavna spljetka, ali jao vama, ako ste krivi, jao!

— Molim vas, da se umirite, da me ne vriedjate. Ja sam posve nevina. Ponavljam: ne znam, tko mi

je poslao onaj zamot, koji u ostalom nije zadržavao nego doslovce ove rieči: Umro iz ljubavi — Pavao.

— Ah svetica! — izusti Fridrik biesno. Gle malo! Kako jedan paž može tek od malo vremena udatoj ženi donesti zamotak, koji sadržaje takove rieči, a ona ne zna ništa! Pa valjda vam ga je duh sveti s neba poslao!

— To ne mislim, jer si ne utvaram, da sam svetica. Zakleti vam se mogu svojom dušom (i pri tom stavi ruku na srce) i grobom moga oca, zdravljem moje majke i svim svecima u raju, da ne imam nikakvih ljubavnika, te si ni sama ne znam i ne mogu da stvar protumačim . . . osim, ako se radi o jednom vitezu . . .

— Koji vam je udvarao prije, — prekine je Fridrik . . . a sada nastavlja . . .

— Oh, to ne, nipošto. Meni nitko ne udvara, a ne bih ni dopustila, da to čini, jer sam poštena i znadem svoje bračne dužnosti. Što se tiče nekog viteza, meni nepoznatoga, koji bi mogao biti pisac onih tajinstvenih rieči, sadržanih u zamotku, što mi je poslan po pažu, što se toga viteza tiče, koji mi je udvarao prije, nego sam se udala — živa je još moja mati, te boravi nedaleko odavle. Izvolite poći k njoj, pak ćete moći sve saznati.

— Dobro je — izusti Fridrik donekle umiren. — al onda, zašto mi se o tom nije ništa reklo? Zašto mi se zamotak nije pokazao?

— Ne rekoh vam ništa, jer sam se bojala, da ću u Vama pobuditi sumnju. A i zamotak sam spalila iz istoga razloga.

— Bolje je tako — reče Fridrik.

Ovaj skočivši u Maichaviju, saznao je od Katarine, što je na stvari o vitezu iz Senja . . . a za tim se umiri.

I to bijaše prva neugodna upadica izmedju supruga, ma da i nije imala nikakvih posljedica.

XXIV.

Katarina od Carrare se je nakon dugo očekivane udaje kćerine i nakon toliko tužnih nezgoda nadala, da će joj budućnost biti veselija, no u svojoj se je nadi prevarila.

Još prije udaje kćerine, to jest u proljeću godine 1404. bijaše se njezin brat Franjo Novello uslied svoga vlastohleplja i uslied svoje bojovne i nemirne ćudi, baštinjene od svoga oca, zapleo sa Mletcima u rat, koji je i njega i čitavu mu porodicu doveo do ruba propasti.

Iza smrti Gian Galezza Visconti, godine 1402., preuze upravu vojvodine u ime njegove malodobne djece Gian Marije i Filipa Marije njegova udovica Katarina. Franjo Novello hoteći se okoristiti slabošću Katarininom i iza toga nastalim raspadom države, zajedno sa svojim zetom Nikolom od Este pomagaše isprva Vilima od porodice Scala, da opet steče gospodstvo nad Veronom.

No tek što ga je stekao, umrije Vilim u sumnji, da ga je Carrara (1404.) otrovao.

Bilo kako mu drago, ako je Franjo Novello s jedne strane i ostavio gospodstvo Verone u rukama sinova pokojnog Vilima, s druge je strane ipak smjestio u Veroni svoju posadu.

Iza toga naložio je Franjo Novello prvorodjenome sinu Franji III., da obsjedne Vicenzu (1404.). Ali još bijaše na životu glasoviti vojskovodja Jakob del Verne, koji ostane vjeran i udovici Gian Galeazza. Ovaj je vatru samo razpirivao želeći, da Mletčani, koji su bili i sinu isto onakovi neprijatelji, kao i ocu, slavohlepnom Carracu navijeste rat. A ovaj mu je nakon ne dugog oklievanja i bio naviešten. Jošte tekom godine 1404. zaposjednuše Mletčani mnoge zemlje padovanske. No baš sliedeća godina bijaše po Franju Novella upravo kobna.

Najprije iztupi iz lige zet mu Nikola od Este, markiz od Ferrare. Verona i Vicenza moradoše se izprazniti od Carrarine posade, a Mletčani se svakim danom sve to većma približavahu Padovi. Pošto je Franjo Novelli imao misliti na njenu obranu, zadrži uz sebe svoja dva starija sina Franju i Jakova, a mladja dva: Ubertina i Marsilja pod zaštitom Bartolomeja dell Armi pošalje s mnogim dragocienostima i novcem u Firenzu.

Sin Jakov, branitelj Verone, bijaše uzprkos obećanja zarobljen i poslan u Mletke. Obsjedanje Padove trajaše još sveudilj, no pouzdajuć se u Fiorentince, koji Franji Novellu bijahu obrekli pomoć, ne htjede popustiti, nego se i nadalje junački branio.

No gradjani bijahu već siti obrane. I hrane je već počelo nestajati i strjeljiva. K tome neka se doda, da se je porodila kuga, koja je dnevice pokosila do 500 osoba, pak napokon izdajstvo nekih Padovanaca i Padova pade 1405. u ruke Mletčanima.

Franjo Novello i sin mu Franjo III., slušajući zle savjete, podjoše u Mletke u nadi, da će svoju stvar urediti. No tamo ih zadesi zlo. Otac i sin budu uhvaćeni i zatočeni na otok Sv. Jurja, te podvrgnuti državnoj inkviziciji.

Dovedeni pred Signoriju, baciše se i otac i sin pred dužda Mihovila Stena, moleći ga za milost.

— Da, dobit ćete milost, koju ste zaslužili — odgovori im dužd suho.

Viećnici, sakupivši se oko njih, živo im predbacivahu, što su tako nezahvalno uzvratili dobročinstva, kojima je republika obasula njihovu porodicu. No na sva ta predbacivanja ne odgovori ni jedan ni drugi ništa. Na to ih Signorija baci u tamnicu, u kojoj se već prije nalazio i sin Jakob.

Signorija je dosta dugo otezala s odlukom o njihovoj sudbini, povjerivši petorici „de' Pregadi" (Umoljenih), da ovi povedu iztragu, koji ih na koncu odsudiše na smrt.

Dne 16. siečnja 1406. otvori izpovjednik vrata

sobe, u kojoj se nalazio Franjo Novello i proglasi mu kobnu osudu. Franjo Novello je izprva biesnio, no kasnije se izpoviedi i pripravi na smrt.

Na to dodjoše k njemu dvojica iz „vieća desetorice“, a dvojica od „quarantie“ sa dvadeset krvnika. Franjo Novello, koji osim što bijaše vlastohlepan, bijaše i ne malo srčan i odvažan, skoči na noge, pograbi rukama drveni ormarić, što bijaše u sobi, i navali na svoje mučitelje.

No nakon nekoliko časaka srušio se smalaksao na tle. Krvnici s mjesta nasrnuše na njega, a jedan od njih prebaci mu za vrat uzicu i zaguši ga.

Sutradan sahranjeno je tielo Franje Novella potajno u crkvi Sv. Stjepana pustinjaka. Isto tako žalostna sudbina zadesi sliedećeg dana i njegova dva sina, koji se, čuvši groznu viest, zagrliše, te ni malo se ne opirući, pripraviše na smrt.

Od ove nesretne gospodske porodice, koja bijaše u Padovi na vladi godine 1350. sa Franjom I. od Carrare, življahu jošte u Firenzi: Ubertino i Marsilijo.

Prvi umre u Firenzi 1407. bez potomaka, a drugi pade godine 1435. u ruke Mletčana, koji ga smaknuše.

A je li to okrutno djelo osvete, kojim su Mletčani htjeli, da sin i njegova djeca okaju griehe svoga otca, bilo pravedno? Ne nipošto! Moćna republika imala je još toliko drugih načina i sredstava na razpolaganje, da neškodljivim učini nepoćudna si susjeda. No poznato je svima, da u srednjem vieku nije vladala pravica, nego sila. Koliko li nedužne krvi bilo je proliveno u to nesretno vrieme! Koliko li nesretnih žrtava nije progutalo nezasitno vlastohleplje!

Od te nesretne obitelji življaše jošte sestra Franje Novella, Katarina, mati Jelisavina. Ova zabavljena brigama oko udaje svoje kćeri i daleko od

mjesta, gdje se ti dogadjaji sbivali, ne znadijaše o svemu tomu ništa, a kad je za to doznala, ona već nije bila u Maichaviji. Obskrbivši svoju kćer, vrati se u Hrvatsku, kupi od Sigismunda Castelpetroso, nedaleko današnjeg Karlovca, gdje naumi u miru sprovesti zadnje dane svoga života. No i u toj se posljednjoj nadi prevarila!

Jedne od onih tužnih i hladnih večeri mjeseca siečnja, kad se i onako slabo sunce vrlo rano sakriva iza gora, kad se umorni seljaci, tjerajući pred sobom liene svoje ovčice, rano vraćaju svojim kukavnim kućaricama; kad je sva priroda lišena bujna zelenila i života, a bieli snieg poput ogromne ponjave pokriva gola brda; kada ptice svojim pjevom ne razveseljuju šuma, već na vrieme u grmlju traže zakloništa izpred oštre studeni: nalazila se Katarina u družtvu svoje stare odgojiteljice, koja ju nikad ne ostavljaše i zaokupljena svojim mislima, naslonila glavu na desnicu.

Upravo je tužna prebirala po pameti kao da okreće jednu po jednu stranicu one velike knjige, u kojoj bijahu pobilježene sve zgode i nezgode onih 33 godina, što ih je proživjela daleko od svoje mile Padove.

Te je večeri bila nešto uzbudjenija no inače, jer uz ostalo mučila ju pomisao na vrlo ružan san, što ga je snivala pred nekoliko dana, u kojemu je vidjela, gdje se u nekoj vlažnoj tamnici zbivaju grozni, krvavi prizori.

Najednom se na vratima kaštela začuje kucanje. Sluga podje da otvori.

Došao je glasnik Nikole Frankopana, koji, nalazeći se u dobrim odnošajima sa Mletčanima, bijaše po svojim glasnicima saznao za tužni svršetak njezina brata i obitelji, te ga je poslao k njoj, da joj uz dužnu opreznost sve to saobći. Katarina, čuvši

viest o kobnoj katastrofi svojih, bijaše tako uzdrmana, te ju je kap udarila.

Kad se nekoliko dana iza toga malo oporavila, bijaše gotovo niema od boli. Ležala je u krevetu nekoliko godina. Napokon je daleko od svoje domovine, daleko od kćeri, koja je, kako ćemo vidjeti, i sama imala misliti na sebe, umrla u naručaju svoje vjerne Menike.

Čedni krst, posadjen u gomilu na samotnom njezinom grobu, bijaše jedina uposena, a i te je malo godina iza toga nestalo. . . . .

XV.

U obitelji Fradrika Celjskoga nakon onog dogodjaja sa pažem — vladaše medju supruzima prilično liepa sloga; pače, da se još jače učvrsti vez ljubavi medju njima, darova Jelisava 1406. svome mužu liepa dječarca, kojemu nadjenuše ime Ulrik.

Velika bijaše radost roditelja od tog poroda, osobito Jelisavina, koja se nadaše, da će time steći ljubav svoga muža, i da će se, odgajajuć sina, moći otresti prirodjene si melankolije.

Ali kako se varala! Grof Fridrik, muž tridesetih godina, onizak, plav, pravi tip germanskog roda, koji je po čitave dane lutao brdima, tražeći divljač, a zazirao od rata, gojio je u svom pokvarenom srcu manu, koju je do sada donekle prikrivao, ali koja se kasnije poput diva razpirila: neobuzdanu strast za ženama.

Jelisava naprotiv, gotovo deset godina mladja od njega, bijaše mu dušom i tielom živa oprieka. Visoka, vitka, blieda, sa svoja dva velika, crna, izrazita i melankolična oka, te sprovadjaše dane medju domaćim zidinama, uviek sama, tužna i šutljiva.

On — veli jedan savremenik — surov i nepristupan, žedan krvi, okrutan i pohlepan, neprijatelj svećenstva i službe božje, dosadan podanicima,

mržen od susjeda, prama nikome prijazan, proždrljiv i razkošan — i sijaset toga. Ona — pripovieda isti pisac — ne manje plemenita po svojoj neporočnosti, nego li po svome porodu — ljubezna sa svima, milosrdna, pobožna — ta to je nasljedna krepost u porodici Frankopana — i podajuć se slabostima svoga spola i onoga vremena, praznovjerna; vjerovaše u sanje, čarolije i zlodjela djavolska; govorila je malo, smijala se nije gotovo nikada, stoga nije čudo, ako se je Fradrik — prezrevši za kratko vrieme njezinu neporočnost, vrlo različnu od njegove, odvratio od nje i tražio druge.

Fridrikov otac, Herman, bijaše još na životu, no bilo uslied svojih prostranih imanja, bilo uslied banske časti slovinske, bijaše uviek zabavljen poslom ili ratom.

Najstarija mu kći bijaše udata za grofa Henrika IV. goričkoga; druga za sina palatinskog grofa Nikole Gara; godine 1405. pak udao je Herman za Sigismunda — prva mu žena bijaše umrla pred nekoliko godina — najmladju si kćer Barbaru, te je i to pogubno djelovalo na vladanje Fridrikovo. Ovaj nakon smrti mladje si braće, bijaše jedini sin Hermanov, a uslied toga i jedini budući baštinik prostranih njegovih imanja.

I udaljenost majke Jelisavine, koja je osamljeno bolovala u Castelpetroso, te uslied toga nije ni malo mogla utjecati na Fridrika, napokon njezina smrt, sve je to doprinielo, te je Fridrik pustio uzde svojoj strasti, koja bijaše ponajveći uzrok tolikim nezgodama u njegovoj obitelji.

Jedne blage proljetne večeri godine 1410. zbivao se medju zidinama kaštela Castelpetroso, u sobi vrlo slabo razsvjetljenoj od uljenice, koja je gorila podno nogu bolesnice, vrlo ganutljivi prizor.

Katarina od Carrare, koja se nakon primitka viesti o propasti svoje porodice ne bijaše više digla

iz kreveta, borila je sa životom i smrću. Oči bile joj poluzatvorene, a pamet pomućena.

Tko zna, kakove su je misli u taj strašan trenutak mučile? Da li misli na žalostan svršetak njezine porodice, na rodnu Padovu, koju je još mlada ostavila, ne znajući za krutu sudbinu, koja ju čekaše, ili na ljubljenu kćer, ne znajući za njezino tužno životarenje tamo u dalekom kaštelu Krškom!

Samo Bog bi to bio mogao znati, jer je Katarina bila ostala bez rieči. Oko njezine postelje stajahu samo tri od boli i suza salomljene osobe: sobarica, dobra odgojiteljica Menika i vjerni sluga, stari Padovanac Bepo.

Katarina napokon u skrajnjoj boli otvori vjedje, dade znak na posljednji s Bogom, te jedva čujno i s velikim naporom mogaše izgovoriti: Saobćite s... smrt... miloj... Jelisavi — i izdahne.

I ako znamo, da su u gospodskim kućama onoga vremena žene bile vrlo slabo cienjene, tako te su mnoge i mnoge živjele i umrle, a da im se ni za ime ne zna, ipak nam se dandanas srce stište, znajući, da je kćeri tako slavne porodice, kao što je bila ona Franje od Carrare, nestalo sa lica zemlje daleko od domovine, da joj ni jedan od roda nije primio posljednjeg daha, smjestio je na odar, pokopao je i na grob položio bilo kakav znak, koji bi pobožnim posjetnicima groblja označio njezino boravište!

Njezino mrtvo tielo sahranjeno u posve jednostavan grob, praćeno suzama Menike i Bepa, koji tako izpuniše obećanje, što su ga zadali pokojnici tamo u dalekom Modrušu, one večeri, kad su ga ostavili!

Stari Padovanac preuze tužnu zadaću, da Jelisavi u Krškom javi smrt majke joj. Prispio je tamo nakon mnogo dana hoda preko rieka, brda i dolina, a poslie se o njemu više ništa nije saznalo.

Stara odgojiteljica ostane u Castelpetrosu, gdje malo zatim, zapuštena od svih, svrši svoje dane.

Viest o smrti majčinoj bijaše smrtni udarac za Jelisavu, koja se, od naravi melankolična, radi tog bolnog gubitka još većma raztuži.

Tako ostane sama na tom svietu, izvrgnuta samovolji supruga, koji je nije ljubio, ako je već u srcu nije i prezirao.

Dok se radilo samo o tom, da je Fridrik po čitave dane bio odsutan radi lova na divljač, trpila je Jelisava i šutila. U ona barbarska i absolutistička vremena, ne imadjaše žena nikakovih prava miešati se u tako zvane „mužke poslove“, a još manje predbacivati što mužu. Žena bijaše zakonita robinja, što si ju je muž stekao ženidbenim ugovorom. No kad je Jelisava zemietila, da se lov neobično oteže, a Fridrik da ni kući ne dolazi; kad je saznala, da su predmetom lova ne divljač, već debeljušne seljakinje; kad se na vlastite oči osvjedočila, da joj se u kući nalazi djevojka, s kojom joj Fridrik, štono rieč, pravi rogove, i za koju je na pregršti trošio novac, kad je zamjetila, da je postala ruglom služinčadi, koja ju je iz ledja izsmiehivala, tada se više nije mogla suzdržati, nego morala govoriti.

Kad je ćak dotle došlo, da je Fridrik — jer već mu niesu dostajali dohodci, što mu ih je otac doznačio — bio tako bezobrazan, te mletačkoj republici, samo da mu uzajmi novaca, ponudio dobra, što ih bijaše njegova žena dobila u zalog kao miraz, to jest, polovicu otoka Krka i gradova u Vinodolu: Bribir, Bakar i Trsat.

— O, to pak ne! — odgovori Jelisava odlučno mužu. — Trpila sam dosta, mnogo sam toga šuteći podnesla; činila sam, kao da ništa ne čujem, što više, da ništa ne vidim, no ne ću dopustiti, da moja dobra, da dobra mojih predja budu raztepena za onu... nevaljanku, Veroniku, što sam je kao biednu

sirotu primila u svoju službu, a koja je sada vaša — ljubavca, vaša priležnica . . .

— Dobro, — odvrati Fridrik, — pošto već znadete za ime one, koju već od nekoliko vremena ljubim žarkom ljubavlju, za koju bih žrtvovao sva svoja dobra (ali ne život, za to je on bio prevelika kukavica), dajmo, da medjusobno obračunamo. Priznajem vam iskreno: ja vas niesam nikada ljubio, ne ljubim vas, ne mogu vas ljubiti! Ja ne trebam žene, koja mi je bila odredjena još dok sam bio dječakom; ja ne trebam žene bez ikakova mladenačkog žara; ja ne trebam Majke Božje od sedam žalosti; ja dok sam mlad, hoću zamamnu ljepoticu, koja će me moći shvatiti, koja će mi razveseliti život, koja će me opojiti...

— No, da, da, — odvrati Jelisava sva crvena od bijesa, ali puna dostojanstva, — dajte idite i živite slobodno s tom služkinjom, s tom vašom ljepoticom; ona će vas opojiti, pa što ćete više; ja, Majka Božja od sedam žalosti, žena bez žara, vratit ću se k svojima, tamo u Hrvatsku, gdje sam se rodila, vratiti ću se, da gledam more, ono more, gdje osjetih prvi kucaj...

— Da, da, — prekine je Fridrik, — poći ćete, da vidite ona mjesta, gdje ste si pred nekoliko godina, ma da ste već bili zaručeni, dali udvarati od onog bezobzirnog viteza, koji vas je sliedio, koji vam je šiljao ljubavna očitovanja, na koja ste mu vi uzvraćali.

— Uzvraćala? O ne! Dosta je, šutite! Takovih uvreda ne trpi jedna Frankopanka. Ja nisam uzvraćala ljubavi nikome, pa niti onom biednom pokojniku, a vi to dobro znate, čiju uspomenu vi ne možete okaljati.

I okrene Fridriku ledja, a on, porugljivo se smiešeći, poleti u naručaj svoje ljubovce.

Ona bijaše Jelisavina dvorkinja, kći nekog hrvatskog vlastelina iz Desinića u kotaru varaždinskom, u okolici glasovitih Krapinskih toplica, poznata ondjašnjim kronistima sa svojih odnosa prama Fridriku pod imenom „Veronike Desinićke“ i slavljena kao djevojka izvanredne ljepote.

Rekao bi, da ona nije bila, kako neki hoće, pustolovka, koja je nastojala, da svojim čarom, svojom ljepotom omami supruga nesretne Frankopanke, nego kao da je ona sama postala nesretnom žrtvom pohotnog Fridrika.

Veronika, liepa poput Rafaelove Bogorodice, u cvietu mladosti, izgubi onu, koja bi imala biti angjelom čuvarom njezine nevinosti.

Godinu dana zatim izgubi u ratu s Turcima oca i dva brata.

Što da učini sada, biedna sirotica, osamljena na tom svietu, izvrgnuta napasti, bez ikoga od srca, koji bi joj u času pogibli pomogao savjetom, koji bi mogao zaštititi ugroženu joj krepost!

U času zdvojnosti odluči, da svoje tužne dane provede medju hladnim zidinama kojeg samostana i da Bogu posveti onu kobnu ljepotu, kojom je priroda bijaše obdarila.

O, da je poslušala taj nutarnji glas, kojim kao da ju nadahnjivao dobri joj genij! Ne bi bila svršila onako kukavno svoje dane . . .
kasnije vidjeti.

U životu ljudskom imade časova, koji neopozivno odlučuju o sreći ili nesreći pojedinca.

I ako mnogi ne će, da se na to obaziru, ja sam tvrdo uvjeren, da postoji dobar genij zaštitnik, prijatelj, ali i da postoje zli, zasjedajući neprijateljski geniji, koji su u neprestanoj borbi za pobjedu u jednom od tih odlučnih časova sudbine ljudskoga života.

Sprovevši vrlo nemirnu noć u svojoj djevičanskoj postelji, dok joj san bio pomućen sad ugodnim angjoskim prikazama, sad opet paklenskim

smiehom demona i vještica, ustala se u jutro sva slomljena, te stupila pred zrcalo, da se uredi. Vrlo duga plava kosa padala joj niz sniežna, punahna i glatka ramena, i dok ih je svojim mekim i nježnim prstićima pokupljala u pletenice, koje si je graciozno namještala na glavi, gotovo zaljubljena u samu, u svoju ljepotu, zaustavi pogled na svojoj slici, diveći se onom svom angjeoskom licu i krasnim oblicima, što no su se u zrcalu vjreno odrazivali.

Nehotice joj u pomućenu pamet pade ugodna pomisao, da jednom postane opaticom. No to bijaše samo prolazni trenutak, koga je s mjesta nestalo.

U njezinoj se pameti pojavi druga misao, mnogo jača od prve: Ne bi li bila prava griehota, — tako joj iznutra govoraše neki glas — odreći se svieta, reći njemu i svem njegovom uživanju s Bogom, i zatvoriti ovu gotovo božansku ljepotu medju samostanske zidine?

— „Ne. Ako me Bog obdario već ovim osobitim darom nije moguće,, da bi njemu ta moja žrtva bila ugodna.

Ne, to nije pravo, da se ja dadem trapiti i da ova nježna i požudna uda izmrcvarim postom, bdijenjem i molitvom!

Kad mi ih je već Bog dao, bolje je da ih čuvam. A tko zna, nije li moja mladost i ljepota, moja sreća!

Možda se zagleda u mene koji pošteni mladić, pa me ponudi svojom ljubavlju, svojom zaštitom, a tada već niesam osamljena, od svih ostavljena sirotica, već mogu postati mladom i liepom suprugom svoga ljbljenika."

Borba medju tim dvim opriečnim mislima potraja još par časaka samo, i svrši konačnim: ne, ne ću u opatice! To bijaše odlučan tren njezine sudbine, to bijaše pobjeda zloga genija.

Kad se uredila, odjene se u najljepše ruho, što ga je imala i izadje, da se naužije svježega zraka i

se prošeće hladovitom cestom, štono vodi u grad Krapinu, protežući se uzguž obale istoimene rieke, protićući izpod zidina.

Krapina, gradić tada utvrdjen i opasan zidinama, leži gotovo u sredini onog alpinskog kraja, koji sa zapada graniči s južnom Štajerskom, i koji se baš radi svoje gorovitosti zove Zagorje.

Sav taj kraj, grofovija s Krapinom, bijaše darovao ugarski kralj Sigismund godine 1397. moćnom i bogatom grofu Hermanu Celjskom. Kralj obiluje ljukovitim vodama, te je i onda,, kao i sada blizu Krapine bilo ljekovitih vrela.

Tako je porodica grofa Celjskih bilo radi liečenja, bilo radi zabave, često sprovodila tople ljetne dane.

Grof Fridrik je nakon svoje ženidbe više puta doveo ovamo svoju ženu i sina Ulrika. Pošto je grof, kako znamo, bio strastven lovac, često je sa svojim psima i pratiocima izlazio u lov na divljač, koje bijahu pune i gore i šume.

I ovog dana, kad se Veronika šetala okolicom, vraćao se Fridrik iz sretnoga lova.

Tek što je Fridrik Veroniku spazio, malo promotrio, s mjesta se porodi u njemu želja, da je predobije. Stoga, prošavši mimo nje, poput divlje zvieri, željne pliena, dobaci joj požudni pogled i znamenovno je pozdravi.

Veronika, jošte prostodušna i čista, ne posumnja ni iz daleka na nepoštenu svrhu, koja se krila pod onim uljudnim pozdravom, već bez ikakva rumenila odvrati pozdrav, duboko se naklonivši i milo nasmiešivši. I eto druge pobjede zla genija!

Davši se oprezno obaviestiti o onoj gotovo nebeskoj prikazi, ne samo da se je grof Fridrik pomoću svojih moćnih sredstava, što mu bijahu na razpolaganje, mogao približiti prekrasnoj ali neoprez-noj djevojci, već dotjera dotle, da joj je mogao oči-

tovati svoja čuvstva i izraziti joj želju, da je učini svojom.

Vaj, gdje su mi rieči, da valjano opišem doduše ne krvav, ali strašan boj, u kojem se nalazilo njezino neizkusno i napasti mogućnika i razkošnika nepriviklo srce?

Kao što se slabi izbojak mladog stabalca, sagnut laganim povjetarcem, nakon prilično duge borbe opet uzpravi, tako se i Veronika znala vješto oprieti prvim slatkim i zamamnim obećanjima Fridrikovim, te i dalje stupati putem kriepostí. No ako nastavimo prispodobu, kao što se stabalce, kad jednog dana naglo navali oluja, uslied žestine vjetra, amo, tamo previjano, napokon sruši, te izčupano s korienjem daleko gonjeno postane hranom koje životinje ili postavši žrtvom vremena, pretvori u prah, koji vjetar raznosi, tako se dogodi i s Veronikom.

Jednog kobnog dana, označenog crnom točkom u velikoj knjizi udesa, našla se Veronika nepripravna u vrtlogu biesne oluje. Pamet joj potamnila, srce zakucalo naglo, burno, sile joj smalaksale, i u času te smalaksavosti postane njezina kriepost žrtvom moćne, neobuzdane, nepobjedive strasti.

Fridrik, gadni oskvrnitelj onog nekad tako čistog liljana, bijaše još tako bezobrazan, te u kuću primio žrtvu svoje razkošnosti, da bude počasnom dvorkinjom njegovoj izdanoj supruzi. A biedna Jelisava, ne znajući, što se zbiva, te ne sluteći ništa zla, primila ju u kaštel Krško.

O, da to nije nikad učinila! Mi već znamo, kakove je kobne posljedice povukla za sobom ta njezina popustljivost!

Jelisava vidjela je sada dobro ono duboko bezdno, onaj jaz, što se otvorio izmedju nje i supruga joj. Znala je, da više ne može živjeti pod istim krovom, pod kojim boravi ljubovca njezina muža, za što su već svi znali. S toga poduzme nuždne priprave, te u dogovoru, koliko sa starim

grofom Hermanom, koji, ma da je to pokušao, ne mogaše ni malo uplivati na srce svoga sina, da prekine tu nedopuštenu ljubav, toliko sa Nikolom Frankopanom, jedinim tadašnjim ogrankom ove porodice, koji bijaše u svojim rukama usredotočio sva njezina prostrana imanja, odluči razstaviti se od njega i poći u krilo nećakove obitelji.

— Oh! — govoraše si Jelisava jedne večeri prije, nego li je legla na počinak zadnje noći, što ju je sprovela u Krškom. — Oh, da mi je bar mati živa! Više mi ne bi mogla reći, da sanjama ne valja vjerovati! Sad mi više ne bi rekla, da srce ne djeluje na izbor muža!

Koliko li bi bilo bolje, da se je na vrieme razvrgao onaj ugovor, što ga je moj otac sklopio jedino radi interesa a koji je na vieke sputao dva različna, nepodnosljiva stvora u dobi, kad su oni bili bez razbora, te slušali glas srca! Tko zna, možda bi me onaj jadni pokojnik bio razumio, ljubio me, usrećio!... A sada? Moj je otac umro, dok sam ja još bila diete. On nije znao za moju sjetnu i neveselu mladost. Ja niesam imala ni braće, ni sestara, ni prijateljica, s kojima bih sada mogla dieliti gorkosti svoga progonstva. A mati!... O moja biedna majko! — I tu joj grčeviti plač prekine rieč u grlu.

Da mi je bar mati živa! Ona bi mi pomogla savjetom, ona bi mi bila angjelom čuvarom u ovom mojem bolnom položaju! Ali što velju? Ja bulaznim. Bolje, sto put bolje, da je mrtva! Barem ne mora gledati, do kojega zdvojnoga koraka je došla njezina jedinica! Tko zna? Možda bi ona u svom srcu bila voljela, da se udam za onog nesretnog viteza. No, kako je ona — žena — mogla razvrći ono, što su muževi, mudri muževi, oni, koji su u životu izkusniji, držali koristnim i potrebnim?

Ah, Ulriče, Ulriče, biedni moj sine! Gdje si? Da te bar kod sebe mogu imati! Ovaj me rastanak ne bi stajao toliko suza! No oni su ga odtrgli od

mene, od moga srca. Poslali su ga daleko, da me liše i one utjehe, koja se priušta i najgorem zločincu!

I svladana zdvojnošću, gotovo onesviještena pade u naslonjač.

XVI.

Rodjak joj knez Nikola Frankopan, prvi od te porodice, koji se počeo javno tako nazivati i podpisivati, na koga se Jelisava u toj tužnoj prilici obratila, bijaše tada najbogatiji velikaš u Hrvatskoj. Izuzevši Rasp i Novi grad u Istri, koja su imanja nakon smrti njegove majke Ane uzsliedile 1402., bila kupljena po njezinoj braći Henriku i Ivanu Mainhardt, dodjoše u njegove ruke sve grofovije, gradovi i kašteli, što ih je posjedovao njegov pokojni otac.

Nikola, radi svojih podhvata nazvan velikim, življaše u vrlo burno doba, jer su se o posjed Dalmacije i Hrvatske takmili ugarski kralj Sigismund i Ladislav napuljski, a kao treća je republika mletačka budna pazila na to, da joj zalogaj sam od sebe pade u usta.

S ovom potonjom je Nikola, po primjeru svojih predja bio uviiek u dobrim odnošajima, te je glede obiju takmaca ravnao prama prilikama. Pošto su u borbi nadvladali sad pristaše Sigismundovi, sad Ladislavljevi, nalazio se više puta u škripcu, no njegova ga dobra zviezda ne ostavi nikada.

Kad mu je umrla prva žena, nadje si Nikola u drugoj i bogatu baštinicu i ženu uplivna roda, a ta bijaše Doroteja od Gara, sestra palatinskog grofa Nikole koji mu pribavi prijateljstvo i zaštitu Sigismundovu, jer je ovaj napokon svladao svoga takmaca.

Nikola Frankopan radio je neprestano oko toga, kako bi sklonio Mletčane, da se otvoreno izjave proti Ladislavu, no ovi se znajući, da se „inter duos litigantes“ obično veseli onaj, koji iz pripрајka gleda, ne dadoše se svratiti s puta, kojim su do sada stupali. Prama Nikoli su oni imali uviek dosta liepih rieči o prijateljstvu, ali inače ništa. I tako im je njihova mudra politika čekanja doniela ploda.

Bilo je god 1409. Svi znamenitiji gradovi Hrvatske i Dalmacije bijahu se izjavili za Sigismunda; jedini Zadar nije. Ladislav, videći, da se duže ne može uzdržati protiv svoga suparnika, prodade sva svoja prava ,što ih je pravom ili nepravom svojatao na Dalmaciju republici mletačkoj.

Nikola Frankopan, siguran sada za svoja dobra, pokuša sreću i divno mu uspje.

Življaše onda knez cetinski Ivaniš Nelipić, koji imadjaše dvije kćeri: Katarinu i Margaretu, a nijednoga sina, kojemu da ostavi bogato svoje gospodstvo. Nikola naprotiv imadjaše po Doroteji Gara više sinova, od kojih se je najstariji zvao Ivan.

God. 1411. sastaše se oba roditelja u Brinju i tuj sklopiše ne samo izmjenično prijateljstvo i obranu, već ujedno ugovoriše ženidbu izmedju Ivana i Katarine ovim riečima: „Katarina iza smrti otčeve baštinit će sva njegova dobra. Margareta dobit će samo malenu svotu novca kao miraz. Ivan postaje posinkom Nelipićevim.“

Na jednom bukne rat o posjed Dalmacije, ovaj se je put vodio medju Sigismundom i Mletcima. Ratno pozorište ne bijaše ograničeno samo na Dalmaciju, nego sezaše kao i za vrieme Ljudevita Velikoga u Istru, Furlaniji i trevikansku marku.

Nikola Frankopan nalazio se je sada medju čekićem i nakovalom: ne može se očito izjaviti proti Sigismundu, svome kralju, a s druge opet strane ne će da se uhvati u koštac s moćnom republikom, svojom prijateljicom i gospodaricom polovice Dalmacije.

Nu mudri se Nikola nalazi uviek uz jačega i sretnijega.

God. 1412. bijaše Sigismund u Zagrebu zabavljen sabiranjem vojske, da Mletčane protjera u trevizansku zemlju. Nikola podje tamo i dade si po kralju potvrditi za sebe i svoje baštinike otok Krk, ugrožen od mletačkog brodovlja, koje križaše Kvarnerom.

Na to pozove kralja u Brinj i nekoliko ga vremena zadrži kod sebe kao milog gosta. Tuj se sastaše Nikola Gara, sin palatinov. Ivanuš Nelipić, te si Nikola dade potvrditi klauzule ugovora, što ga bijaše već prije sklopio s ovim potonjim.

Okoristivši se primirjem izmedju Sigismunda i Mletčana, proslavi Nikola godine 1416. vjenčanje svoga prvorodjenoga sina sa kćerju Nelipićevom, i time osjegura svojoj porodici — nakon smrti potonjega — bogatu baštinu knezova cetinskih i omiških.

Malo godina iza toga bukne novi rat izmedju Sigismunda i Mletčana, no svršio se godine 1421. tako, te su Mletčani ostali jedini gospodari Dalmacije.

Nikola, bojeći se sada za Krk, sklapa sa pobjednicom Venecijom tiesno prijateljstvo.

Eto takav bijaše muž, na koga se Jelisava obratila za zaštitu i pomoć, kad se je godine 1414. odlučila razstaviti od svoga muža.

Pošto je Nikola tada bio ponešto uznemirivan od turskih provala u njegova dobra, umoli Jelisavu, da se za neko vrieme strpi, obačavši joj uz to, da će je što prije uzeti k sebi. I tako se dogodilo.

Jelisava, praćena svojom odgojiteljicom, koja ju nikada ni na čas ne bijaše ostavila, ne imajući uza se sina si Ulrika, koji bijaše maknut iz otčinske kuće još pred nekoliko godina i predan djedu Hermanu s namjerom, da se uputi u nauke, potrebne da postane vriednim nasljednikom svojih kriepostnih predja, a da ne podje stopama ženskara si otca, dodje u Brinj, stolicu svoga nećaka, baš u oči svadbe njegova sina sa kćerju Nelipićevom.

Ugledavši toliki sviet, gotovo sve znance, ro-

djake, pa svadbene svečanosti, donekle poznata si mjesta, ponešto se razveseli. No tek što su svečanosti prestale, pade Jelisava opet u svoju prijašnju sjetu.

Koliko Nikolina žena Doroteja Gara, toliko Nikolini sinovi i mlada Ivanova supruga, nastojahu na svaki način, da joj uljepšaju boravak u Brinju, no nikako ne mogahu natjerati smiešak na Jelisavine ustne.

Za supruga joj nije bilo stalo, jer nakon onoga, što se dogodilo, mogla se i bez njega proći, no razstavljena i lišena sina, kojem je tada bilo osam godina, a koji bi joj mogao biti drugom, napunjaše je silnom boli.

A kako je u ono absolutistično doba očinske vlasti i mogla misliti, da ima sina? Ne samo imati ga sa sobom, nego ni vidjeti ga nije mogla prije, no što se je razstavila s mužem.

Nikola je medjutim nagovaraše, da se nastoji raztresti putovanjem.

— Ta imate evo, čime da se poslužite — reče jednog dana smiešeći se Nikola. — Možete proputovati čitavu Hrvatsku, dio Slavonije i Dalmacije. Kamo god dodjete, svuda ste na mojem posjedu. Izvolite se poslužiti po miloj volji.

— Hvala, hvala, dragi rodjače, učinit ću tako, ali kad već inače ne budem mogla snositi.

Ostavši medjutim u kući svoga nećaka, posjeti Jelisava zajedno sa dvorkinjom mnoga nova mjesta, a osobito ona, koja bijaše vidjela još prije svoje udaje. Bilo radi blizine, bilo iz zanimanja, najprije posjeti Modruš, te premda ga je bila ostavila u vrlo tužnim prilikama, ipak je željela vidjeti kaštel i sobu, gdje se rodila, vrt, u kome se kao mala djevojčica sigrala, i dolinu podno briega, gdje ju je pred mnogo godina brat njezine majke — tako kukavno pogubljen, — na rukama nosio; i hladovite teljke, kojima ju odgojiteljica vodila na šetnju.

I natrga poljskoga cvieća, splete ga s onim iz vrta i vienac, koji položi na grob svoga oca.

Dugo se Jelisava molila i plakala na tom ranom grobu, i ma da je onaj, čije su kosti u njemu počivale, bio onaj, koji je upriličio i zasnovao njezinu nesretnu udaju, nije mogla, a da odlazeći ne usklikne: Počivaj u miru, biedni pokojniče! Bolje po tebe, te niesi vidio moj i majčin bolni odlazak odavle, da niesi gledao naše tužno progonstvo i tužni svršetak one ženidbe, u koju si ti polagao toliku važnost.

Jelisava, kojoj je bila javljena smrt majčina, ali nije mogla da primi posljednjeg joj daha, jer je i sama bila smućena svojim bračnim prilikama, htjela se sada okoristiti blizinom, da vidi barem mjesto, gdje joj je mati pokopana.

Nakon prilično duga i mučna putovanja, eto je u Kamenskom. Ali koje li bolno iznenadjenje! Na grobu ne nadje ni jednog vidjlivog znaka, po kome bi se grob od drugih mogao razpoznati! Ni cvieća, da ga krasi! Samo nešto neuredjene suhe trave pokrivaše onu razrovanu i polegnutu grudu, koja sakrivaše u sebi smrtne ostanke njezine matere. A drveni, od vremena iztrošeni krst nagnuo se prama glavi kao u znak sućutne žalosti!

Klečeći na tom svetom grobu izljubi Jelisava žarkim cjelovima onu grudu zemlje i natopi je vrelim suzama, što joj obilno kapahu niz lice.

— Oh, majko moja, majko! — reče jadnica zdvojnim glasom i ustavši s onog svetog mjesta, — da sam bila toli sretna, da umrem i počivam ovdje pokraj tebe! Nehajnost ljudska bila bi nas zaboravila, ali zato bi naša tjelesa bila združena u hladnom zagrljaju; ona bi se opet sjedinila sa zajedničkom nam majkom! Ti, zaboravljena od svih, snivaš ovdje vječni san, a ja ostavljena sirota živem, da okajam tudje griehe! S Bogom, na vieke s Bogom, obožavana majko, s Bogom!

Dok je tako Jelisava plakala na majčinom grobu, u jednom osamljenom kutu groblja sjedjaše na tvrdom i prostom kamenu mršavi, bliedi, sliepi staračac. U rukama držaše vrlo proste gusle i jednoličnim i otegnutim glasom pjevaše gotovo dosadnu uspavanku.

Bijaše to pjevač — guslar — koji se time bavio od zanata, da si zasluži koji novčić od milosrdja onih, koji kadikad dolaze u to sveto mjesto, da posjete grobove svojih milih, guslar, čiji se tip ni dandanas nije izgubio u Hrvatskoj i Srbiji, koji u ostalom uz starodrevnu guslu pjevaju epske narodne pjesme, koje se gotovo uviek bave junačkim djelima Marka Kraljevića, i drugih junaka, što su se osobito proslavili u borbi proti Turčinu.

No guslar je ovaj put — a na to ga i samo mjesto nukalo — pjevao vrlo turobnu pjesmu, posve drugog sadržaja, tako, te se Jelisava iz znatiželje primaknula starome pjevaču, koji zamjetivši nečiju prisutnost u tom svetom mjestu, uze pjevati u nadi, da će dobiti koji novčić.

Ne oplakuj
Mrtvo zlato
Što pod humom
Mirno sniva,
Nego plači
Zbog sudbine
S koje tvoje
Srce gine.

Jelisava, ganuta pjesmom, izvadi iz torbice komad zlatnog novca, te podavši ga starcu guslaru, reče u sebi:

— Ni da je znao za mene i moju bol! Pravo veli pjesma: više mi nije oplakivati samu sebe, koja sam zaista sažaljenja vriedna, nego li uzalud roniti

suze nad grobovima pokojnika, koji u svom svetom miru snivaju vječni san. Pokoj dušama njihovim!

I davši od suza nabreklim očima posljednji s Bogom majčinom grobu, udalji se od onog svetog mjesta, razmišljavajući o riečima one čudne pjesme.

Kad se opet vratila u dom Nikolin, prohtjelo joj se, da pohodi primorske gradove u Vinodolu, jer more, ono more, što ga je pred nekoliko godina vidjela, izvor čistih i živih osjećaja, još je i sada zamamljivaše.

Najprije posjeti kaštel svojih predja Trsat, što no se tamo na brežuljku podigao na ruševinama stare Tarsatike, te se, i ako napola razvaljen, još i dandanas vidi, podno kojega u dubokoj i strmenitoj kotlini šumi Rječina, nekadašnja Tarsia.

Osim dvorkinje dao joj Nikola ovaj put kao druga na putovanju i Mentora, starog učitelja svoje djece.

Dok su jednog jutra sva trojica sa kruništa kule, nadogradjene od Frankopana, na debelim i jakim zidinama stare rimske kule, gledali zaljev riečki i stari grad sv. Vida, pak otoke kvarnerskoga zaljeva, nekad flanatičkim zvanog, i gradiće, na liburnijskoj obali poredane u polukrugu, podno visoke Učke gore, skrajnjeg ogranka julijskih alpa, progovori Mentor ovako:

— Bi li vam, kneginjo, možda žao bilo, da vam u kratko pričam o kojem znamenitom dogodjaju u ovome moru, i ovim krajevima?

— O ne, dragi učitelju! Pače rado ću vas slušati!

— Dobro! — doda oduševljeno.

— Vidite li onaj prostrani otok, niži od onog tamo dalje višeg, dužeg i kamenitijeg? Vi ga donekle poznate, no samo s one druge, južne strane, gdje se nalazi grad Krk. Stari zvali su ga Kurikta, a tamo, gdje se sada uzdiže Omišalj — i pri tom izpruži kažiprst — bijaše Fulfinij.

Na mjestu današnjeg Krka stajaše Kurikta, no neki drže, da je taj grad ležao negdje blizu Baške naprama staroj Senii. Po tome da se je kanal izmedju otoka i Vinodola zvao, ne Maltempo, nego kurički. Uzduž obale vinodolske ne bijaše drugih gradova, do li Velcera i ad Turres.

Onaj drugi otok dalje zvaše se Crepsa (Krepsa), te se na njemu mnogo godina prije rodjenja Kristova uzdizaše znameniti grad Absirtus ili Absorus današnji Osor, i grad Krepsa, današnji Cres.

Priča pripovieda, da je Osor dobio svoje ime od toga, što je Medea ondje izdajom ubila svoga brata Absirta, kad je s Argonautima na ladji Argo bila pobjegla sa zlatnim runom. Ona je razkomadala truplo bratovo i bacila u more. Ali gle čuda! Od onih komada postadoše današnji otoci Lošinj i Cres, s obližnjim otocima i otočićima, koje stari uslied toga prozvaše Apsirtide. Na tim otocima uz obalu istarsku, što je vidite na desno do Alvone (Labinja), te uz obalu dalmatinsku do Jadere, obitavaju Liburni, smjeli mornari, koji su na svojim dugim, uzkim, sprieda i straga oštrim ladjama, koje su za tišine tjerali sa dva ili tri reda vesala, a za vjetra vrlo uglatim jedrima, „levantine“ zvanim, plovili jadranskim morem, tičući uz to luke istarske, dalmatinske i one na otocima.

Krećući iz Jadere, Enone, Argirunta, pristajahu u Skardonu na rieci Ticiju, Tragurium, Salonu, Epetium, Naronu na rieci Naroni, Dalmitum u dnu kanala, što ga tvorio dugi poluotok Hillis, u Epidaur, Rizonium...

Na povratku pristajahu u lukama otoka: Melite, Ladeste, Korcire nigre, Isse, Farie, Bratie, Solunta, otoka Celaduse naprama Zadru i Enoni, Pamoda, Arbe, Apsirtida i Kurikte, u luke uzduž obalu: Lopsice naprama Arbi, Senie i Velcere, ad Turres, naprama Kurikti, Tarsatika na ušću rieke Enea, i ploveći uz obalu flanatičkog zaljeva, pristajahu u

luke: Flanone i Alvone, za tim Faverie i Nasaktia u kanalu rieke Arsie. Ploveći mimo promontorij polatički dolažahu u Polu (Pulu), Parentium, Tergeste, a zalietajuć se dalje uz obale tergestinskog zaljeva, dolažahu do Timava, gdje bi se zadržavali u luci oglejskoj (aquilejskoj), koji je grad bio saveznik rimski.

A joj, koliko li je puta sa vrha ovog brežuljka koja mlada nevjesta, koja nježna mati pogledom i drhtavim srcem pratila koju od tih ladja, bilo kad su u jutro prkosile burnim talasima mora, bilo kad su se pod večer mirna dana ili za tihe noći, razsvjetljene blagom mjesečnom — dobrom zaštitnicom smjelih mornara — spuštenih jedara nakon duge i pogibeljne plovidbe, tjerane umornim već mišicama, vraćale kući.

Pobjedonosni rimski orao ne bijaše još stupio u ove krajeve, ali sa vrhunca ovog briega gledahu preplašeni stanovnici Tarsatike, kako se u ovom kanalu, što ga evo pred sobom vidite, borahu ladje dviju takmaca: Cezara i Pompeja; a u jutro nakon strašne jedne noći godine 49 prije Krista, vidješe, kako ovaj zaljev zacrvenio od vojničke krvi i kako morem plivaju osakaćena tjelesa junaka, poginulih u žestokom boju, što se tamo bio u uvali omišljanskoj, i kako iz mora izplivavaju na okolne žale.

A godine 799. palo je podno ovog brežuljka na stotine i stotine hrabrih Trsaćana, koji se tuj borili proti vojsci Henrika, vojvode furlanskoga, no ovi ga nadvladaše i ubiše! — I mudri Mentor htjede nastaviti, no Jelisava, kojoj je to pripoviedanje bilo posve novo i vrlo zanimivo, reče:

— Ali onda je ovo maleno selo, što ga sada vidimo, moralo biti mnogo veće, kad je u njemu moglo biti toliko stanovnika?

— Dašto, kneginjo!

— Sadašnje selo nije ondašnja Tarsatika, već se je podiglo na njezinim razvalinama.

— A kako? — upita Jelisava.

— Moćni osvajač Karlo Veliki, da se osveti stanovnicima Tarsatike, što su ubili njegovog vjernog vodju, dade je iz temelja porušiti.

— Pak?

— Pak — nastavi starac — bjegunci se spustiše k moru. Tuj na desnoj obali rieke, kojoj se voda izlieva u more, dizaše se neznatno ribarsko gniezdo, do tada gotovo predgradje Tarsatike, koje je s novim nadošlicama na novo poraslo, te svi zajedno i stari i novi stanovnici plemenitim i vitežkim podhvatima dadoše život cvatućem gradu podno nas, Rieci.

— Baš bi je rada vidjela — reče Jelisava starому učitelju — to više, što ju je nekad posjedovao moj djed Bartolomej.

— Ne treba da mi to dva put kažete, poći ćemo sutra.

— A sada dozvolite, da vam još nešto pripoviedam. Bilo je godine 988., kadno su stavnovnici ovog brežuljka gledali nenadani prizor. Veliko brodovlje, koje je sastojalo od velikih i malih galija, od žestoka vjetra, koji duvaše sa sjevera, nadutim jedrima plovljaše Kvarnerom prama Osoru.

— A od kud je dolazilo to brodovlje, i koji mu je bio konačni cilj? — upita Jelisava.

— Ono brodovlje — odvrati starac — krenulo je iz Mletaka. Na jednoj galiji, koja se od drugih lahko razpoznavala, bijaše dužd Orseolo. Na putu zaustavi se u Poreču i Puli, a odavle krenulo u Osor, da zatim odplavi u Zadar i osvoji Dalmaciju. Tako je i bilo. U Osoru pokloniše se duždu biskup krčki sa klerom i prior gradski s plemstvom. Godine 1018. prepliva taj isti Kvarner drugo brodovlje mletačkih galija, kadno se pobjedonosno vraćalo iz Dalmacije. Vodio ga dužd Oton Orseolo. Tom prilikom obećaše duždu otoci Krk i Osor, danak u ime zaštitnine. Zatim opet godine 1116., kad je dužd Orde-

lafo Falier, osvojivši primorsku Dalmaciju, zauzeo otoke Rab, Cres i Krk, davši ovaj posljednji kao feud grofu Dujmu, praotcu vaših slavnih predja.

Sutradan posjetila je Jelisava Rieku. Stigavši u grad, koji tada bijaše sve u naokolo opasan zidom, nakon što joj je pokazao sve znamenitosti, reče Mentor Jelisavi:

— Pogledajmo sada augustinsku crkvu.

Tuj pred velikim oltarom reče joj:

— Vidite li onu raku?

— Vidim.

— Dobro. Ona sakriva kosti vašeg rodjaka, Ugona IV. od Divina, onog Ugona, koji se godine 1365. u ovome gradu sastao s vašim otcem i stricom, te od njih dobio ovaj grad, koji je kasnije pripao njegovoj porodici, pošto je nekoliko godina bio u rukama vašeg djeda Bartolomeja; velim, onog Ugona, koji je godine 1390. jamčio za vas i vašu majku, glede uvjeta, na koje se bio obvezao vaš stric Ivan, kad vas je lišio kaštela Modruša, gdje ugledaste svjetlo svieta, gdje počiva vaš otac, gdje...

Suza, štono je Jelisavi kradomice okvasila oko, pokaže starome Mentoru, da se dotaknuo vrlo osjetljive strane, te prekine pripoviedanje.

— A čiji je onaj lik, uklesan na desno od Ugona Divinskog? — upita Jelisava.

— Ramberta od Walsee — Mentor, — koji je zajedno sa Ugonom podigao ovu crkvu i samostan.

— A zašto su sahranjeni u istu raku?

— Jer porodica Walsee, u rodu sa gospodinom Divinskim, bijaše baštinica dobara, što ih ova potonja posjedovala, koliko na tršćanskom Krasu, toliko u južnoj Kranjskoj i ovdje u Liburniji zajedno s Riekom.

— A kako i zašto je nastao taj prelaz vlastničtva?

— Jer je Ugolino, jedini sin Ugona VI. umro godine 1399. bez potomaka. Njegova sestra Katarina bijaše supruga ovdje sahranjenog Ramberta, a iza njihove smrti predjoše dobra divinske gospode na njihova sina Rudolfa. Eto, zašto ovaj grad pripada sada porodici Walsee!

— Hvala, moj dobri Mentore — reče Jelisava, — sad znam, koliko i vi. Vratimo se na Trsat k mojima, a onda ćemo pripraviti program našeg daljnjeg putovanja.

Malo iza toga posjeti Jelisava s dvorkinjom i starim Mentorom gradiće vinodolske i svagdje s velikom pozornošću slušaše tumačenja starog učitelja, dok napokon ne prispješe u Senj.

Da, u Senj, gdje je prvi put ugledala liepog onog viteza, koji jašući na svom Bielcu, idjaše na šetnju, i znajući za njegov žalostni svršetak, dade si pokazati onaj kobni kuk, s kojega se iz ljubavi za nju bacio u more, i suza sažalnica okvasi joj lice.

Preplovivši senjsku buku, pristanu na otok Krk, te ostaviv za sobom Bašku Dragu, podje da pohodi samostan košljunski, gdje se bijaše nakon podoknice pod zidinama Frankopanskoga kaštela zaklonio vitez, što ju je ljubio...

Napokon vidje grad — koljevku svojih predja — te spavaše u kaštelu u istoj onoj sobi sa svodom, s kojega je na bliedom sjaju mjesečine motrila, kako se prama njoj približava čamac snoćnim pjevačem. A jedne večeri — je li to bilo samo maštanje ili opetovanje? — dok je ona sama samcata s pogledom, uprtim u more, prebirala pameću onaj bezbroj tužnih dogodjaja, pričini joj se, da valovi Malog Kvarnera, razbijajuć se o tvrde zidine kaštela, ponavljaju zadnje rieče nesretnog viteza: „Ljubav tražim od tebe, liepa neznanko!...“

Jelisava kao da zbilja vidi, kako se pred njom ponavlja onaj, za nju i veseli i tužni prizor — nehotice uzklikne:

— Biedni pokojniče! O da sam ti uzvratila ljubav! Tko zna, možda danas ne bi bila tako nesretna!

Malo iza toga vrati se Jelisava opet u Brinj.

Ivan, stariji sin Nikolin, koji se oženio sa Katarinom Nelipićevom, naumio je, da sa ženom si podje na Cetin i u Omiš u pohode starome ocu svoje supruge, Ivanišu.

Pozove dakle i tetku si Jelisavu, da ide s njima, a ova vrlo rado prihvati poziv, i tako joj se pruži prilika, da vidi dobar dio posve nepoznate joj Dalmacije.

Na tom je putovanju Jelisava doduše našla nekakovu utjehu izmučenome srcu, no željenoga mira ipak nije mogla naći ni na putovanju.

Misao letila joj neprestano k njezinom Ulriku, koji bi joj sada bio utjehom, ponosom, no nije bilo moguće, da ga vidi i da ga zagrli.

Okrutni ga otac, samo da prognanu mater liši i te utjehe, da prije svoga odlazka vidi ljubljenoga si sina, bijaše poslao k tetki Barbari u Budim, na dvor kralja Sigismunda.

Da može vidjeti svoga jedinca, bila bi Jelisava doprinesla i najveću žrtvu. Ona bi u svome srcu bila ugušila i prezir prama nevjernome si suprugu, te hineći neosjećano oproštenje, vratila bi se bila pod bračni krov, što su s jedne strane Nikola Frankopan, a s druge grof Herman Celjski, živo željeti.

No onaj san — onaj grozni ponoćni. san — kvario joj — praznovjernoj do skrajnosti — san i odraćao je od toga.

Da se san nije već na polak obistinio, možda, možda bi bila mogla, da u nj ne vjeruje, no još je imao da se izpuni samo — zadnji — istina, najzazorniji, no uzevši u obzir muževljevu narav — ipak mogući dio.

— Jesam li daleko od njega — govoraše nesretnica — izvedenje toga nedjela jest teže, jesam li pak u njegovoj blizini, to jest, vratim li se, da živem s njime, potaknut možda od ljubovce, koju bi tada morao napustiti, našao bi priliku, da me se rieši. Ne, ne, radije ću u srcu ugušiti svoju materinsku ljubav, radije ću i umrieti ovako nesretna, kao što sam već od poroda, ovdje medju svojima, nego da budem ruglo, žrtva muževa.

Medjutim prolazili mjeseci, prolazile godine, a izmirenje sa suprugom bijaše još sveudilj nemoguće.

Ma da se Jelisava nećkala izmiriti se sa suprugom, ipak su dvie zainteresovne osobe: otac Fridrikov Herman i Nikola Frankopan uprli sve sile na to.

Više se puti sastaše poslanici jednoga i drugoga na medji Štajerske i Hrvatske, te si ta dva rodjaka više puta urekoše sastanak, kojim se prilikama odlučilo, da ne će ostaviti nepokušano nijedno sredstvo, kojim bi zavadjene supruge mogli sklonuti na zajednički život, no njihovi se pokušaji razbiše s jedne strane proti Fridriku, koji nikako ne htjede da napusti svoje liepe Veronike, a s druge strane proti Jelisava, koji bijaše spopao silan strah pred ružnim ponoćnim snom! Napokon, daj danas, daj sutra, uspije starcima primaći se postignuću toliko željene im svrhe.

Godine 1420. dovršio se drugi rat izmedju Sigismunda i Mletčana o posjed Dalmacije. Nikola Frankopan, ne imajući u taj tren drugih briga radi svojih dobara, imao je dovojno vremena, da kraju privede započete već pokušaje izmirenja.

Iste je godine prestala bitisati moćna obitelj Ortemburga. Margareta vojvodkinja od Tecchia, mrzeći muža si, jer ovaj ne bijaše u stanju podati joj sina, te imajući ljubovnika, s kojim se htjela sjediniti, otruje neoprezna i lakovjerna muža si, davši mu pojesti jabuku, razrezanu nožem, koji je samo s jedne strane bio otrovan.

No uslied nekog prijašnjeg „ugovora o medjusobnom nasljedstvu“ — medju tim dvim obiteljima

i prije se više puti ugovorom sklapale ženidbe — predjoše prostrana imanja Ortemburga na moćnu i bogatu porodicu grofova Celjskih, koji se od tada zovu: grofovi Celjski, Zagorski i Ortemburžki.

Već su sve tri kćeri grofa Hermana bile poudane. Najstarija za Henrika IV. grofa goričkoga, druga za sina palatinskog grofa Nikole, a najmladja, liepa i velo pokvarena Barbara, starog kralja Sigismunda.

Drugorodjeni sin Herman III., postavši udovac, oženi se drugi put sa Beatricom iz porodice Wittelsbach, a najmladji Ljudevit uze za ženu jednu iz kuće Ortemburga.

Starom je Hermanu bilo vrlo nemilo, videći, gdje mu prvorodjenac — baštinik tolikih dobara — živi rastavljen od zakonite si supruge, te rodjacima i prijateljima pruža priliku, da sbog ljepote jedne djevojke, bivše dvorkinje ženine, koješta o njima naklapaju.

Herman imadjaše još jednog nezakonitog sina. Ovaj je velikim uplivom očevim postao biskupom u Frisnigu. Umro je godine 1421. Kao nezakonita ne sahraniše ga u obiteljskoj grobnici, u crkvi Minorita, nego u župnoj crkvi u Celju. Posjetiš li tu crkvu, možeš još dandanas u prezbuiteriju lievo od velikog oltara vidjeti njegovu raku, a na kamenu uklesan njegov lik.

Herman dakle nije imao drugih misli, nego da sina Fridrika udalji od ljubovce i izmiri sa ženom.

U okolici grada Varaždina — što ga grof Herman bijaše dobio od Sigismunda još godine 1397., nalazile se, kako znamo, glasovite Krapinske toplice, kamo je Herman često običavao poći na liečenje.

Godine 1422. podje mu za rukom, da povede tamo i sina Fridrika, te mu je uz neprestane molbe i zaklinjanja pošlo za rukom, da mu je ovaj obećao, da će se opet sa ženom združiti.

Poslanik Hermanov krene s mjesta put Brinja, da Nikoli Frankopanu i njegovoj bratučedi Jelisavi odnese tu veselu viest.

Jelisava borila se jošte neodlučnim mislima, no napokon prevlada u njoj materinska ljubav.

— Ako mi podje — reče si — za rukom, da opet vidim i na svoje grudi privinem svoga jedinca, sve ću zaboraviti i za njega žrtvovati.

Ta što ne može materinja ljubav?

Doduše, i sad joj je još pala pred oči prikaza onog kobnog sna, no ona je savladala i strah pred istim, te zajedno s bratučedom podje u Krapinu, gdje ju čekahu tast i suprug i gdje su izmireni supruzi od sada imali boraviti.

Razbor naime svjetovao im, da se ne vrate u kaštel Krško; i to prvo radi Fridrika, jer bi mu se tamo opet pružila prilika, da — pa bilo i samo slučajem — opet vidi onu, koja je bila uzrokom njihove rastave, drugo radi Jelisave, jer joj vidjenje onih odaja, u kojima joj je suprug baš pred nosom radio, jamačno ne bi bilo ugodno.

U oči veselog dogodjaja, što se imao zbiti, sakupio je grof Herman u kaštelu Krapini mnogo rodjaka i prijatelja, kadno eto nadodje sluga i najavi dolazak kneza Nikole Frankopana sa Fridrikovom ženom.

Stari grof Herman bijaše sav izvan sebe od radosti, kad je nakon toliko godina opet ugledao svoju nevjestu, te je svu izgrli i izljubi; medju supruzima naprotiv bijaše sastanak, što je mogao biti hladniji.

Oholi, okrutni, poput kamena tvrdi Fridrik, ugledavši ženu si, ograniči se, da joj samo hladno pruži ruku i reče:

— Drago mi je, da nakon osam godina opet vidim svoju gospodju.

Jelisava, videći držanje muževo, te sluteći, od kud vjetar duva, ne htjede se s njime izljubiti, već naklonivši se, odvrati:

— Milo mi je, da opet vidim svoga gospodara, no bila bih još zadovoljnija, da ovom zgodom mogu zagrliti svoga sina.

— Dakako — odvrati Fridrik porugljivo, — no on je sada mladić, koji na budimskom dvoru, a pod pazkom svoje tetke, ima da postane hrabrim junakom, te ne smije pribivati ovako ganutljivim prizorima!

U večer se svi prisutni razveseliše obilnom gozbom i zabavom. Fridrik je ravnodušno jeo i pio. Jelisava je malo jela, pila nije ništa, te bijaše nevesela.

— Ohrabrite se, budite dobre volje, grofice, — rekoše joj neki od pozvanih, — sada ste se izmirili sa svojim suprugom, te i opet možete biti sretni i zadovoljni s njime.

— Prijatelji! Kucnimo se i pijmo na zdravlje, mir i sreću izmirenih bračnih drugova.

Svi se kucnuše čašama, punim blagotvorna vina, i izprazniše ih. Svi ponoviše čestitke, no Fridrik izprazni svoju čašu, ne progovorivši ni rieči.

Jelisava je sve to opazila, te na čestitanja pozvanika odvrati ovako:

— Gospodo draga, čemu to izmirenje? Srce mi veli, da ćete me sutra mrtvu naći u krevetu!

— Bože nas sačuvaj od takova zla! — odgovoriše pozvani jednoglasno i podjoše svaki u svoju sobu. To isto učiniše i supruzi.

Jelisava, legavši u krevet, bijaše u silnom strahu. Pomišljajući na onaj ružni san, srsi je prolazili cielim tielom, te nije mogla ni zažeti okom. Činilo joj se, da već vidi, kako se muževa desnica, oboružana nožem, digla, kako joj probada srce, a ona umire. S toga pričinjajuć se kao da spava, pratila je pomno svaki njegov mig, svaki njegov kret.

Fridrik — kako znamo — bijaše strastven lovac, te je uviek nosio bodež sa sobom.

Svukavši se, spravi ga, prije nego što je legao, u ladicu noćnog ormarića, a da to žena ni opazila nije. On je snovao o zločinu, no nije imao odvažnosti, da ga izvede, dok je ona bila jošte posve budna.

Kao da se ne će ništa zla dogoditi, obuzet vinom, uljulja se u dubok san. Jelisava nije mogla usnuti, no napokon u ranu zoru shvadana umorom, ipak zaspi.

Vaj, da nije!

Tko zna? Možda bi joj bar život bio poštedjen! Zvjerski naime suprug, koji je samo hinio izmirenje, koje nikad zaželio nije, već gorio od griešne čežnje, da se opet s druži s Veronikom, videći, da mu je žena obuzeta dubokim snom, pograbi nož iz ladice i zarine joj ga u srce.

Nesretna se Jelisava trgne, otvori poluugasle oči, te plačućim glasom jedva izgovori:

— Ubojice! — i izdahnu.

I tako se san nesretne Jelisave izpuni u svim svojim potankostima.

Jadna žrtva barbarskog vremena i okrutnog pokvarenog muža! Pomišljajući na tvoju nesretnu sudbinu i okrutnu ti smrt, jadna Jelisavo, i ako je vrieme koliko onu prvu, toliko ovu potonju prekrilo krilima zaboravi — iskrena suza sažalnica pojavi mi se u očima.

O ne, ti niesi zaslužila onako žalostnog svršetka, nesretna kćeri Katarine od Carrare i Stjepana Frankopana!

Izvevši Fridrik zločin, pokri truplo svoje žene pokrivalom, i kao da se ništa nije dogodilo, spremi se u lov.

— Podjite gore u spavaću sobu — reče slugama na odlazku nekim odvratnim cinizmom, — pa vidite, što je gospodarici. Noćas joj jadnici nije bilo dobro.

Sluge podjoše i nadjoše gospodaricu mrtvu u

krevetu! Opaki suprug, vrativši se iz lova kući, znao se tako vješto pretvarati, te nitko ne bi bio ni iz daleka pomislio, da je on ubojica svoje žene! Hinio je neosjećanu bol; naložio, da joj se priredi sjajan pogreb, kako se pristoji njezinom družtvenom položaju, te htjede, da se njezino tielo prenese u Celje i sahrani u crkvi Minorita u pradjedovskoj grobnici.

Kolikog li pretvaranja!

Kasniji dogodjaji dokazat će nam, da ju je ubio, samo da može uzeti liepu Veroniku, a izmirenje da je bila puka izlika, samo da se može riešiti nepoćudne si supruge. A javnost? Javnost ga je s mjesta, bez oklievanja proglasila ubojicom svoje žene, jer, i ako se tada sve moglo sakriti, tragovi ubojstva niesu. Pa ipak uz sve očite dokaze, mogao je taj suprug proći nekažnjen.

Da oprovrgne javno mnienje, bilo je Fridriku dosta iznesti tvrdnju, da joj je on, stupivši u spavaću sobu, predbacio ono o vitezu i zapečaćenom zamotu, a ona nemogući podnesti takovu uvriedu, da je uzela nož, što je ležao na stoliću, i zarinula si ga u srce.

I javno se mnienje umirilo, a sudovi se više nisu brinuli ni malo, da saznaju pravi uzrok Jelisavine smrti.

Ali takova je bila pravica onoga barbarskoga vremena.

XXVI.

— Prokleta mu duša!

S tom kletvom, izušćenom drhtavim glasom, dodje Nikola Frankopan deset dana nakon svoga odlazka s Jelisavom, svojoj kući.

— Čija duša? — upitaše ga zdvojno supruga i djeca.

— Duša onog pasjeg Celjanina!

— A zašto?

— Oho! Pitate zašto? Zar još ne znate za junačko djelo onog nadrijunaka? Hinio je, da se pomirio, pa dok je ona spavala, zarinuo joj nož u srce, pak zasliepio budale: da se sama ubila! No tuj se valja osvetiti, a osveta mora biti strašna! — Tko će se od vas, djeco moja, zakleti, da će osvetiti krv one nedužnice?

— Svi, oče! Zaklinjemo se svojim poštenjem, svojom vjerom!

— Dobro je, djeco moja. Tko se ne osveti, taj se ne posveti — veli naša poslovica. A sada na zapovjed. Sutra ćete s mjesta krenuti k našim rodjacima i pripadnicima, te saobćivši im nanešenu nam sramotu, zatražiti od njih pomoć u momčadi i konjima. Kad sve bude pripravno za boj, svi ćemo skupa krenuti na bezočnog ubojicu golorukih spavajućih žena! Dotle medjutim ne ću mu davati prihode otoka Krka, Bribira, Bakra i Trsata, što sam mu ih bio doznačio u ime ženina miraza. Zatim ćemo poći proti njemu: U Hrvatsku, Slavoniju, Kranjsku, Štajersku, i oteti mu sva dobra, što ih posjeduje. Napokon poći ćemo za njim, jer će, budući kukavica i neprijatelj oružju, jamačno potražiti zaklonište i zaštitu u kojega mogućnika, a kad ga se dočepamo, ma bilo to i na kraj svieta, na dnu pakla, zarinut ćemo mu mač ne u srce, jer ga on neima, nego u trbuh, koji mu je uviek pun, i tako će ono njemačko pseto platiti glavom svoju opaku izdaju.

— Da, oče, pravo veliš! Svi na djelo! Ne dvoji o nama, jer ne ćemo mirovati, dok god mu jedan od nas ne razpori trbuh. Kunemo se živim Bogom, koji je na nebu!

Iza rieči nastupiše djela.

Knezovi Frankopani imadjahu u sebi pravi hrvatsku krv, te bijahu hrabri i vješto su znali mahati oružjem.

Nikola, pomagan silom svojih rodjaka i prijatelja, krene proti Fridriku. Ovaj, budući veći prijatelj žena, nego li oružja pobjegne iz Hrvatske, a

znajući, da mu je u takovoj stvari i otac protivan, zakloni se na dvor Sigismunda u Budimu, tražeći zaštitu od svoje sestre Barbare.

Ova, prava sestra Fridrikova, što se tiče vjerskih čuvstava, to jest, slobodoumnica, ravnodušna prama vanjskom bogoštovju, nepovjerljiva, bila mu nalik i u spolnim odnošajima.

Liepa, mlada, blieda, aristokratskog izgleda, ali ujedno i nenaobražena, uz stara, u svoje vrieme jednoga od najljepših muževa, no koji je sada već bio sav iztočen od prevelikih žrtava Veneri, uz muža, zabavljena neprestanim ratovanjem i upravom triju država, ne samo da je Barbara Celjska u istoj mjeri radila, što i muž joj, već bijaše prava Mesalina.

Njezina raskalašenost bijaše tolika, da je Sigismund, ma da i nije bio — što se žena tiče — uzor supruga, bio prisiljen, da je zajedno sa kćerkom joj, tada desetgodišnjom Jelisavom, zatoči u odaljeno i samotno mjesto blizu Petrovaradina, gdje je neko vrieme živjela u takovoj biedi, da je čak i gladovala.

Napokon se Sigismund na suze i molbe nedužne kćeri dao skloniti, te se godine 1420. s njom izmirio.

Barbara dakle, zagospodovavši ponovno srcem Sigismundovim, učini sve moguće, da zakrili brata izpred mržnje i biesa Nikole Frankopana. Ovaj, istina, ote mu oružjem sva dobra, no njega ipak ne mogaše dobiti u ruke, da mu se osveti radi nanešene sramote.

Pa ni stariji mu sin Ivan, „Hans von Zeuge“, kako ga nazivlje jedan savremenik, koji bijaše pošao u Budim na dvor Sigismundov, da mu se osveti za umorstvo rodjakinje, ne bijaše bolje sreće.

Bijaše negdje u lipnju 1424. Na dvoru Sigismundovu nalazio se tada danski kralj Henrik VII. radi razmirice sa vojvodom od Holsteina.

Sigismund, kao kralj njemački, imao je da tu

razmiricu dokrajči. Iza toga je danski kralj naumio preko Mletaka i Dalmacije zaputiti se u Jerusalim.

Kad eto jednog dana dodje na dvor u Budim neki vitez — Ivan Frankopan, koji, stupivši odvažno pred Fridrika Celjskoga, drhtavim glasom reže:

— Ah, najpokon te ipak nadjoh, plašljivi ubojice vlastite žene — pašče njemačko! Gdje ti je sada srčanost u oružju? Pa što? Mjesto da se biješ, zaklonio si se pod suknju svoje sestre, doista vriedne takova brata! na dvor jednog mogućnika! Hajde, izadji na otvoreno polje, pa da vidiš, kako ti jedan Frankopan znade u trbuh zarinuti mač, kao što ti, ali izdajstvom, u srce jedne moje rodice, zarinuo svoj nož, da možeš nastaviti svoju nedopuštenu ljubav s onom dronjarom iz Desinića; ta bila je služavka ubijene biednice!

I bio bi mu doista zarinuo nož u trbuh, da mu Sigismund, nagovoren od žene, nije naložio, da prekine svako natezanje u njegovom prisuću, na njegovom dvoru, pače i u njegovu kraljevstvu.

U spor umieša se i danski kralj, te se Frankopan morade vratiti kući, ne samo da se nije osvetio Fridriku, nego nije ni zadovoljštine dobio. Pače, rekao bi, da je Sigismund, samo da ukloni pogibao daljnjih sukoba, umolio svoga gosta, da se čuva Frankopana, dok se s vremenom ne utaži i izhlapi pomisao na osvetu, jer se je danski kralj sliedeće godine na povratku iz Palestine, nalazio u Senju kao gost Nikole Frankopana.

Tuj imao je ponovno priliku vidjeti, smjela izazovnika, te zaželio ga imati gostom u dalekom kraljevskom dvoru danskom.

*

Istom što se tako na laku ruku uklonio biesu Frankopana, pokaže Fridrik svoju pokvarenu dušu: Još ne bijahu prošle ni tri godine od umorstva žene, kad se on proti volji starog oca, pače proti nje-

govoj izričitoj zabrani, oženi sa bivšom ljubavcom Veronikom, od koje se nikako nije mogao odieliti.

Eto dakle, do kuda siže čast i poštenje onog absolutističkog vremena!

Kod toga ipak ne smijemo pomišljati, da grof Herman nije zazirao od ubivstva, kojim mu se sin okaljao; no, i ako ga je riečima, u četiri oka, pokudio, ipak nije upotriebio svoju vlast i ugled, da ga kazni.

Napokon se on sbog sinovljeva neposluha, ne možda zato, što on ne bi bio htio, da mu se sin po drugi put oženi, već jedino stoga, što je Veronika bila „nizke krvi", pokazao vrlo strogim, pače okrutnim.

Herman, vrlo bogat i po dohodcima i po posjedu, bijaše sada po drugi put banom slovinskim i ujedno tast Sigismundov.

Uslied tih časti polučio je otac, da je kralj sina mu proglasio „krivim smrti" te ga predao u njegove ruke. Dobivši ga u svoju vlast, zatvori razgnjevljeni otac sina si najprije u tamnicu u Ostrovici u Štajerskoj, a za tim u toranj kaštela u Gornjem Celju, no ne za to, što je umorio ženu si, već samo zato, što se je oženio s ljubovcom.

Herman oduzme sinu sve gradove i kaštele, što mu ih bijaše dao prigodom prve ženidbe. A pošto bijaše Fridrik, da se s ljubovcom može udomiti, u blizini Gottscheja u dolnjoj Kranjskoj sagradio nov kaštel, koji se po njemu prozva Fridrichstein, dade ovaj porušiti.

A što se dogodilo s Veronikom?

Praćena od dvih dvorkinja, izgubljena lutaše po šumama Kranjske i doljnje Štajerske, dok napokon ne nadje zakloništa u Optuju.

No Herman posla za njom u potjeru svoje vješte uhode. Ovi je nadjoše i dovedoše u Celje.

Premda je Veronika sada bila zakonita žena Fridrikova, ipak ne bijaše iz plemićke porodice, kakovu

je Herman želio; stoga je Veronike imalo nestati lica zemlje.

Al kako da je ukloni?

O, to je mnogo lakše, nego se i pomisliti može!

Herman dade liepu, mladu, a možda i nedužnu Veroniku dovesti pred sud celjski:

— O sudci — reče — ona je občarala moga sina Fridrika, ona ga je svojim čarima obsjednula, svojim čarolijama zasliepila . . . Što više, da se slobodno može naužiti svega, pokušala je, da i mene otruje. Vi je stoga morate odsuditi na lomaču.

No njezin je branitelj dokazao, da su obje krivnje neosnovane, te su ju sudci riešili od obtužbe.

Na to je Herman, gnjevan s neuspjeha dao zatvoriti u onu istu tamnicu u Ostrovici, gdje je i Fridrik bio zatvoren, te čuvarima strogo zabrani, dati joj jesti i piti, da pogine od gladi.

Veronika, krasotica Desinička, propadaše od dana na dan. No bila je u cvietu mladosti i krepka tiela, te ma koliko zazivala smrt, koja ju jedino onog groznog života, ova nije dolazila.

— O ljepoto! O kobna mladosti! — govoraše jadnica plačući.

— Vidim, kako dnevice poput slaba i nježna cvieta bez rose pada ova, nekad cvatuća put! I danju i noću često zazivljem smrt, da mi oduzme ovaj grozni život, ako se to može nazvati životom. . . . a nje ne ima! O Fridriče, moj Fridriče! Zašto sada ne dolaziš, da me oslobodiš? Proklet bio onaj dan i sat, kad sam nogom stupila u kaštel Krško! Ovako liepa i mlada, i ako ne plemenita roda, bila bih sigurno našla sebi ravnog muža, koji bi me bio mogao učiniti sretnom! O zašto sam poslušala glas grieha, a ne glas krieposti? Al što velju? Ja bijah dobra i poštena . . . ja nijesam htjela da izdadem angjeosku Jelisavu . . . on, Fridrik, bijaše zavodnik! . . .

O Fridriče, moj Fridriče, gdje si? Zašto kasniš, da me oslobodiš? Gdje su sada ona tvoja obećanja

o vječnoj ljubavi? Zašto ti, koji si nekad govorio, da bi za mene pošao i na dno pakla, sada ne dolaziš, da me oslobodiš ovih muka, mnogo okrutnijih, no što su paklene? Prokleta ljepota! Ona kobna ljepota, koja užeže plamen . . . koji me sada ubija . . . ja gorim . . . al ne od ljubavi . . . grlo mi se osušilo . . . ne mogu više . . . podajte mi kapljicu vode . . . pak ću zadovoljno zaklopiti oči s ovog svieta . . . . gorega od smrti . . .

No toliko nazivana smrt nije dolazila, s toga je Herman dade zagušiti u jednom zdencu u tamnici.

To se sbilo 28. listopada 1428.

Pa i kad je bila mrtva, bijaše Herman okrutan prama njoj, te ne dopusti, da bude sahranjena u Celju, nego je noću, bez ikakova znaka počasti dade zakopati u jednom selu blizu tamnice.

Istom nakon Hermanove smrti bude truplo nesretne ljepotice preneseno u samostansku crkvu u Gairachu, i to na zapovied muževljevu!

Nasilna i okrutna smrt Veronike, nehotičnog uzroka Jelisavina umorstva — bijaše prvi dio odmazde!

Fridrik je još sveudilj čamio u tornju kaštela cejlskog, ne znajući za tužni svršetak svoje žene, dok mu to ne kaza jedan od čuvara.

Poput malenog djeteta udari u plač, ne htjede ni jesti ni piti, ne htjede ni rieči progovoriti, već pade u duboku melankoliju. Samo kadkad na glas zazivaše ime svoje ljubljene Veronike.

Za cieloga njegova života bijaše to možda jedino plemenito čuvstvo!

U takovom položaju propadao je Fridrik od dana na dan, te bi bio i svršio smrću, uslied smalaksalosti sila i životne snage, pošto ne htijaše uzeti hrane . . . te liečnici to kazaše njegovom neumoljivom ocu.

Ovaj medjutim bijaše još neko vrijeme tvrd, borio se raznim osjećajima, no napokon obazrievši se oko sebe, te videći, da je sam u onom širokom pro-

storu, odluči napokon da zatvorenog sina pusti na slobodu.

Stari Herman bijaše već duže vremena udovac. Dvije starije mu kćeri kako rekosmo, bijahu udate i daleko. Barbara, lijepa kraljica ugarska, nije mu svojim opačinama i svojim nemoralnim životom, jamačno pružala nikakva zadovoljstva. Mladji sin Ljudevit umro je pred nekoliko godina, g. 1426. padnuvši s konja našao je smrt i drugorodjeni mu sin Herman. Unuk Ulrik, sada već sirota tako rekući i po ocu, bijaše mladić u dvadesetitrećoj godini te veći dio svoga života provodio daleko od njegovih očiju . . . . jadni starac, nakon što je dobar dio svoga vieka proveo u sretnom obiteljskom krugu, u udobnosti, bogatstvu, sjaju, pa i nakon što je junački podnesao sve neugodnosti bojnog polja . . . gledaše, kako mu se ne samo primiče konac života, nego i kako izumira njegova tako bogata i moćna porodica.

S toga godinu dana poslije smrti Veronike, pusti Fridrika na slobodu i vrati mu sve prijašnje gradove i kaštela.

On sam življaše neko vrieme u Krškom, no kasnije težko gledajući one zidine i tornjeve, nieme gledaoce tolike sreće i boli, sagradi si nov grad — Weissenfels — i nastani se u njemu.

Šest godina iza oslobodjenja sinovljeva, to jest god. 1435. primi grobna raka u crkvi Minorita u Celju mrtvo tielo grofa Hermana III., osamdesetgodišnjeg starca, najslavnijeg potomka Liberi di Sanecchio.

I tako je Fridrik, ubojica svoje prve žene, nehotični povod žalostnog svršetka druge, bio jedini nasljednik prostranih imanja ne samo grofova Celjskih, nego i svoj neograničeni gospodar bez nadzora i čuvara, te se slobodno mogao podati u krilo svojih opačina svojeg uživanja, svoje okrutnosti . . . bio je gospodar jedinca si sina Ulrika, koji pod onako moralnim vodstvom svoje tetke Barbare, nije mogao, a da još više ne potvrdi onu latinsku poslovicu: „qualis pater, talis filius“.

XXVII.

Dok su se u porodici grofova Celjskih sbivali opisani dogadjaji, dotle je obitelj Frankopana sve to većma uspjevala pod Nikolom Velikim.

Lišivši Fridrika dobara umorene žene, dobi od Sigismunda bansku čast Hrvatske i Dalmacije, na koju je iza njegove smrti došao i stariji mu sin Ivan.

Sada dakle htjede, da mu drugorodjeni sin Nikola uzme za ženu Barbaru od Walsee, sestru onog Ramberta, koji bijaše nasliedio dobra Ugona VI. Divinskoga i koji zajedno s ovim počiva u Augustinskoj crkvi u Rieci.

Kad mu je umrla žena Doroteja Gara, oženi se po treći put sa Biankom, kćerju posljednjeg vojvode milanskoga Filipa Marije, koja se ,postavši iza Nikole Frankopana udovicom, udade za Franju Sforza, baštinika Viskonitijeva gospodstva.

Kao prijatelj republike mletačke učini sve moguće, da medju ovom i Sigismundom dodje do mira i uspje.

Kad se je Sigismund g. 1430. bio udaljio iz Ugarske i predao upravu kraljevstva ženi si Barbari, njezinom ocu Hermanu i palatinu Gari, imao se Nikola boriti protiv zlobnih spletaka grofova Celjskih — zakletih neprijatelja porodice Frankopana — koji uz palatinskog grofa, koji sada više ne bijaše vezan s Nikolom rodbinskim vezom, htjedoše da ga liše banske časti, te mu i podje rukom, da im se opre. On naime prikaže Veneciji, kolikoj bi pogibli bio izvrgnut njezin posjed Dalmacije, kad bi ta čast došla u ruke premoćnih grofova Celjskih, tiesnih rodjaka Sigismundovih; s druge pak strane podje u Rim, te uz posredovanje pape Martina V. iz porodice Colonna pomogao si te i nadalje osta banom, a od rimskih Frankopana dobi dozvolu, da svoj djedovski grb — zwiezdu sa šest zraka — ukrasi još i s lavovima, koji lome kruh, grbom rimskih Frankopana.

No i njemu dodje čas smrti te Veliki Nikola Frankopan izdahne 28. lipnja 1432., tri godine prije velikog Hermana Celjskog.

Mrtvi mu ostanci bijahu sahranjeni pokraj žene Doroteje Gara u jednoj gotskoj kapelici u Brinju, što ju je sam dao sagraditi.

Za sobom ostavi devet sinova, što ih je imao po njoj. Ovi su svojim brojnim potomstvom proslavili ime najmoćnije hrvatske porodice.

Nikola, zaštitnik nesretne junakinje ove naše pripoviesti, i ako je imao mnogo neprijatelja te živio u ono burno doba, satro je ipak one prve i nadvlada sve zapreke ovog potonjeg.

Samo mu jedna utjeha ne bijaše priuštena: da mrtva vidi gadnog ubojicu Jelisavinu, da vidi smrt jedinog sina one nesretne ženitbe i posvemašnju propast omraženih si grofova Celjskih.

Od ovih nakon smrti Hermana II., sbivše se, kako je spomenuto, god. 1435. življahu jošte Fridrik II., udovac a po nesretnoj Veroniki Desinić, te Ulrik II., sin još nesretnije Jelisave.

Nakon tragične smrti obožavane si Veronike ne htjede Fridrik ni čuti o tom, da se opet oženi, a to je bila sreća, jer inače uz onu njegovu narav, sklonu na razkalašenost, tko zna koliko bi nesreća bilo registrirano u ljetoposima onoga vremena.

Pa poznato nam je, koliko liepim kriepostima bijaše urešen taj ponositi, surovi, okrutni grof, prezîratelj božanstva, neprijatelj vjere, razuzdanik... vriedan brat bezvjerske i bezstidne svoje sestre Barbare!

Opisu, što smo ga već prije donieli, dodati nam je jošte jedan od istog pera Eneje Silvija Piccolomini, kasnijeg pape Pija II., bivšeg biskupa Tršćanskoga, tajnika cara Fridrika III., koji u jednom spomeniku latinskim jezikom ovako govori:

— „I ovdje i ondje otimao je muževima žene, zatvarao u svojem gradu čitave rojeve djevojaka, po-

danike držao kao robove, otimao crkvena dobra, dozivao k sebi krivotvorioce novca, vještice, čarobnike i slične..."

A na drugom mjestu veli opet:

— „Ovima je otimao žene, onima kćeri, drugima opet sestre; ne poštivaše ni jedne djevice, a otete ne zadržavaše u svom gradu, kao što su to knezovi tu činili, nego ih oskvrnjene i bez nagrade tjeraše od sebe..."

Da nam bude jasniji značaj ovog bezvjerskog i objestnog grofa neka nam posluži još ova anekdota:

Neki kovač imadjaše vrlo liepu ženu. Fridrik se zagleda u nju, ote je, zadrži neko vrieme kod sebe, a za tim je po svojoj navadi pošalje natrag mužu. Ovaj ne htjede ni čuti, da je primi. Što Fridrik na to? Udari na muža globu i reče:

— „Magare jedno! Ja, rodjeni plemić, ne prezreh zagrljaj žene, koju si ti oskvrnio, a ti, izrode kmetski, ne dostojiš se živiti sa ženom, koja je s jednim knezom ležala!"

Dosta liep silogizam!

Gnjusne pričice, što ih kronike nadalje pripoviedaju, radije ćemo pridržati u peru, da naše ljubezne čitateljice ne imaju s česa pocrveniti.

Slično radio je Fridrik i u pogledu vjere.

Nakon svega toga podje još prošavši sedamdesetu godinu za jubilejske godine u Rim, a vrativši se natrag stupaše i opet starom stazom...

Neki mu prijatelj jednom porugljivo primjeti, da ga put u Rim ni malo nije poboljšao.

A on sarkastično odvrati:

— I moj postolar — reče — bijaše sa mnom u Rimu, no on ipak i sada još pravi cipele, kao i prije.

Eto, takav je suprug, na žalost, zapao biednu, prostodušnu, pobožnu Jelisavetu, koja je već od svog poroda bila nesretna.

To ipak nije smetalo, da po običaju onog vremena prije svoje smrti samostanu u Seiz ostavi ne-

koja dobra uz obvezu, da se na vječna vremena čita svake godine jedna misa za njegovu dušu.

Eto, koliko licemjerstvo i kolika bezočnost se u tom srednjem vieku pokazivala pred svietom pod svietlom pobožnosti, dok se pod krinkom vjere počinjahu tolike opačine.

Providnost je dopustila, da takav čovjek dosegne liepu dobu od osamdeset godina!

XXVIII.

U jutro 16. studenoga 1456. — vrlo tužnog i kišovitog jesenskog dana — primio je kaštel celjski u svoje krilo neobično velik broj stranaca, koji u hrpama dolažahu iz okolice i obližnjih gradića.

Bilo tu muškaraca i žena, starih i mladih, koji tužna lica mučke stupahu prama crkvi Minorita, štono se uzdiže pred občinskom zgradom, na kojoj se u polovici vijaše crna zastava.

Na tornjevima gradine grofova celjskih mogao si vidjeti grbove ogrnute crnim koprenama. Bijahu to grbovi grofa Celjskih, Ortemburžkih i zagorskih, a dolje strmim bokom dolazaše: jedna plačna žena, odjevena u crninu, ogrnuta gustom crnom koprenom, koja joj padala od glave do pete. Za njom stupahu druge počastne dame, sve u crnini, za ovima vitezovi, paži, štitonoše, sluge... koji svi idjahu prama crkvi.

Iza ove bijaše samostan, sada pretvoren u tamnicu. I prvi i drugi imadu svoj postanak zahvaliti darežljivosti pradjedova grofa Hermana Liberi di Sanecchio, a kasnije grofovima celjskim, te carskim knezovima. U toj crkvi počivahu mrtvi ostanci grofova celjskih, te su prijašnjih godina te grobnice bile često puta otvorene. Medju ostalim godine 1435., da prime u sebe mrtvo tielo grofa Hermana, a god 1454. sina mu Fridrika. No te rake sakrivahu na žalost — kosti i pepeo Jelisave Frankopanske.

*

A gradjani bez razlike spola i dobe šuteći dolažahu prama crkvi, dok se sa tornjeva samostanske i župne crkve razliegaše naokolo turobna zvonjava.

Crkva bijaše iznutra sva prekrita crninom. Na oltarima goraše velik broj duplira i svieća.

Usred crkve stajaše nad katafalkom lies s mrtvacem. Ovaj bijaše pokriven crnim plaštom, s crnim trakovima, izšarani zlatnim prugama.

Nad liesom bijahu poput trofeja naslagane zastave, grbovi, kacige, oklopi, sablje i koplja. Naokolo katafalka stajaše dvanaest siromaha, odjeveni u crno, koji svi držahu u ruci po jednu svijeću.

Pred katafalkom bijaše privremeno podignut žrtvenik, na kojem goraše mnogo svieća.

Napokon stupiše pred oltar tri brata redovnika u crnoj planeti, te započeše pjevanu mrtvačku misu, a ostali redovnici odpjevahu sa kora. Pjevaše se „Den od gnjiva, den izkoju ...“

Ona se žena, što no ogrnuta crnom koprenom, klečaše pred odrom, digne i stupi k žrtveniku, da ondje položi svoj dar, za pokoj duše mrtvačeve.

Prikazanje je.

Ona, Srbkinja, položi na oltar kuhanog ječma, simbol uzkrsnuća, s medom, mliekom i sladkim, pak nekoliko malenih hljebaca i vina, što ima služiti pokojniku kao poputnica za drugi sviet. To bijaše žena onoga, koji u liesu ležaše zatvoren.

Za njom učiniše to isto i druge počastne dame, te mnogi vitezovi i paži.

Kad je misa bila svršena, izmoli službujući redovnik posljednje molitve za mrtve i blagoslovi truplo.

Prije nego li ovo položenu u raku, pristupi k njemu neki vitez od glave do pete naoružan u oklopu te sjedeći na konju, ogrnutom vrlo bogatom opremom i pokrivenom crnim plaštem, obrubljenim zlatom.

Za vitezom sliedilo dvanaest vitezova, oružanih

kao i prvi, te sjedećih na isto onakvim konjima kao i prvi. Ovi sjaše s konja, pograbiše znakove, što ležahu na odru i položiše ih na zemlju.

Onaj se prvi vitez, kao da je mrtav, povali na zemlju, a jedan od onih drugih povikne tri puta glasno prama njemu:

„Heind Graffen von Cilli und nymmermer!“ Za tim nad otvorenom rakom prelomi grb grofova celjskih u znak, da s onim, koja se sada ima spustiti u raku, na vieke svršava njegov rod.

Napokon spustiše lies u raku. Još samo nekoliko časaka odjekivaše škripanje grobnog kamena, što ga pogrebnici micahu, i obred bijaše dovršen.

Bučno šaptanje, pomješano s prigušenim plačem žamorilo u crkvi. Za tim nastane mrtva tišina, te se gledaoci tog ganutljivog prizora počeše vraćati svojim kućama, razmišljajući o taštoj veličini ljudskoj.

To bijaše mrtvo tielo Ulrika II. Celjskog, sina Fridrikova i Jelisavina, zadnjeg potomka tako silne i sretne porodice.

XXIX.

Ulrik Celjski nije naličio materi ni po obličju ni po kriepost, već je tjelesno bo sličan ocu, a što se mana tiče, u ovima ga je nadkrilio i „umom i govorom“.

Kako je bio visoka i krepka uzrasta, a uz to vješt gimnastici i ratnoj vještini, bijahu mu uda gibka, baš protivno od oca, koji — podavši se razuzdanosti i bezposlici — postao debelim i težkim. On bijaše hrabar, smion, no u djelima nestalan, u užitku nezasitan, nepošten, licemjeran, klevetnik, pohlepan, razsipnik, bezvjerac, ohol, objestan i nasilan, nesnosljiv, bez rieči, bez srca, bez osjećaja.

Što se žene tiče razlikovao se od oca. Oženio se s Katarinom, kćerju srbskog despota, Jure Brankovića, od koje imadjaše dva sina i jednu kćer.

Zaljubivši se u jednu liepu ženu jednog Bečlije,

protjera od sebe zakonitu se ženu i dade ubiti muža svoje ljubovce. Ocu, koji ga radi tog zločina korio, bezstidno odgovori:

— „Ni ti nisi bio bolji, kad si umorio moju mater, samo da možeš živiti sa svojom Veronikom!“

Ulriku bijaše oko trideset godina, kad je godine 1436., još za živa si oca, a dvie godine iza smrti staroga si djeda Hermana, stupio u politički život, koji bijaše u ono burno vrieme vrlo živahan, nemiran, smjel i poduzetan.

U Češkoj bijahu se već utišale borbe izmedju Sigismunda i Husita ugovorom u Basileji. Ovima su sudjelovali i grofovi celjski, otac i sin, te za nagradu dobiše od zahvalnog, sada već starog Sigismunda, čast državnih knezova.

Godinu dana iza toga sadje u grob, a nasliedi ga na tri izpražnjena priestola zet mu Albrecht, koji bijaše uzeo za ženu Jelisavu, kćer razbludne i tašte Barbare, tetke Ulrikove.

Ovaj bude imenovan upraviteljem Češke, no sumnjajući o njemu, da mu kani oteti krunu, liši ga te časti.

Ulrich puca od biesa, no ne zdvaja, već mirno čeka. Godinu dana iza toga pruži mu nenadana smrt Albrechtova priliku, da postane gotovo kraljem.

Udovica Albrechtova dade na svjetlo sina Ladislava Postuma. Ovaj bi imao postati kraljem ugarskim i českim, no samo jedan dio velikaša priznade ga takovim, dok drugi ponudiše krunu ugarsku Vladislavu Jagelu.

Godine 1440. budu oba okrunjeni u Stolnom Biogradu, jedan pravom, a drugi krivom krunom.

Medju pristašama jednoga i drugoga kralja nastane očiti rat. Ulrik pristane uz sina svoje sestrične, te se u Hrvatskoj i Ugarskoj borio o bok Ivana Iskre od Brandeisa.

No da još jače podjari slavohlepne težnje Celjanina, nadodje u razmaku od dvie godine i smrt

matere Ladislavove, koji se nalazio pod tutorstvom njemačkoga cara Friedrika III.

Kakav cilj si je sada uzeo slavohlepni Ulrik, potaknut od nemanje slavohlepnog oca? Da se okoristi prilikama i napusti slabog vladara pod štitničtvom malodobnog si rodjaka.

No iz Transilvanije, domovine prognanih Rimljana, diže se u čas pogiblji junak Ivan Hunjad, potomak Korvina.

Ovaj uz Ladislava Jegelovića ide godine 1446. proti turcima. Jalegović nalazi smrt u bitci kod Varne; Hunjad nakon mnogih nezgoda ipak ostane zdrav, a Ugri mu povjeriše upravu svojeg kraljevstva.

Tako postane ovaj neprijateljem Ulrika Celjskog. Četiri godine iza toga vrati se Korvin u boj proti Turčinu, no — gle sudbine — padne u ruke svome tastu Juri Brankoviću, te hoće li postići slobodu, mora da se izjavi prijateljem Celjskoga. Ugovor bijaše ustmeno sklopljen, no u svomu srcu ostadoše si oni i nadalje stari neprijatelji.

Dok se Hunjad vraća kao upravitelj Ugarske, dotle Ulrik i otac mu prisiliše slabog cara Fridrika, da im preda malodobnog Ladislava, što i podje za rukom 1452. Ladislav, tada u 12 godini dobiva slobodu, no ujedno pada pod drugo štitničtvo: rodjaka si Ulrika, koji postaje „alter ego“ Ladislavljev. Ovaj ga povede u Beč, izpunja sve njegove hire, samo da ga skuči pod svoju vlast i volju.

Korvin grizuć si ustnice, te hineći se, da uzmiče pred Celjskima, odreče se časti upravitelja Ugarske, dok prvi postane svemoguć na dvoru Ladislava.

No ta svemogućnost dovela je do ruba propasti ne samo Ulrika Celjskoga, nego čitavu mu porodicu!

Godine 1454. umrie Fridrik, ubojica vlastite žene, te ni u čas smrti ne htjede skrenuti sa svog

opakog puta života. Veli se, da je dao nalog, da mu se na grob postavi ovaj nadpis:

„Ovo su mi vrata pakla. Što ću tamo naći, ne znam. Znam samo, što ostavljam ovdje dolje. Posjedovao sam mnoga dobra, no ne uzimljem sa sobom pod zemlju ništa, osim onoga, što sam popio i pojeo i što je proždrla moja nezasitna lakoumnost.“

Sahraniše ga u grobnicu u crkvi Minorita u Celju, gdje počivahu i njegovi predji — a na žalost — uz mrtve ostanke one, koju je na onako barbarski način pogubio.

Iza očeve smrti, oholost i nasilnost Ulrikova ne ima više granice ni u političkom ni u obiteljskom životu.

Iz njegova braka, sa srbkinjom Katarinom Branković potekoše dva sina i jedna kći, no sva trojica umrieše još kao djeca, te tako bijaše on jedini baštinik ogromnih imanja svojih djedova.

U politici ne stoji više pod štitničtvom očevim; no Hunjad diže proti njemu Ulrika Heinzigera, Bavarca. Ovoga se medjutim Celjski znao riešiti, a na to postane opet svemogućim.

Ali njegovi su dani bili izbrojeni.

Dok je on na dvoru Ladislava provodio sjajan i razkošan život, dotle je Ivan Korvin, zajedno s pobožnim i hrabrim fratrom Ivanom Kapistranskin branio granice ugarske od Turčina, koji pod Muhamedom II. obsjedahu Beograd.

Beograd pade u turske ruke, no junački Hunjad, proslavljen u jugoslavenskim narodnim pjesmama pod imenom Sibinjanin Janko, preminu na rukama Kapistranovim, koji takodjer pada u grob.

Tvrdi Beograd bude predan Ladislavu Hunjadu, sinu poginulog junaka. Sada je sinu valjalo osvetiti čast očevu, te toliko godina pritajena mržnja napokon uzbukti.

U Beogradu sastaše se i Ladislav Postumus s nerazdruživim Ulrikom Celjskim.

Vjerni paž Hunjadov saobći im, da je tvrdjava bez branitelja, te da slobodno mogu unići.

A oni unidjoše, no vrata se tvrdjave iza njih zatvoriše!

Jednog jutra, dok su svi zajedno prisustovali misi, bude Ulrik pozvan na tobožnje ratno vieće. Istom eto unidje, nadje se pred Ladislavom Hunjadom, obkoljenim svojim vjernim drugovima.

Hunjad navali na omražena si Celjanina žestokim riečima. Oholi Ulrik vrati mu šilo za ognjilo, na što se rieči pretvoriše u djela. Zabljeskaše sablje, te oštrica Hunjadova prodje Celjskomu kroz trbuh.

To se dogodi 8. studenoga 1456. i tog dana svrši s njime premoćna porodica grofova Celjskih.

Je li to osveta božja ili ljudska?

Bilo kako mu drago, sin bezbožnog Fridrika okajao je smrt biedne si matere.

Mrtvo tielo Ulrikovo preneseno bi u Celje, te nakon tužna obreda, što smo ga već opisali, sahranjeno pokraj otca, koji bijaše samo dvie godine prije umro, u crkvi Minorita.

Dodješ li danas u Celje, te se popitaš za crkvu Minorita, pokazat će ti upravo nasuprot občinskoj palači vrlo liepu, nedavno sagradjenu crkvu, ukrašenu liepim i vrlo visokim zvonikom. Zovu je: njemačkom crkvom.

I crkva i zvonik sagradjeni su nedavno na ruševinama prijašnje samostanske crkve.

Samostan, koji još i sada postoji, pretvoren je u občinsku tamnicu. U crkvi, čiji je pod posve obnovljen uzalud tražiš znakove grobnica moćnih grofova Celjskih.

No iza glavnog žrtvenika, upravo u sredini, vide se u malenom staklenom ormaru u dva reda (jedan gore, a drugi dolje) osamnaest mrtvačkih glava.

Sliedeći nadpis na lievo priča nam, čije su one glave: „Cellejeusium Comitum ac Principum ormis olim potentium omnibus fortunis abundantium pau-

cae reliquiae hic requiescunt. Ludovicus imperator anno 1341. Fridericum Liberum de Sanegg primum Cellejeusem Comitum creavit, cujus stirps anno 1456. interfecto Ulrico comite interiit".

U hrvatskom prevodu glasi taj nadpis od prilike ovako: „Ovdje, o putniče, vidiš puste ostanke nekad tako moćnih i bogatih grofova celjskih. Fridrik, slobodnjak od Sanegga, bijaše začetnik, a izumro je njihov rod godine 1456. s Ulrikom.

Da je ona zadnja lubanja u redu Fridrikova, označuje nam to jedva čitljivo pismo; ostale ne imaju nikakova znaka.

Reći ću istinu: mrtvački kostur pobudjuje u meni zgražanje i gadjenje, no da sam mogao ustanoviti identičnost glave, koja je nekad pripadala nesretnoj Jelisavi Frankopanskoj, jer se izmedju onih osamnaest lubanja, nalazi i njezina, bio bih bih je ukrao i čuvao kao kakve svetačke relikvije na dotičnom jastuku.

Toliku je žalost pobudila u mome srcu tužna pripoviest o njezinom nesretnom životu i okrutnoj joj smrti!

No ni od ponositog grada, opasana zidinama i kulama, koji je nekad u sebi imao moćne grofove Celjske, ne vidiš sada nego gorde ruševine.

Pa i onaj prokleti toranj, premda na pola razvaljen, u kojem je opaki ubojica Jelisavin — ne zato, da okaje svoj crni zločin, — nego zato, što se je oženio s Veronikom, bio zatvoren, diže se još i sada u vis.

Osveta tog opakog zločina nastupila je kasnije, no survala se na glavu onoga, koji ga nije počinio, survala se na glavu Ulrika, izrodjenog sina Jelisavina, koji je okajao ubojstvo svoje majke, izvedeno po njegovu ocu.

XXX.

Od jedanaest sinova Nikole Velikoga, živjelo ih je u času njegove smrti devet: Ivan stariji, Nikola, Stjepan, Bartolomej, Dujam, Martin, Sigismund, Andrija i Ivan m'adji. Umrli su Juraj i Katarina.

Ovdje nemamo mjesta da na dugo i široko izpripoviedimo život svakog pojedinca; a opet ne bi to svi jednako zaslužili.

Prije nego se oprostimo od ljubeznih čitatelja, koji su nas strpljivo sve dovle pratili, spomenuti ćemo još nekoliko rieči, koje se tišu u obće braće Frankopana, te ćemo se malo duže pozabaviti kod zadnjega, povadi vrlo važne stvari otoka Krka, koji je povčetak i konac naše pripoviesti.

Koliko braće, toliko gradova, veli jedna poslovica, te se, kako se moglo i predvidjeti, domala porodiše medju sinovima Nikole Velikoga, silne razpre radi uživanja ogromnih njegovih imanja.

Godine 1445. se braća: Nikola, Stjepan, Bartolomej, Dujam Martin, Sigismund i Ivan Frankopan, knezovi krčki, senjski i modruški, sastaše u „našem gradu Krku" i obećaše „našim vjernim podanicima Krka" i otoka, da će vladati i upravljati prama propisima „starim i novim", po kojima su vladali njihov otac i njihovi predšastnici.

To bijaše zadnji prijateljski sastanak preostale djece. Sliedećih godina porodi se medju njima nesloga, a kobna jabuka iste bijaše ne samo pitanje o nasljedstvu, nego i jedno političko pitanje. Stjepan naime i Martin pristajahu uz ugarskoga kralja, dok je Ivan mladji očijukao s Venecijom, te ne riedko dodjoše u Mletke poslanici Ivanovi, da tuže braću mu, „što žele njegovu posvemašnju propast, te ne će ni da čuju o izmirenju".

A republika — koja još uviek snivaše o izgubljenom gospodstvu nad Krkom, ne ogluši se na molbe kneza Ivana, te si braća dne 12. lipnja 1449.

opet urekoše sastanak, ali ovaj put ne više u Krku, već u Modrušu.

Tuj u prisutnosti biskupa, knezova i pozvanih velikaša „nakon zrela promišljanja", porazdieliše medju sobom otčinska dobra tako, da su uzevši u obzir i nećaka Jurja, sina Ivana starijega, oženjenoga sa Katarinom Nelipićevom, koji bijaše već umro, a koji je čitateljima dobro poznat radi izazova, što ga je u Budimu učinio surovom ubojici naše Jelisave, stvorili osam raznih kneževina ili gospoštija, kojima je bio na čelu po jedan od sedam živuće braće i spomenuti nećak.

Ne ćemo se posebno osvrtati na svaku od njih, nego samo na nekoje.

Stjepan, drugi toga imena, dobi gospoštiju Modruš. Iz njegova braka sa Izotom od Este, rodi se onaj knez Bernardin Frankopan, koji se oženio s Luisom Aragonskom, bratučedom Beatrice Napuljske, žene Matije Korvina.

Bernardin, veliki junak u ratovima proti Turčinu, posljednji branitelj tvrdog Modruša, podade život onom smjelom junaku i vojskovodji Krsti Frankopanu, koji je toliko jada zadao Veneciji u Istri, Gorici i Furlaniji, u ratovima, što ih je ova vodila proti Maksimilijanu I.; onome Krsti, koji, ranjen za obsade Osopa, junački se boreći kod Marana, bijaše zarobljen, te stoički proživi više godina u tamnici, njegovan od svoje ljubezne supruge Apolonije Lang, najprije u Toreseli u Mletcima, a za tim u kaštelu milanskom. Onome Krsti, koji dobavivši se slobode, nakon mnogo godina patnja, proslavi svoje ime i steče neumrlih zasluga u strašnim ratovima s Turcima.

Bernardin i Krsto bijahu zadnji Frankopani, koji obitavahu u djedovskom gradu Modrušu!

Što ćemo? Sve je prolazno!

Krsti bijaše sestra Beatrica, ona ista, koja je tako rekući nasliedila sve kreposti naše nesretne

Jelisave, a koja je najprije bila supruga Ivana Korvina, naravnog sina Matijina, u čijim žilama tecijaše krv osvetnika Jelisavina, onoga, koji je ubio zadnjega od omraženih grofova Celjskih, Ulrika, nevriednog potomka onako dobre matere, a koja se kasnije udala za Jurja Braniborskoga od roda Hohenzolerna.

Knez Martin dobi gotovo cieli Vinodol, a medju ostalim i grad Trsat, koji je on poljepšao i proširio, te položio temelj glasovitoj crkvi i samostanu. Umro je godine 1479., te je sahranjen u nutarnjoj kapelici u sakristiji, čija se raka još i danas može viditi.

No veću pažnju moramo posvetiti Ivanu Frankopanu mladjemu, od Mletčana „il conte Zuane" zvanom, jer mi on — u ostalom naši su ga čitatelji već upoznali, jer smo o njemu govorili, kad smo se dotakli Košljuna, u koji se bio one noći zaklonio nesretni zaljubljenik još nesretnije Jelisave — pruža priliku, da pripoviedam vrlo važan čin u povjesti otoka Krka.

Knez Zuane dakle bijaše dobio najprije drugi dio Vinodola, no napokon je postigao, te su mu braća godine 1451. predala „grad Krk s cielim otokom".

Tek što je polučio toliko željeni cilj, uze za ženu Jelisavu, kćer mletačkog patricija Pavla Morosini, te uz nju steče i vriednu zaštitu republike mletačke, dobi napokon dozvolu, da na kuli, kojoj se još danas možeš diviti na obali u Krku, može izvjesiti zastavu sv. Marka. On napokon godine 1453. učini oporuku, kojom za slučaj da neima djece, ostavi otok republici.

No što se tiesnije približavao k Mletčanima, sve to više se je udaljivao od braće.

Godine 1479. ležao mu je brat Martin na smrtnoj postelji. Neimajući djece, ostavi vinodolska imanja Matiji Korvinu.

Ivan posjedne ta imanja vojskom i zadrži ih za

sebe. Na to Matija naloži svome glasovitome vodji Blažu Magjaru, da iz Vinodola iztjera vojsku Ivana Frankopana.

Tako se i dogodi, te se je Ivan Frankopan morao povući na Krk.

No vojska Blaža Magjara podje za njim i na Krk, a to bijaše konac njegova gospodstva. Knez Zuane, videći se izgubljenim, pošalje u Mletke biskupa i ženu, da od republike izmole pomoć.

Ova je već odavna težila za gospodstvom na otoku, što ga pod silu bijaše godine 1358. prepustila Ljudevitu Velikome, te brzo prihvati tu zgodnu priliku. Pošalje na otok svog lukavog sekretara Antona Vinciguerra, obaviesti o tom providuru dalmatinskog brodovlja, Jakova Venier, a ovaj pošalje u krčko more vojvodu Leonarda Moras s nekoliko galija. Ovome se do mala pridruži sam Vernier sa svojim, a napokon s mnogo drugih galija dodje i admiral jadranskog brodovlja, Viktor Soranzo.

Dok su mletačke galije, usidrene u polukrugu stajale izmedju Porta Pisana i današnjeg gata sa svjetionikom, te čekale, što će se dogoditi, nadodje viest, da se vojska Blaža Magjera, osvojivši Omišalj, sprema da navali na Krk i da ga zauzme.

Vojska, sastojeća se od 6000 momaka obkoli grad. Vojnici Blaževe opasaše kao željeznim obručem Krk od pizanskih vratiju pa sve do mora, koje medjutim ostane slobodno. Dva velika topa, i nekoliko manjih, kojima je Blaž razpolagao, dovučena su na brežuljak tako zvani Aie, te sipahu vatru na grad.

Anton Vinciguerra bijaše duša obrane unutar zidina. Neprestano je letio gore dolje, iz palače kneza Zuane na admiralsku galiju, od ove opet u palaču, dieljaše naloge desno i lievo, ohrabrivaše gradjane na obranu, a ovi, istinu govoreći, pomagani mletačkim četama, bačenim na kopno, dadoše

A knez Zuane?

Blied, pokunjen, šuteći sjedjaše na orahovom stolcu, ukrašenom rezbarijama, usred velike dvorane, a uz njega mletački sekretar Vinciguerra, admiral i kapetani, te njegovi pouzdanici.

— Što mislite, kneže? — upita ga Vinciguera odlučno. — Neprijatelj je na vratima, do malo će pobjedonosno unići u grad; ostavljeni ste od svih. Otočani vas mrze, nesposobni ste, da se sami branite. Jedina Venezia, ona ista Venezia, koja je pred tri vieka i pol ovaj otok dala u ruke Dujmu, slavnom začetniku vaše porodice. Venezia, jedina, velim, vam je prijateljica, te vam u tom očajnom trenutku može pomoći. Odrecite se svih prava na Krk u korist Venezije. Ona će ga znati obraniti proti sadašnjem i proti ma bilo kojem drugom neprijatelju, koji bi se usudio da ga u buduće uzhtjedne osvojiti.

— Zemlja je vaša! — odgovori knez Zuane.

Vinciguerra sazove na to u kneževu palaču plemstvo i pučanstvo krčko, te u njihovoj prisutnosti i u prisutnosti mletačkog providura, kapetana, dvorjanika i momčadi sa galija, ovako progovori knez Zuane:

— Braćo moja! Ja sam sin i sluga presvietle signorije mletačke, te su naši stari imali ovo gospodstvo od Serenissime. Spoznajuć, da moje sile nisu kadre braniti vas dovoljno pred pogibelju od ove vojske, hoću, da se vratite pod podaničtvo rečene presvjetle naše Signorije, koja je u vrlo povoljnom stanju da vas štiti i obrani vam život i imutak, da ne postanete plienom ovih vrlo okrutnih Ugra, te u prisutnosti vas svih odstupam ovu gospoštiju presvietloj Signoriji, a na ruke možnog providura, nalažući vam, da pod svaki način budete podanici i vazali sv. Marka, te da istome prisegnete vjernost i odanost.

Svi kao jedan položiše prisegu vjernosti providuru mletačkom. Na to prisegoše gradjani, te su

tako dne 2. veljače 1480. nakon 374 godine, okolišni brežuljci opet odjeknuli živahnim klicanjem:

— Živio sv. Marko!

Gradjani krčki uz pomoć Mletčana, koji dobiše nova pojačanja, provale iz grada i prisile vojsku Blaža Magjera, da se vrati, od kud je i došla.

Još samo nekoliko dana uzdrža se Blaž zatvoren u Omišlju, no napokon otvori otok i povuče se na kopno.

I tako se izpuni vrlo čudan slučaj u povjesti. Onaj isti otok kvarnerski, koji se 1116. bio kao feud predan Dujmu, začetniku porodice, onaj isti otok, koji je sinovima Dujmovim dao ime knezova krčkih, onaj isti otok, velju, vraća knez Zuane, kasniji potomak Dujmov, Veneciji.

I otoci imaju svoj udes!

Konac.

Knjižara L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, Ilica 30.

162—163	Shakespeare W., Mletački trgovac. Vesela igra	—.60
164—165	Kumičić Evgenij, Pobieljeni grobovi. Pripoviest	—.90
167—168	Pužar Zv., Dajdučka djela iz života zloglasnog hrvatskog hajduka Joce Udmanića	—.60
169—172	Devčić Ivan, Bunjevačka buna. Izvorna pripoviest	1.20
173—183	Sue Eugene, Tajne grada Pariza. Krimin. roman. Hrvatski priredio Evgenij Kumičić. I. i II. dio	3.60
184—186	F. Boisbogel, Ne ubij! Kriminalni roman	—.90
187—189	Ljubav pobjedjuje. Kriminalni roman iz amerikanskoga života	—.90
190—191	Stanislav Grabovski, Gdje je grofica. Preveo N.	—.60
192—197	Devčić Ivan, Brinjsko-lički ustanak g 1746. Historička pripoviest	1.80
198—200	J. A., Nestalo 86.000 talira. Kriminalni roman	—.90
201	Berger Kl., Ubit ću te ili ćeš me ubiti. Povjestna pripoviest	—.30
202—204	Gaboriau E., Ljubavne zgode grofice Brenvilliers	—.90
204a	Tolstoj Lav., Chopinova predigra	—.30
205—206	Dumas A., Ljubavni roman	—.60
207—210	Clarc Russel, Gusari. Roman iz pomorskog života	1.20
211—213	Griffiths, U brzom vlaku od Rima do Pariza	—.90
214—215	Paul de Kock, Barunica Blaguiskoff. Šaljivi roman	—.60
216—221	Montepin Xav., Tajne crvene kuće. Roman iz franceskoga života	1.80
222—224	Conan Doyle, Znak četvorice. Kriminalni roman	—.90
225—228	Cherubin Šegvić, Na solinskih ruševinah. Pripoviest	1.20
229	Doyle A., Mjernikov palac. Kriminalna pripoviest	—.30
230	Rudolph Stratz, Uspjela varka ili japonska sablast	—.30
231	Neobična žena. Iz zapisnika jednoga redarstvenika	—.30
232	Ehrenmann F., Kako se nalazi sreća	—.30
233	E. M. Vacano, Čarobnjak. Pripoviest po istinitom dogadjaju	—.30
234—235	Waldemar-Krban, Osamljen stan. Kriminalna pripoviest	—.60
236	H. Smith, Uspomene živog pokopanog	—.30
237—238	Conan Doyle, Zagonetna smrt. Kriminalna pripoviest Annie Bock, Lukava odgojiteljica	—.60
239—241	Paul Bourget, Strašna zagonetka	—.90
242—243	Maupassant, Pripoviedke: Miraz, Kušnja, Varka, Mrtva ruka	—.60
244—246	Maqueta Aug., Ljubav i izdaja. Ljubavni roman	—.90
247—248	Ivan Devčić, Kobna osveta. Slika iz ličke prošlosti	—.60
249	Guy de Maupassant, Mala Roque. Kriminalna pripoviest	—.30
250—252	Gren K, Tajna u mlinu. Kriminalni roman	—.90
253	Heinrich Zschokke, Dioklecijan u Solinu	—.30
254—266	Eckstein Ernest, Nero. Historički roman	3.60
267—269	Jules Claretie, Mrtvačevo oko. Roman	—.90
270—271	Carlo May, Otimač djevojaka	—.60
272—274	Roveta R., Prvi ljubavnik	—.90
275	Garšin V., Mali roman i druge pripoviedke. Nihilista. Na povratku sa rendez-vousa. Nećemo oćuha	—.30
276—278	Devčić Ivan, Pad kneza Gregorija Kurjakovića. Pripoviest	—.90
279—283	Reviel-Davies, Zanimiva udova. Roman	1.5
284—286	Zaccone Piere, U parižkih podkrovnicah	—.9
287—289	Zaccone Piere, Nepoznati iz Bellevillea	—.9
290—294	Gaboriau F., Zločin u Orcivalu. Kriminalni roman	1.5
295	Brett Harte, Čovjek na svietioniku. Osuda	—.3
296	Tolstoj Lav., Što je novac?	—.30
297—298	Wachenhussen Haas, U ladji na Nilu	—.60
299—300	Paul de Kock, Gospodjica s tri steznika	—.60
301	Tolstoi Lav., Mora li zbilja tako biti	—.30
302—311	Xavier de Montepin, Krvava ruka (Crvena krabulja)	3.—
312—319	Xav. de Montepin, Čovjek sa voštanimi kipovi	2.40
320	Maksim Gorkij, Pustojov	—.30
321—333	Kumičić Evgenij, Kraljica Lepa ili propast kraljeva hrvatske krvi	3.60
334—337	Regnald Barnet, Tajne grada Londona	1.20
338—340	Bellamy, U godini 2000	—.90
341—343	Devčić Ivan, U krvi i plamenu. Slika iz ličke prošlosti	—.90
344	Musset Alfred de, Prava ljubav. Pripoviest	—.30
345—350	Hugo Viktor, Zvonar majke Božje parižke	1.80
351—355	Jarro, Tatovi mrtvaca. Kriminalni roman	1.50
356—359	Conan Doyle, Tajinstveni bratić iz Amerike	1.20
360—362	Tajne biogradskoga kraljevskoga dvora	—.90
363—364	Pierre Lucki, Lopudska sirotica. Pripoviest	—.60
365—366	Montepin, Žrtva ljubavi. Ljubavna pripoviest	—.60
367—369	Ivan Devčić, Uskočka osveta	—.90
370—371	Paul de Kock, Tri opasna poljubca. Pripoviedka	—.60
372—374	Clark Russel, Nenadani susret. Roman	—.90
5—376	Krčmarić, Skuta harambaša. Roman	—.60
·7—380	Jarro, Umorstvo u ulici mjeseca. Kriminalni roman	1.20
381—383	Feuillet, Roman siromašna mladića	—.90

Knjižara L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, Ilica 30.

384—385	Becić, Vukićev most. Roman	—.60
386—387	Marryat, Guslar	—.60
388	Savjeti za udaju. Prievod	—.30
389	Prevost Marcel, Pisma parižanke o ljubavi	—.30
390—394	Gaboriau, Parižke varalice. Roman	1.50
395—396	Paul Bourget, Žensko srce	—.60
397—398	Mračna zagonetka	—.60
399—400	Ponson du Terrail, Liečnikova tajna	—.60
401	Kaniš li se ženiti?	—.30
402—403	Ford P., Pustolovina u brzom vlaku	—.60
404	Maksim Gorki, U tamnici	—.30
405—409	Robert Louis Stevenson, Otok Blaga	1.50
410	Lav Tolstoj, Veliki socialni grieh	—.30
411	Kako ćete omiliti ženam?	—.30
412—416	Gerstäcker F., Doživljaji naseljenikau Sjevernoj Americi	1.50
417—419	S. Balzac, Kobna klisura	—.90
420	Grünwald-Zerkowitz, Udaja djevojaka bez miraza	—.30
421—430	Šegvić Cherubin, Posljednji Kotromanići	3.—
431	Montepin X., Tajinstveni ubojica	—.30
432	Noćne sgode i nesgode Harun al Rašida	—.30
433—434	Šegvić Cherubin, Boj na Grahovcu	—.60
435—436	Tolstoj Lav., Konac jednoga vieka	—.60
437—439	Ponson du Terrail, Majčina znamenka	—.90
440	Kako ćete uspjeti kod žena?	—.30
441—444	F. du Boisgobey, Modra koprena	1.20
445—447	Devčić Ivan, U gradu prestupka	—.90
448—449	F. du Boisgobey, Tajna u osamljenom dvorcu	—.60
450	Sienkiewicz H., U tatarskom robstvu	—.30
451	Maksim Gorki, Jedan od kraljeva republike	—.30
452	M. S. Schwartz, Doživljaji jednoga liečnika	—.30
453—461	Emile Gaboriau, Paklenske muke	2.70
462—464	Marryat, Leteći Holandez	—.90
465—466	Tolstoj grof Lav, Znamenovanje ruske revolucije	—.60
467	Marryat F., Bilo je nekoć	—.30
468	Kako ćeš uspjeti u životu	—.30
469	Conan Doyle, Otmica iz odgojilišta	—.30
470	Grof L. N. Tolstoj, Ne ubij!	—.30
471—479	Ewald August König, Na putu zločina	2.70
480—484	Ivan Devčić, Pad bana Mladina II.	1.50
485—489	Kobne slutnje. Roman. Prevela Marija Kumičić	1.50
490	Grof Xavier de Maistre, Kavkazki zarobljenici	—.30
491—495	Ivan Devčić-Ličanin, Posljednji knez otoka Krka	1.50
496—499	George Sand, Markez de Villemer	1.20
500—511	Grof Monte Cristo. Roman	3.60
512	Sreća kod žena	—.30
513—526	Gaboriau, Parižko roblje. Roman u 3 djela	4.20
527	Pavelić, Milan Nikolić - glasoviti hajduk	—.30
528	W. Dühring, Kako da postanem bogat?	—.30
529	Kako se predobivaju mužkarci za ženitbu?	—.30
530	Šiler, Pjesma o zvonu	—.30
531	Tolstoj Lav Nikolajević, Ne mogu šutiti!	—.30
532—540	Dumas - Le Prince, Mrtvačeva ruka	2.70
541—544	Maurice Le Blonc, Arsene Lupin - provalnik iz strasti	1.20
545—553	Dumas, Posljednji dani kraljice Marije Antoniette	2.70
554—557	Shakespeare, Hamlet, Tragedija u pet činova	1.20
558	Gdje je izvor ljubavnom osjećaju	—.30
559—562	Dumas sin, Gospoja s kamelijama	1.20
563—571	Montepin, Parižka vračara	2.70
572—579	Montepin, Miraz od tri milijuna	2.40
580—581	Glasoviti hajduci Sofronije Nenadić i Vasilije Rogulja	—.60
582—583	Banovački razbojnici	—.60
584—587	Štrok Ferček, Špajsna pripečenja. Šaljive crtice (kajkavski)	—.20
588—593	H. Sienkiewicz, Quo vadis? Histor. roman iz dobe cara Nerona	1.80
594—597	Kumičić, Pod puškom, Doživljaji jednogod. dobrovoljca u Bosni	1.20
598—605	Klark Rusel, Kormilar Holdsworth. Roman iz pomor. života	2.40
606—615	Tajne carigradskoga dvora	3.60
616	Turgenjev J. S., Pjesme u prozi	—.30
617—619	Jorgovanić, Crne niti	1.—
620—621	Gundulić, Dubravka	—.60
622—625	Golumicki, Car sablast	1.30
626—628	Vasilich, San Jelene Frankopanske	—.80

Veliki popis knjiga šalje se svakomu na zahtjev badava i franko.